MIHAIL SADOVEANU

Apa Morţilor

BUCUREŞTI

«MINERVA», Institut de Arte Grafice şi Editură B-dul Academiei, 3. — Edgar Quinet, 4.
1911.

EDITURA INSTITUTULUI DE ARTE GRAFICE «MINERVA»
B-DUL ACADEMIEI, 3. — EDGAR QUINET, 4. — BUCUREȘTI

APA MORŢILOR

I.

In *Istoricul oraşului Săveni*, un prefect vechiu a scris aceste cuvinte despre capitala ţinutului pe care îl ocârmuia: «Originile oraşului Săveni se urcă pe la «1800 — 1820. Intâiu a fost un sat ale cărui «începuturi se pierd în noaptea timpurilor şi «care se zice că-şi trage numele dela un «boer al lui Ştefan cel Mare, numit Sava-«Hatmanul. Pe la 1800 importanţa sa a în-«ceput a creşte, vechea capitală de ţinut a «decăzut tot mai mult, şi la 1835 capitala

«judeţului s'a strămutat la Săveni. Datorită «hărniciei unora dintre prefecţii partidului li-«beral, astăzi oraşul se bucură de o bună «administraţie, are patru şcoli primare, un «liceu, o şcoală profesională, și alte insti-«tuţii folositoare. Populaţia sa se urcă la «15.000 de suflete, ş. a.»

Multă vreme a urmat, după apariţia broşurii, luptă între cele două gazete de partid. Conservatorii au început să atace cu străşnicie administraţia liberală şi au dovedit negru pe alb:

1. Că nu-i adevărat că toate instituţiile oraşului ar fi făcute de liberali;

2. Că partidului conservator îi revine onoarea clădirii liceului și palatului administrativ;

3. Că liberalii au făcut o administraţie de codru; că la clădirea şcolilor primare, a palatului de justiţie, ş. a. *au furat* cel puţin şasezeci la sută, şi acum chiar aceste clădiri sunt în stare de ruină....

4. Că viitorul este al partidului conservator, al cărui şef este, etc., etc.

Indată gazeta liberală a eşit cu documente

şi cu felurite dovezi şi a făcut următoarele declaraţii:

1. Că nu-i adevărat nimic din ceia ce cu atât laşitate insinuiază onorabilii de la *Alarma*;

2. Cu cifre şi fapte se dovedeşte ce cumplit jaf au făptuit conservatorii la clădirea liceului şi a palatului administrativ ale căror ziduri chiar încep a crăpa;

3. Că viitorul este al partidului liberal, ş. c. l.

După aceste importante declaraţii de o parte şi de alta, au urmat altele: *Voinţa* începù a arătà nenumărate abuzuri ale administraţiei liberale, la cumpărarea cailor de la pompierie, la prunduitul străzilor, ş. a. Iar onorabilii de la *Alarma* începură să întrebe cu un zâmbet satisfăcut: «Dar pe vremea când se făceau trotuarele, ce s'a întâmplat? Cum se face că domnul Neculai Irimia, pe-atunci primar, şi-a clădit chiar la acea epocă o casă de milionar?.... Vom venì cu acte şi vom zdrobì neruşinarea şi îndrăzneala acelora cari reprezintă regimul funest ce a adus ţara la ruină, ş. a.»

A fost atacat cu această împrejurare şi

domnul Vasilică Popazu, unul dintre membrii marcanţi ai liberalilor, fost şi actual consilier comunal. Dar domnia-sa, om cu duhul blândeţei, a zâmbit cu durere numai şi s'a tânguit, în dupå-amiezile calde, la cofetărie, pe când toţi oamenii de seamă ai târgului se adunau acolo şi sorbeau cafele, cetind gazetele. «Unde sunt averile mele? — suspina dumnealui, întinzând braţele; unde sunt? De ce mă osândesc degeaba, pe mine, om cinstit?.... Iaca, fetei pe care am măritat-o, nu i-am dat un ban zestre....» Ceilalţi, şi cei atacaţi şi cei cruţaţi, făceau haz: «Da' ce te îngrijeşti aşa, cucoane Vasilică? Aşa-i lupta politică.... Ce să-i faci?....» Şi cuconu' Vasilică, nalt, slab şi osos, se îndoia pe scaunul lui, ca îndurerat de un cârcel, şi suspină: «Dar ce au cu mine, cucoane? Eu îmi caut de nevoile mele.... Ce au cu mine?....»

A fost atacat şi maiorul Stalu, om violent, ginerele lui cuconu' Vasilică Popazu. Maiorul a început a-şi suna cu zgomot sabia lui de rezervist şi a făcut gură mare la cofetărie. A declarat că va tăia el urechile că-

ţeilor acelora cari mâzgâlesc hârtia, scriind tot felul de prostii!

Au fost atacaţi însfârşit şi alţi mulţi oameni de seamă ai oraşului, foşti primari, foşti prefecţi, actualul primar, actualul prefect, profesori, preoţi, cu prilejul aparţiei broşurii *Istoricul oraşului Săveni*; apoi s'a făcut încet-încet linişte, — căci toate se potolesc în lumea aceasta. Şi 'n Săveni nimic nu s'a schimbat. A rămas oraşul tot caşi înainte de aparţia broşurii fostului prefect, tot cu acelaşi liceu, cu acelaşi palat administrativ, cu aceleaşi şcoli, cu aceiaşi cofetărie, cu aceleaşi mahalale pline de Ovrei, cu aceleaşi străzi murdare, cu aceleaşi felinare chioare, — cu toate binefacerile la care luaseră parte, pe rând, cele două partide istorice.

In timpul nopţii (fac cu durere mărturisirea), simt de multeori cu groază că lumina ochilor nu mă ajută în căutarea străzii pe care mi-am aşezat sălaşul: trebue să dibuesc cu băţul, ca un orb. La calendar scrie lună, şi cerul e plin de nouri ca păcura; iar din pricină că scrie lună la calendar, administraţia cată să facă economie

de petrol: ceia ce nu poate să fie decât spre folosul nostru al tuturora. Dar groaza sporeşte în nopţile acestea negre ca iadul: căci pe unele străzi sunt adevărate rătăcăni, în care căzând un biet cetăţean poate să-şi frângă o mână, un picior, ori să-şi rupă gâtul.... Noroc că lampa cea de sus, de pe seninul cerului, ca o binecuvântare, ca o milostivire a Celui Prea Inalt, îşi revarsă destul de des binefăcătoarele sale raze asupra acestei nenorociri de jos.

Nu mai vorbesc despre vremurile acelea când zăgazurile cerului se deschid şi binecuvântate ploi adapă pământul. Atuncea şuvoae repezi curg pe străzile piezişe, bălţi care oglindesc cerul şi arborii tunşi ai grădinii publice se întemeiază în faţa palatului administrativ, oceane de noroi se întind in mahalalele mărginaşe.

Dar oamenii nu sunt niciodată vinovaţi: totdeauna găsim o pricină, dela care pornesc faptele lor; ei nu sunt dec t biete vieţuitoare mânate de fatalitate; împrejurările sunt de vină. De aceia poate nu din pricina oamenilor noştri oraşul ni se află într'o stare de plâns; poate că nu ei sunt de vină că s'au

cheltuit bani peste bani, sume mari, și totuși nu s'a făcut nimic bun, nimic durabil.

Palatul justiției crapă, și amenință cu pedeapsa surpării și pe judecători și pe judecați; primăria arată geamuri lipite cu hârtie, ca niște ochi de orbi; în școli, în timpul ernii, suflă vântul și bieții copii tremură, iar profesorii reumatici se plimbă prin clase în paltoane, cu căciulele în cap, și tușesc....

De ani de zile primarii burtoși s'au străduit să facă câte-ceva și n'au izbutit, din pricină că opoziția se împotrivea, ca să facă ea când partidul ei va venì la putere.

Am ajuns într'o stare tristă. Nicăeri nu se poate odihni cu plăcere ochiul. Pe Strada-Mare, umblă birjari în zdrențe, cu trăsuri hodorogite, cu caii șchiopi, cu ochi dureroși; la grădina publică în fiecare an copacii vechi sunt schilodiți fel și chip, iar pe alei în fiecare an se pun arbuști noi; și după fiecare schimbare de primar, se modifică și planul grădinii publice, o biată grădină în în care se înghesuesc oamenii, ascultă muzica și înghit colb.

Pe străzile fără nume ale mahalalelor ovrești, în vremea verii o zarvă mare se ridică,

amestecată cu miazme; iar de cum dă răceala se închid căsuţele ca nişte morminte, şi o tristeţe adâncă pune stăpânire peste toate.

În puţinele uliţi cu grădini şi cu case albe, se arată rândunele peste an, și zboară fluturi; cântă și cucul câteodată. Dar între darurile gingaşe ale naturii, omul tot cu suflet fără blândeţe a rămas; ș'aici urcă împleticindu-se bărbaţi; ş'aici fac politică cetăţenii.

Rare sunt casele în care se odihnesc suflete domolite de profesori pensionari, de preoţi bătrâni, care-și aduc aminte de pe vremea Ruşilor şi de pe vremea când altfel erà viaţa în târgul acesta.

II.

De cum dau căldurile primăverii, până la cele dintăiu semne ale ernii, la cofetăria «cea mai bună» din Săveni se adună lumea subţire. Domnu' Iozef, un Ovreiu mititel, cu părul alb, palid la obraz, cu vorba moale şi trăgănată, umblă încet de la masă la masă, cu un zâmbet de prietinie: dumnealui are multe cunoştinţi despre muşterii săi, și a

schimbat mulți prefecți. Madama Roza pare a fi fost cândva, pe vremuri, o femeie nu tocmai urâtă. Din trecut i-a rămas un râs prea ușor și glasul gălăgios și vesel. Mai ales cu săbiile garnizoanei face haz. Ochii însă i-au rămas mititei, între sprâncene și obrajii crescuți, și nasul are o coloare rușinoasă.

Într'o zi caldă dela sfârșitul lui Martie, cea dintâiu zi mai caldă a anului, lumea bună din Săveni a eșit pe ulițí, ca să se mai bucure de soare. Pe urmă, în lumina după-amiezii, boerii s'au oprit la mesele roșii de tablă scoase de domnul Iozef pe trotuar. Unii au cerut bere proaspătă, alții cafele, unii au prins a jucà table.

Erà acolo domnul prefect Eugen Eustratie, nalt, subțire, cu mustața căruntă, și cu fața smeadă, plină de bunăvoință și de prietinie; erà fostul prefect, cuconu Nicușor Negruș, scurt, gros și plin ca un sac, alb la obraz și bine ținut, cu glas plin de dulceață, cu gesturi bine rotunzite, ca în fața onoratului tribunal. Erà primarele, tânăr, foarte blond, îmbracat după ultima modă: domnul Anibal Damian. Erà

fostul primar, domnul Andronic Papadopol cu mânile lui tremurătoare ca nişte oase de schelet, şi cu vorba-i peltică de palicar. Erà preşdintele tribunalului, Alexandru Lascar, cu picioarele lui mici în ghete fine, cu mânile lui mici în mănuşi fine, castanii, cu capul lui mic tuns, ras şi frezat din proaspăt, îmbrăcat din cap în picioare după cea din urmă modă: o privire o strecura spre picioare, o privire spre mânile care ţineau cu eleganţă un bastonaş, o privire spre fereastra care-l oglindea, ş'o ultimă ochire plină de gingăşie spre cucoanele care-l priveau şi-l salutau zâmbind cu line mişcări din cap, de sus în jos. Mai erau advocaţi, profesori; erà şi domnul general Nicolae Hrisanti, frumos şi mândru ca un leu. Erà acolo tot ce avea Săvenii mai ales. Ziua aceia caldă îi trezise pe toţi şi-i scosese la soarele primăverii ca pe un cârd roşu de *vacile-Domnului*.

Deputaţii lipseau. Erau la Bucureşti: votau legi. Şi cei adunaţi la cofetărie tocmai începuseră a vorbì despre ceia ce representanţii naţiunii discutau: reforma legii electorale. Prefectul, cu vorbirea-i uşoară, arătà

că e nevoe de o aşa reformă, pentruca cetăţeanul să fie sigur de votul lui, să ştie că legea-i garantează secretul votului.

«Negreşit! zise dela altă masă conu Nicuşor Negruş, fost prefect, cu mulţămire vădită; — lucrul acesta trebue să se facă...» Şi-şi mişcà valurile bărbiei mari, înghiţind cu lăcomie o prăjitură.

Preşedintele tribunalului începù să râdă tremurându-şi capul:

«Nu ştiu dacă convine unui partid o reformă adevărată...

— Cum adevărată? — întrebă cu seriozitate prefectul.

— Natural! — strigă generalul Hrisanti. Cum am mai face alegeri sigure, dacă se garantează secretul votului?

— A, nu! s'avem ertare, generale! —rostì vesel prefectul. Noi ne gândim întâiu la binele public. Dovadă, că voim să facem reforma.... Ministrul a adus legea..... E adevărat că opoziţiei nu-i convine, de aceia chiar se împotriveşte ....»

Cuconu' Nicuşor Negruş se simţì jignit în numele partidului său.

« Ce spui, nene Eugen? — strigă el lun-

gindu-şi buzele şi grămădindu-şi în piept bărbiile, ca şi cum ar fi fost foarte dezamăgit. Apoi noi, dragă, am dat multe dovezi... îmi pare rău... Vra să zică dacă facem opoziţie....

— Vra să zică dacă faceţi opoziţie, trebue să atacaţi o lege bună? — întrebă, înălţându-şi sprâncenele, Anibal Damian.

— Cum? da' dumnevoastră n'aţi atacat atâtea legi excelente? — strigă Papadopol, fostul primar, scuturându-şi în aer mânile de schelet.

— Stăi, frate, stăi! — cuvântă Negruş cu duhul blândeţei; noi trebue să fim blânzi, să discutăm în linişte.....

— Cum? — strigă iar, deodată, înfuriat, Papadopol, scuturându-şi mânile; numai dumneavoastră aveţi drept să faceţi opoziţie?...Imi pare rău! M'am purtat todeauna leal cu dumneavoastră, dar dumneavoastră pretindeţi una şi alta. Asta nu se poate!»

Partidul lui Papadopol deodată avù un zâmbet; deodată conservatorii simţiră focul luptei curgându-le în vine. Iar liberalii priviră zâmbind pe prefectul lor.

« Domol, dacă-i vorba să discutăm,

apoi trebue să discutăm domol; *Românul* e naţie blajină...» zise cu linişte şi apăsat prefectul; şi partizanii săi începură a râde privind cu coada ochiului spre fostul primar.

Palicarul Papadopol sărì în picioare şi zvârlì la dreapta şi la stânga două scaune. Pielea obrazului i se înroşì subt năvala sângelui. Mânile-i tremurau ca scuturate de friguri.

«Domol? — strigă el. Domol? De discuţie fugiţi, — da de altele nu fugiţi!... De discuţie fugiţi; vă feriţi să răspundeţi ce s'au făcut felinarele care erà vorba să se cumpere.... Dar cu trotuarele ce s'a făcut? De asta vă feriţi dumneavoastră!.....»

Şi deodată căzù pe scaun, cu un râs de răutate.

«Lăsaţi, frate, lăsaţi! — zise Negruş, întinzând cu blândeţe mînile înaintea sa, parcă voià să binecuvinteze.

— Cum să lăs? — zise încet şi repede, sculându-se drept în picioare, Anibal Damian. Cum să lăs? Nu se poate! Vreau să întreb pe domnu' Papadopol numai un lucru: ce mai fac cei doi cai ai pompieriei,

pe cari domnia-sa i-a economisit în grajdurile sale ?...»

Soarele împrăştià puzderie de raze. Şi în lumina lui deodată începură a sticli ochii, începură a lucì dinţi cu zimbiri de pace ori de răutate. Luară cu toţii odată cuvântul, şi, ca 'ntr'un parlament improvizat, începură să-şi zvârlă în cap, cei de azi şi cei de eri, palatul de justiţie, primăria, liceul, şcolile, şi toate câte le frământaseră gazetele *Voinţa* şi *Alarma* chiar în toamna ce trecuse.

Printre luptători umblà liniştit, cu părul alb şi cu obrazu-i palid, Iozef cofetarul. Madama Roza eşise cu nasu-i roş în prag şi privea şi asculta curioasă. Făcea loc bărbatu-său când intrà, când eşeà, — apoi iarăşi, ca şi cum ar fi fost trasă de un resort, apărea în prag şi se răzimà de uşor, cu mânile încrucişate pe piept.

Dezbaterea urma tot mai furtunoasă şi mai repede ; tot aşa de repede se adunau pe cerul de primăvară nouri cenuşii. De câteva ori cercară în zadar prefecţii, cari erau veri, să-şi potolească partizanii. Se sculă dela locul lui şi generalul Hrisanti şi se apropie

întăiu de Eustratie, pe urmă de Negruș; își puse mâna cu taină la gură:

«Șade rău, *monșer*, față de toți.... de Iozef.... Și vin cucoane ca să petreacă..... să ia o prăjitură... și găsesc scandal....»

Cercă și Eustratie, cercă și Negruș, întinzând mânile, să potolească mai ales pe cei doi potrivnici întru primărie. Dar ei nu conteniau, înghițeau cu furie prăjituri și apă, și-și azvârleau acuzări unul altuia.

Dar deodată sună muzica regimentului; într'o furtună de tobe, de talgere, de clarinete și de alămuri de tot felul, se apropie, umplù viforoasă strada; și regimentul trecù în pas cadențat cu soldați prăfuiți, cu ofițeri mândrì zâmbind din când în când și plecând săbiile în semn de salut. Invăluirile muzicei se depărtară; fulgerările armelor trecură. Luptătorii conteniseră. Generalul zise, răsucindu-și o țigară:

«Aici e puterea țării, domnilor, degeaba vă sfădiți dumneavoastră.....»

Luptătorii însă voiau să dovedească că nu se dau cu una cu două; Anibal Damian își înălță cu dispreț obrazul bălan, Papadopol își înălță mânile. Dar după furtuna muzicei

pornì deodată un vârtej de vânt, nourii se lăsară asupra soarelui, şi picături începură a pârâì. Toată lumea se ridică şi trecù în cofetărie : o încăpere mare cu scaune şi canapele de postav roşu. Cele câteva trăsuri cu cucoane care se plimbau pe Strada-Mare sosiră în galop, se opriră, şi iar voiau potrivnicii să-şi înalţe glasurile, când năvăliră cucoanele râzând, îmbujorate la faţă, speriate de stropii de ploaie.

Ana Hrisanti întră cu greutate, grămădindu-şi pe uşă trupu-i uriaş. Intrată, se întoarse cu un zâmbet vesel, şi apucă de mână pe Maria Stahu.

«Poftim, drăguţă, intră, măcar odată să te vadă aici toată lumea, fiinţă prea singuratică!..»

Toate feţele zâmbeau. Ana Hrisanti erà cunoscută ca femee veselă, iubitoare de aventuri. Se vorbeau foarte multe pe socoteala ei. Iar nevasta maiorului Stahu, foarte tânără, subţire şi palidă, intră iute şi trecù spre masa generalului. Dela o masă din fund se sculă şi maiorul Stahu arătându-şi în lumină obrazul roş; şi uşa se deschise iar, ş'o învăluire de vânt parcă împinse în co-

fetărie și pe cuconu' Vasilică Popazu cu cele două fete ale lui.

Rămase liniște deplină și cu toții priveau curioși, căci toți știau istoria Mariei Stahu. Știau că e nefericită în căsnicia-i cu maiorul, om cu mult mai în vârstă decât dânsa. Știau că între ea și tatăl său Vasilică Popazu domnește răceală din pricina mamei de-al doilea ș'a celorlalte două fete, surori vitrege. Mai șopteau unii că ar fi ceva între Maria Stahu și Iorgu Voinea, proprietar tânăr, de la Plopeni. Cu toții din târg însfârșit, la epoca aceia, așteptau în fiecare zi vești despre ceia ce se mai întâmpla cu acești actori cari jucau o comedie ori o dramă. De aceia toți, și bărbații și, mai ales, femeile, priveau curioși pe Maria Stahu. O văzură schimbând o vorbă, ca în treacăt, cu bărbatu-său, care se așeză zâmbitor și prietinos lângă dânsa; o văzură întorcându-și cu raceală ochii și dând din cap spre Vasilică Popazu și spre cele două fete ale lui...

«Parcă nu i-ar fi tată...» — șopti o cucoana către bărbatu-său.

Generalul Hrisanti începù să râdă cu veselie la o glumă a nevestei lui. Prinse a face haz

şi maiorul Stahu. Maria deodată părù căzută pe gânduri, cu ochii negri aţintiţi spre învăluirile de ploaie de afară. — Purta peste părul bogat o pălărie neagră cu pană de struţ; rochia cenuşie îi strângea trupul uşurel şi tânăr. La piept avea un mănuchiu de viorele. Erà o arătare de primăvară; şi prefectul se aplecă la urechea lui Anibal Damian c'o vorbă tainică. Amândoi zâmbiră ca la o veste fericită; şi toţi câţi le urmăriseră mişcarea zâmbiră şi-şi întoarseră privirile spre înfăţişarea gingaşă a Mariei Stahu.

Dar ropotul grabnic de ploae stătù, şi suliţi lungi de raze de aur răzbăteau înveselind geamurile cofetăriei; în stradă luceau bălţi proaspete, ca nişte oglinzi. Ana Hrisanti vorbea veselă despre plimbarea pe care o făcuse cu Maria Stahu până 'n marginea târgului; îşi întorcea obrazul plin, rumăn, când spre general, când spre maiorul Stahu, dând din cap şi din mâni, apoi apucă de braţe pe Maria:

«Iacă, drăguţă, a dat soarele! — zise ea. Putem să eşim din iad...

— Credeam că mergem acasă...» — vorbì încet Maria şi se întoarse spre bărbatu-său.

Generalul începù să râdă, văzând că mulţi dintre cei veniţi cu ploaia se sculau; apoi făcù semn de prietinie, cu mâna, lui Vasilică Popazu:

«Şi dumneata pleci? de-abia ai venit.....»

Popazu işi îndreptă trupul lung şi întinse spre general gâtu-i subţire, de care parcă erà aninat capul cu păr puţin şi cu barba ca mătasa popuşoiului. Pe obraz se ivì în încreţituri dese un zâmbet blajin şi umilit:

«Apoi eu cu fetele am eşit, domnule general..... Ştiţi..... o leacă de soare... o leacă de aer...»

— Asta trebuie... asta trebue...» — zise generalul repede, ca să zică ceva.

Vasilică Popazu făcù doi paşi mari şi se apropié încovoindu-se. Zise cu nespusă bunătate, cu glas dulce:

«Da' dumneavoastră ce mai faceţi?..... Da' mata, Mărioară, parcă te văd cam palidă ....»

Pe când grăia, încovoiat, dădea mâna cu toţi. Fetele stăteau drepte, cu mânile în lungul trupului, la masa părăsită.

«Da' dumneata, ginere? Bine? tare frumos! de asta mă bucur.... Sărut mâna,

madam Hrisanti, sărut mâna.... Eu am eşit cu fetele. Ai eşit şi mata să mai vezi primávara..... Mă bucur tare mult..... Da' mata, Mărioară, te văd cam palidă...

— N'am nimica, tată, — zise Maria Stahu, — mă simt foarte bine.

— Aşa? De asta mă bucur. Prea bine...»

Şi foarte vesel dădù iar mâna cu toţi, şi cu braţele întinse se întoarse spre fetele lui, şi începù să le mâe încet, pipăindu-le spatele, spre uşă.

Toţi din cofetărie priviseră cu luare-aminte. Şi cei ce mai rămăseseră, eşeau. Acum Anibal Damian iar îşi înălţa cu dispreţ capul, privind peste umerii altora pe Andronic Papadopol, vrăjmaşul său. — Maria Stahu eşea sprintenă, urmărită de privirile bărbaţilor; generalul rămase cu cotul pe masă, gânditor, învăluit de fumul ţigării. Maiorul poruncì o cafea cu rom. Duruitul trăsurilor pornì afară. — Apoi uşa se deschise zmuncită şi un om tânăr, cu barba mare neagră, intră, se oprì o clipă drept şi privì cu oarecare mândrie în juru-i.

Maiorul Stahu începù a răcnì, întinzând braţele:

«Aicea, Iorgule! Aicea, Voineo!... Bine-ai venit, frate!»

Un murmur trecù prin toată încăperea, feţe zâmbitoare se înălţau, braţe se întindeau. Şi Iorgu Voinea trecea surâzând spre Stahu. Era încălţat cu cisme de lac cu turetci nalte, — mijlocul i-l strângea un spenţer de catifea. In cap purta o şapcă albastră rusească, cu cozorocul scurt plecat pe ochi. După faţa-i tânără, după îmlădierile trupului voinic, se cunoştea omul crescut în aer, în soare şi vânt.

Dădù prietinos mâna cu Stahu, cu generalul. Apoi se aşeză pe scaun şi îşi întoarse obrazul spre domnul Iozef, care se şi înfăţişase la stânga lui, stând încovoiat, cu capul plecat, aşteptând porunca.

Iar în jur zarva pornì din nou. Şi dezbaterea veche se învenină iar. Andronic Papadopol îşi înălţă mânile şi strigă către Voinea:

«Domnule Voinea! domnule Voinea! mă mir că nu te-ai înnecat cu tot cu trăsură în unele din lacurile create pe străzi de dumnealui!...»

Şi cu un gest tragic îşi întinse braţul osos spre Damian.

«Ba să să mă erţi! ba să mă erţi! Dacă aşi prunduì uliţele cu ceia ce au luat unii şi alţi din averea comunei, cu bani buni să prundesc, poate aşi umplea gropile..... Dar aşa cu ce? Ce ne-a mai rămas...?»

Râsete mari întovărăşiră răcnetul primarului.

Andronic Papadopol începù să se scuture cu mânie, începù a repezi scaunele la dreapta şi la stânga şi căuta să-şi facă loc, vânăt la faţă, cu ochii bulbucaţi, cu buzele strânse.

«Domnule! — strigă el, tremurându-şi în toate felurile pe sus braţul drept. Domnule! Te poftesc să-ţi retractezi cuvintele....»

Damian se răsturnase pe scaun şi obrazu-i bălan lucea de bucurie ca un soare.

Dar nici de data asta n'avea s'ajungă la un sfârşit dezbaterea celor doi duşmani întru primărie. Partizanii unuia şi ai altuia se mişcau cu mânile întinse, apărând parcă ceva scump, madama Roza se văita într'un colţ c'o mână la faclă, domnu' Iozef alerga de la masă la masă strângând ceştile şi paharele. Pe dinaintea cofetăriei trecù trăsura generalului; o clipă duruì; cei dinlăuntru văzură

chipul zâmbitor al doamnei Hrisanti, şi profilul palid, sub pălăria neagră cu pană de struţ, al Mariei Stahu. Pe urmă un cal poticnì într'o baltă, se prăvălì pe o coastă, aproape în cădere. Vizitiul strunì caii din toate puterile, lăsându-se pe spate, trăsura se oprì zguduindu-se. Ţipete de spaimă se auziră afară. In cofetărie toţi se ridicaseră în picioare. Generalul se ridicase cu sabia zăngănind şi se repezise. Se repeziră în sus şi Voinea şi Stahu.

«Ai văzut? Aţi văzut?—strigă Papadopol cu plăcere nespusă. Asta-i administraţia domniei-sale. Domnule general! asta-i administraţia domniei-sale!»

Acuma sărì, îngălbenit, cu ochi crunţi, Anibal Damian, şi începù să-şi facă loc printre cei cari cercau să-l oprească.

Papadopol însfârşit se răzbuna şi nu mai putea de bucurie:

«Asta, domnilor, e administraţia domnului *Animal* Damian!...»

Afară nu se întâmplase nimic, trăsura plecase, cei eşiţi intrau. Damian se repezi într'un avânt de mânie nebună spre Papadopol, rostind:

«Grecule! îţi arăt eŭ ţie!»

Dar deodată se ridică în fierbere un om mai mânios decât toţi, sau care părea mai mânios decât toţi: Iorgu Voinea. Dela uşă se repezì, cu capu 'nainte, îşi făcù loc, şi puse mâna pe un scaun. Işi încordă braţele vânjoase şi-şi umflă pieptul:

«Afară politica! administraţia nouă şi veche afară!...» Era în ameninţarea lui un avânt de furtună; era poate o glumă; dar se vedea că omul uşor putea trece de la glumă la faptă de mânie. Voinea erà chiar cunoscut ca om furtunos şi cam într'o parte.

Frământarea se linişti ca prin farmec. Papadopol îşi căută pălăria şi eşì repede, după ce zise celor din juru-i cu un zâmbet de îndoială: «Salutare! salutare! la revedere». Ceilalţi se aşezară pe la locurile lor; încet-încet se făcù linişte. Prefecţii căutau să aducă câte-o glumă în dezbatere şi găsiră prilej să-şi spue câte-o vorbă bună; iar generalul şi maiorul Stahu râdeau răsturnându-se pe scaune, pe când Voinea, crunt, stăpânindu-şi un zâmbet, îşi trăgea scaunul la masă.

«Măi Iorgule! — strigă Stahu, — ai avut haz! Asta a fost straşnică!..... Ziua de azi

nu putem noi s'o trecem aşa, după asemenea ispravă!..»

III.

Maiorul Stahu din târgul nostru e un om în putere încă, bine făcut, scurt, pieptos, roş la obraz, cu un gât ca de taur. Îşi ridică cu mândrie, înainte de a începe o vorbă, mustaţa groasă, roşcată. Indată se aprinde, grăind în orice împrejurare cu mânie, cu un glas care are ceva dintr'un gemăt, un glas rostit cu dispreț parcă, cu bărbia îndesată în cravată Şi când s'aprinde, rana închisă, pe care o are la frunte din vremea războiului, se înroşeşte puternic şi-şi lămureşte bine, între tâmplă şi ochiul stâng, conturul de potcoavă.

Ca pensionar ce este, n'are ce face. Acasă în gospodărie nu prea stă ziua, de şi are nevastă tânără. «Obiceiu vechiu, zice el; ce poţi să-mi faci ?» Repede îşi inspectează dimineaţa cei doi cai mărunţi şi cânii de vânat, apoi porneşte pe uliţa mare, să se întâlnească cu unul și cu altul. La un pahar de băutură, după aceia, prinde a istorisì

isprăvile lui vânătoreşti. amintirile din oaste şi persecuţiile lui împotriva Ovreilor.

In seara aceasta de primăvară sta în fundul unei odăiţe, la o crâşmă pe care o descoperise el nu de mult. «Are un vin ! zicea cu admiraţie cătră cunoscuţi ; are un vin!...». Şi-şi ridicà ochii spre cer şi întindea o mână într'o parte. «Şi este acolo o copilă, dragul meu !....» Şi ducea la gură trei degete de la mâna dreaptă. — Sta în odăiţa strâmtă, cu căpitanul Cristian, din activitate, alt vânător mare, şi cu Iorgu Voinea, propietarul dela Plopeni.—Abia întră Voinea, şi maiorul ţinù să dea importanţa cuvenită întâmplării dela cofetărie. Incepù deci cu un glas şi cu un ton potrivit după păharele sorbite până atunci:

«Dragul meu! şezi coleà pe scaun, şi bea un pahar de vin. Trebue să serbăm izbucnirea ta! Brava! Am mare chef azi! la cofetărie eram bleg, da' acum am chef! E un vin, dragul meu, e un vin!... Şi este o copilă!... Şezi.. De jumate de ceas te aştept şi de jumate de ceas căpitanul ista îmi trânteşte nişte minciuni de vânătoare, de-mi vine să-i vâr pumnu 'n gură, să-i fac mutaţie la

fălci. Bine, mă, ce fel de vânător eşti tu? Minciuna, mă, se spune ca să fie crezută; mai cu gingăşie; dar nu aşa, tronc! parcă ai trage c'un ciomag în baltă...»

Voinea îşi zvârlì pălăria şi mantaua pe-un divan şi-şi trase un scaun. In vremea asta, căpitanul Cristian îşi năsfira cele două caere fumuri de supt nasul turtit, şi râdea de se prăpădea, ridicând capul spre tavan şi coborându-şi-l îndată spre genunchi, un cap aşezat pe un trup lung, deşirat, strâns în uniformă.

Ce râzi, mă? ce râzi, strigă maiorul cu mânie, şi se întoarse spre Iorgu Voinea. Ştii ce-mi spune? Azi, zice, cum am eşit în huceagul din vale, zice, am împuşcat şase sitari. Auzi dumneata! Unde-s sitarii? Unde i-a-i dus?

— Unde să-i duc? răspunse Cristian. Acasă la mine. Ce? ţi se pare lucru mare, domnule maior? Unul după altul, în jumătate de ceas. Pâl-pâl-pâl-pâl!—Şi eu, tranc! şi pe urmă *aport!* Şi mi-i aducea Azor în gură... Era o frumuseţe!

— Ei apoi, urlă maiorul, trântind cu pumnu'n masă. — Să nu-i zdrobeşti ţeasta capului? Şi privea cu ochi furioşi pe Voinea,

care zâmbea sorbindu-şi paharul. Mai are el poveşti de acestea. Aista-i vânătorul cel vestit care şi-a încărcat puşca cu piroane. A intrat în pădure... Să vezi cum a fost... A intrat în pădure, vede o vulpe, — o ia la ochi, tranc!... tocmai când trecea vulpea prin dreptul unui copac. Ce-ţi pare dumitale, bre Voineo, pironul nemereşte drept în coada Vulpii şi ţintuieşte vulpea de copac. Coşcogea vulpe! Şi pe loc Cristian scoate cuţitul şi se repede. Cum îl vede vulpea, începe să se frământe îngrozită; trage, întinde, se zbate, — ţuşti! scapă din piele, o ia la goană şi lasă blana aninată în cuiu!»

Amândoi râdeau acum de bubuia odaia ca de tunet. Maiorul se îneca şi tuşea, iar Cristian, ca un foiu, creştea spre tavan şi scădea, ridicându-şi mânile deasupra capului şi trântindu-le apoi de masă. Chihăia subţire, cu lacrimi în ochi:

« Cheh-cheh-cheh-cheh! domnule maior, mai las'o, domnule maior! Asta o ştiu de pe când era bunica fată mare! Cheh-cheh cheh-cheh! tot aşa spuneai şi dumneata că ţi-a căzut în *aret* cânele la o locantă, în faţa listei de bucate, pe care listă de bucate erà

scris: ciulama de prepelițe! Astea le știm noi, domnule maior! le știm de mult! cumplit le știm, domnule maior!...»

Amândoi le știau și totuși se zvârcoleau râzând. Apoi după ce se mai liniștiră, se împăcară, căzură la învoială, cu trei sitari. — Acù începù să râdă Voinea.

«Așa da, trei sitari înțeleg și eu!... vorbì maiorul. Hai, luați de ici. E vin bun, bre, vin *pervai*, nici n'ați mai băut voi așa vin. Acù, cât îi șagă-i șagă. Să vă spun eu o istorie bre, c'o vânătoare. Cristian o știe, da' tu, dragul meu, n'o știi... Să vă istorisesc eu o vânătoare de rațe... Nici în America nu s'a întâmplat așa-ceva. Acu vre'o cinci ani a fost. Eu eram cel mai prima vânător, asta se știa. Gătește prefectul o vânătoare, și, firește, mă cheamă și pe mine. Eu sunt văr cu prefectul... Sunt văr și cu primarul conservatorilor, iar al liberarilor mi-i nepot... Noi stăm bine, — ș'apoi le spun eu multe lor... I-ați văzut și azi în ce stare sunt. Mai eri le-am spus: Bre, ce-mi umblați voi mie cu patriotism? Patriotism, bre, acesta este! și mă băteam cu palma peste rană. Acesta, mă, făcut de fierul păgânilor!... Da' voi zic,

cum faceţi patriotism în gospodăria comunei? Ştim noi, zic, cum faceţi! Mă rog, cum s'a făcut în târgul ista al dumneavoastră, zic, trotuare?... Intr'un rând a fost unul mai cu cap şi nu ştiu câte zeci de mii de franci a cheltuit ca să facă trotuar de-acasă, de la el, până la primărie... Dar ca să mulţămească pe prefect, a făcut şi prefectului trotuar de-acasă pînă la prefectură. —Cade guvernul; vine altul la primărie. Alt văr. Apoi el de ce să n'aibă trotuar de-acasă până la primărie? Şi-şi face şi el trotuar, face şi celuilalt prefect... Şi pe urmă se duc aceştia şi vine cellalt; dar el se mutase în altă parte de târg... Hai, face trotuar de-acasă până la primărie!... Să vezi cum râdeau! Şi eu zic: faceţi, băeţi, faceţi! Aveţi fete şi-i nevoe de zestre. Ce să le faci?... Aşa-i vremea... Şi făceau un haz!... Ei îs băeţi buni, nu se supără...

Da' să vezi cu vânătoarea. Sunt de-atunci vre-o cinci-şase ani. Hotărăşte cuconu Ghiţă, prefectul, cel care a scris Istoricu, să facem o cumplită vânătoare la iazurile lui Grumeza: trei iazuri unul după altul, de sute de fălci, ş'o răţărie, ş'o răţărie, de se întuneca soarele câte-odată.

Bine, se face. Se încarcă două hărăbăli cu tote cele ce trebuesc, cu mâncări, cu vinuri, mă rog ca pentru o petrecere straşnică. Ne luăm noi cu toţii, primar, director de prefectură, toată adimistraţia mai de samă, şi toţi prietinii. Ne luăm cartuşe, nu glumă, ne suim în trăsuri şi hai după hărăbăli, la iazurile lui Grumeza.

Ici erà deal, colo deal, şi înainte şi înapoi păduri de trestie cât a fi lumea. In fund, departe, o ezătură ș'o moară; dincoace altă ezătură şi altă moară, şi hăt la vale, luncă, moară, și altă ezătură... Mă rog ţie, aşa loc de vânat şi Dumnezeu din ceruri l-ar fi văzut şi ar fi zis: Aferim!

Da' noi, ca nişte oameni cumsecade, întâiu ne punem la ospătat desdedimineaţă, la răsăritul soarelui, şi mâncăm repede, şi bem câte un păhărel de vin, şi veselie şi vorbă pe pajişte, între sălcii, — şi pornesc nişte discuţii, dragul meu, phe! nişte discuţii cumplite... Iar cositorii se duceau pe dealuri, la iarbă, şirag, şi se uità prefectul, văru-meu Ghiţă, după dânşii şi râdea cam a batjocură... «Ei vezi, zice, ei sunt mai boeri decât noi!» Şi începe să se supere,

că el, ca prefect, are năcaz cu proprietarii, că toată lumea strigă că ţăranul, domnule, e leneş, şi umblă numa' cu rachiu 'n cap... Şi vorbă, şi strigăt, că ţăranu'-aşa, că ţăranu' pe dincolo... Măi, mă gândesc eu, ce dracu', când are să se sfârşească harhatu' ista? Şi încep să mă 'nfurii, şi-mi umflù eu pieptul şi pornesc... Acù, mie, drag nu mi-i ţăranul... De ce să-mi fie drag? Nici n'am de-aface cu el! Da' mă gândesc eu: toţi cuconaşii ceia ce-mi fac? Ce-mi umblă ei şi întârzie vânătoarea? Şi mă mânii cumplit, bre, cumplit mă mânii!... şi unde nu încep a boncăluì la ei ca un taur, pe onoarea mea! «Ce? zic. Acela-i leneş? Bine. Leneş să fie! O primăvară, o vară, o toamnă, munceşte de-avalma cu dobitoacele lùi: şi-i leneş! Dacă munceşte una, vă întreb când bea?

Dar hai să zicem că bea! Da' noi, bre, zic, noi cumplit muncim! Noi, bre, suntem oameni straşnici! Straşnici oameni suntem! — Şi urlam tot mai păgân. — Straşnici suntem! Dimineaţa, zic, după ce răsare soarele, crăpăm un ochiu numai, şi prindem a căsca: Haac! şi ne întoarcem pe ceia parte şi

mai tragem un somn. Intr'un târziu, ne deșteptăm adică, ne întindem și iar prindem a căsca: Haac! și strigăm să ne vie cafeaua. Bine. Vine cafeaua! bem cafeaua! și iar ne pălește căscatul! Şi abia-abia ne îmbrăcăm; și după ce ne îmbrăcăm, mai gustăm ceva, și eșim la plimbare. Eşim! Ne întâlnim cu unii, ne întâlnim cu alţii. Hai să bem o ţuică. Te duci. Bei, bre, o ţuică, mai bei una, mai mănânci un peştişor c'o franzeluţă şi mai dai pe gât un păhărel, pe urmă, bre, ți-i foame. Şi după ce mai guşti ceva, te duci repede la masă,—ş'acolo te-aşezi și începi, mă'nțelegi, și dăi, şi dăi! Inghite un fel de mâncare, pe urmă încă un fel, pe urmă al treilea fel, ş'al patrulea fel, şi trage-i vin, şi ia o bucăţică de brânză ş'un măr, şi iar o leacă de vin, pe urmă o cafea.... Şi pe urmă o leacă de somn după masă, ha? şi hor-hor! hor-hor! Şi pe la toacă te scoli, şi simţi așa un fel de lene... Şi te scoli încet, şi porneşti să iei o leacă de aer...

Şi te opreşti, colo, cu prietinii, şi bei o bere, două, joci *carambol*; pe urmă mai bei o bere... Şi întrun târziu, bre, iar te abaţi pe la o ţuică şi iar ţi-i foame, şi abia aştepţi

masa de seară... Şi la masa de seară, dragul meu, iar trei patru feluri de bucate, mă'nţelegi; şi vin, şi lichior, — şi pe urmă te păleşte aşa o lene, măi, o lene te păleşte .. şi parcă-ţi vine să te culci nu ştiu cum... Da, da, bre! aşa-i, bre! lasă-l să fie leneş, zic. Tare-i leneş, zic. Bine că-i leneş!» zic. Şi ei se tăvăleau pe iarbă şi făceau un haz! Nimenea nu puteà să mai vorbească.

Ş'aşa le-am curmat eu discuţia, şi pornim cu toţii la deal, încolo, la cel dintâiu opust. Până acuma s'a cam încurcat povestea, da' de aici înainte vă spun cum a fost vânătoarea... Numai să nu râdeţi atâta, şi să mă lasaţi să sorb un pahar de vin».

Maiorul erà furios, ca totdeauna când povesteà, după un număr respectabil de pahare, şi potcoava i se înflăcărase între tâmplă şi sprânceană.

«Iată cum a fost! strigă el. Ne-am dat jos şi trăsurile stăteau gata, cu caii înhămaţi. Şi cu toţii ne-am înşirat pe opust. Pe urmă a pornit semnalul. Şi oamenii intraţi în iaz cu luntri şi cei de pe maluri, gonaşii, au început a chiuì cumplit, a şuerà din toate părţile şi a zvârlì cu bolovani

în stufării, și erà o larmă! și erà, bre, o larmă! și s'au ridicat în sus mii de rățe, bre, mii de rățe! mă 'nțelegi? Şi treceau îngrozite peste opust. Şi noi de ici poac! poac! poac! trăsneam din toate părțile. Şi ele treceau și noi trăgeam. Şi cădeau una după alta. Care pe ezătură, care în stuh, care pe baltă, niminea nu le-a mai știut numărul... Câte au rămas prăpădite, cine știe! S'au strîns oamenii, le-au cules. Au umplut o jumătate de haraba.

Și ne-am suit, dragul meu, în trăsuri. Gonașii s'au așezat iar, din coada iazului de-al doilea, iar noi ne-am dus la celalt opust. Şi iar ne-am înșirat. Şi iar au pornit urlete și fâșcâituri, și rățele iar au înegurat cerul, și iar buluc asupra noastră, și iar pocnete după pocnete, și iar cădeau, care aripate, care moarte, cădeau, bre, parcă era o minune... Şi veneau și le culegeau de prin apă, de prin papură, de pe drum... Măi! se opriseră țăranii din coasă pe dealuri și stăteau și se uitau ca la o minune... Măi, și erà un râs, ca la o comèdie erà, pe onoarea mea!

Şi iar în trăsuri, mă 'nțelegi, și hai la

moara a treia. Da acuma, când au zbucnit răţele,—he-hei! tocma'n naltul cerului s'au suit, şi umblau vârtej, spăimântate, pe supt nouri, de nu le-ar fi ajuns nici dracu pe acolo... Ne-am căţărat noi pe moară, am cercat şi cu câte-un glonte, degeaba! umblau pe la vântul cel turbat și au lăsat dracului şi cuiburi, şi ouă, şi pui, şi s'au dus ca o negură spre vadurile Moldovei.

Sumedenie de răţe împuşcate, bre! Afară de cele prăpădite, stricate, rănite numai. Şi pune-te după aceia pe chef până în seară! Şi dă-i, şi dă-i... Aşa ceva, îţi spun drept, rar se întâmplă...»

Cristian căpitanul de-abea îşi trăgeà sufletul şi se îneca cu pahare de vin, pe când maiorul, mai liniştindu-şi viforul mâniei, parcă îşi adusese aminte de ceva, crăpase uşa şi se uità cu luare-aminte, pândind, aşteptând, căci la crâşma «Vădanei» vinul avea un gust deosebit de ochi negri sprâncenaţi.

IV.

Maiorul avea chef. La uşă stând, îşi îngroşă adânc glasul şi strigă:

«Aha! fiți cu luare-aminte! Și cu drepta întinsă îndărăt, făcea semne repezi de liniștire. Vine domnișoara Țipra! Ura! brava, domnișoară Țipră!»

«Fata Vădanei» intră zâmbitoare, cu bluza-i de mătase roșie plesnind supt revărsarea sânilor. Se feri de mânile întinse ale maiorului și puse a cincea sticlă de vin pe masă; apoi se ferì râzând de brațul lung al căpitanului Cristian și se trase fricoasă pe ușă privind la oaspeți pe supt sprâncenele-i negre.

«Poate doriți ceva gustare! vorbì ea ascuțit, tremurându-și capul.

— Dorim! dorim! gemù cu entuziasm maiorul Stahu. Și pe supt mânile lui fata se strecură și eșì chicotind pe ușă.

— A dracului șerpoaică! rostì cu pătrundere Cristian.

— Face bune parale!» zise și Voinea. cașicum ar fi fost vorba de-un cal de soiu.

Iar fata vădanei venì iar cu zâmbetele ei, cu ochii lucind supt sprâncene, cu strecurările ei. Se apropià numai atât cât trebuia pentru niște mușterii cu parale; eșì

todeauna la vreme, fără să se supere de pipăirile unei mâni îndrăzneţe.

Şi cu *fleacurile jidoveşti:* scrumbie marinată şi pastramă de gâscă, şi cu vinul *pervai*, maiorul Stahu se simţea tot mai aprins.

«Măi! am aşa, un gust de chef, cum de mult n'am mai avut!...»

Asta erà vorba lui cea mare la chefuri: «cum de mult n'am mai avut!», deşi prea puţin trecea dela un chef la altul. Dar vorba venea dela sine, cum dela sine veneau stările de ferbinţeală, crescând cătră sfârşitul obişnuit. Avea stări de entuziasm, de haz, pe urmă de negură, şi deseori cheful avea şi o notă de jale.

Indată, după pahare repede băute, ochii prinseră a-i străluci ca oţelul. Vorbirea bogată-i mai conteni. In schimb căpitanul Cristian chihăia şi grăia într'una. El avea beţia hazlie.

«Acu ceare să se intâmple? zicea el repede. Am să mă intâlnesc cu colonelul. Bun. Zice colonelul: — De ce n'ai fost la cazarmă? Zic: Ordin dela domnu Maior! — Care domnu Maior? — Domnu Maior Stahu!... Cheh! cheh! cheh! — Da ce-ai făcut cu

domnu maior Stahu ? — Am petrecut, domnule colonel! — Ai petrecut bine? — Bine, domnule Colonel ! — Bun vinu' ? — Bun, domnule colonel, vi-l recomand și dumneavoastră ! Cheh-cheh-cheh-cheh!»

Și, cu obrazul roș ca o coajă de rac fiert, dintr'odată Cristian începù să se desfășure nesigur, lung și osos. Se înălță încet spre bagdadie,—apoi își scoase pieptul în afară și începù iar să râdă repede și ascuțit, privind la cei doi tovarăși.

«S'a'mbătat!» zise încet, cu dispreț, maiorul Stahu.

Cristian își conteni numai o clipă râsul, îl privì fix, speriat parcă, cu răsuflarea oprită, apoi iar începù un râs repede cu triluri.

La râsul acesta nedemn, maiorul Stahu răspunse bând un pahar de vin, și deodată se simțì apăsat ca de-o mâhnire: i se tulburară privirile; o abureală ușoară i se împânzì pe obraz, și rămase tăcut, zâmbind.

«Ce ai, prietine? întrebă cu blândețe, clătinându-se ușor, palid, Voinea.

— Ce am? răspunse cu zâmbet de dispreț și durere maiorul Stahu. Ce am?.. Dragul meu, tu ești singurul meu prietin...

Dă-te cu scaunul mai aproape... Lasă-l pe Cristian să râdă ca un nebun... Tu eşti singurul meu prietin; şi eu acuma m'am îmbătat... Da' nu face nimica... Vreau eu să-ţi povestesc ţie o durere a mea...»

Maiorul îşi trecù mâna peste frunte. Glasul deodată i se coborîse, mişcat: parcă înlăuntrul lui se iscase o durere aspră.

«Frate Iorgule! zise el încet. Eu am petrecut o viaţă cu veselie, da acù petrec cu jale. Vezi tu? la asta am ajuns...»

Dădù din cap, caşicum ar fi făcut o încheere desperată.

«Da! zise Voinea cu pătrundere, înţeleg!

— Ce inţelegi tu? Şi tu eşti ameţit...

— Îmi pare rău...

— Ce să-ţi pară rău?... Tu eşti băiat tânăr. Da' eşti băiat bun, şi-mi eşti drag... Da' tu durerea mea n'o poţi înţelege. Trebuie să ţi-o spun eu...»

Voinea se dăduse aproape cu scaunul, şi sta cu cotul pe masă, cu capul răzimat pe mână. Se simţea într'o stare plăcută, într'o ameţeală uşoară; şi'n clipele acelea avea parcă pentru maior o dragoste sinceră, o pornire de prietinie până la jertfă. Da din

cap, zâmbind fericit; parcă înțelegea orice cuvânt, pătrundea orice nuanță.

«Uite, dragul meu! zise deodată maiorul. Eu am fost în războiu, am intrat în foc... Cum erà inima mea atuncea, în foc, așa-i ș'acuma... Am stat eu, frate, holteiu—ce-mi păsa—până acù doi ani... Ș'acù doi ani, precum știți, m'am însurat... Acù o cunoașteți, pe nevastă-mea: fată blândă, și frumoasă, bre!... Nu că mă laud,—da asta se știe... frumoasă cumplit! Acù ce se întâmplă? nu se întâmplă nimic... Sunt nenorocit, bre! Nu i-s drag, nu știu ce este... De-o bucată de vreme ca străini, bre... ca străini!... Se uită așa la mine... cum s'ar uita la scaunul ista.. Știi tu ce-i asta pentru mine? că mie mi-i dragă.. E tânără, bre, e frumoasă.. Mie mi-i dragă, ce vrai?... Eu cunosc viața, eu știu să prețuiesc așa ceva... Da' uite, asta-i... Nu știu ce are...

— Și nu i-ai spus? întrebă deodată Voinea, încruntând ușor din sprâncene.

— Cum? Ba i-am spus, bre, i-am spus... Ea ce să zică?... Da' eu văd: nu i-s drag! Și-i numa o copilă, care nu știe nimic de-ale vieții...

— Tocmai de asta...

— Cum tocmai de asta?... Adică-i prea copilă pe lângă mine... Asta m'am gândit şi eu.. Da viaţa mea de-acuma-i dusă... fără dânsa... eu nu pot să trăesc...

— Aş! trec toate, trec... Aşa-s femeile... cu gânduri...» zise Voinea, cu filozofie, caşicum ar fi vorbit despre ceva foarte indiferent. Apoi deodată îi lucì în minte icoana Mariei. Tresărì parcă. Intrebă repede:

«Şi ea ce zice? ce zice? Cum ţi-a răspuns?...

— Nu mi-a răspuns nimica; înţeleg eu. Ce să'nţeleg? Ş'un copil ar înţelege... Da asta nu se poate. Trebuie să întreb hotărît: ce ai? ce este?—Eu ştiu, bre? şoptì deodată Stahu cu taină. Poate să-i fi întors cineva capul... da nu cred...

— Nici eu nu cred... grăì Voinea, şi rămase cu privirile aţintite la păhar.

— Atunci cum? strigă maiorul. Aşa degeaba?... cum aşa?... Am să pun picioru'n prag. Intreb: ce e?

— Inima femeii, ca noaptea... vorbì Voinea, iar filozofic. Poate are nevoe de distracţie. Ar trebuì să mai umblaţi. Veniţi la mine...

Facem o vânătoare... Ne suim în munte. Trebue aşa ceva...

— Ai dreptate...» zise gânditor maiorul.

Şi Voinea, însufleţit, începù a dezvălui planuri de petrecere. Maiorul îl ascultà întristat. Şi el vorbeà cu prietinie; câteodată îşi ascultà propriul lui glas ca pe un glas străin. Din când în când, în ameţeala lui, i se aprindeau ochii şi-i luceau umezi. Pe jumătate se simţea sincer; ş'aveà şi conştiinţa că, vorbind şi ademenind, îşi pregăteşte zile de bucurie, ori ceasul unei întâmplări extraordinare care i-ar umpleà de lumină viaţa. Simţeà cum i se conturează în suflet o icoană, a Mariei, — şi deodată se oprì şi voì să întrebe pe maior, să-i asculte din nou mărturisirea durerei lui.... Se stăpânì însă.

«Să veniţi! zise el iar, repede şi însufleţit. Să-mi făgădueşti... Numaidecât trebue să veniţi! Facem, colo, o vânătoare straşnică, cu Boboc şi cu Ion Axinte. Numai cerbii să-i vezi trecând pe la piciorul muntelui, atâta, — şi-i o privelişte de care trebue să-ţi aminteşti o viaţă... Şi drumul până sus... sus... e o plăcere... Ascultă, fără glumă,

zău să veniţi... N'ai ideie ce plăcere mi-ai face, ca prietin ce-mi eşti...

— Vin, dragă... — zise pe gânduri maiorul. — Luăm şi pe căpitanul Cristian. Da el acuma s'a îmbătat cumplit!...»

Rămase ca toropit, cu ochii la pahar; iar Voinea îl priveà fix.

«Oare ce face acuma?...» rostì deodată Stahu.

Intrebarea asta şi-o puneà şi Voinea; înnaintea ochilor lui el nu mai vedeà pe tovarăşii de petrecere.

V.

Intr'un târziu eşiră cei trei tovarăşi dela crâşma Vădanei. Cristian căpitanul aveà o ciudată încurcătură în sabie din trei în trei paşi, ş'atuncea se răsuceà pe jumătate într'o parte şi se poticneà. Scoteà apoi un «Hm!» plin de mirare şi se întorceà iar la drum drept. Maiorul Stahu erà întunecat şi trist.

«Aşi bea parcă o cafea... zise el cu trudă, către Voinea. Da nu, — mai bine mă duc acasă... De ce umblu eu aşa după fleacuri pe uliţi, noaptea, când acasă m'aşteaptă nevasta?...»

Şi prinse a râde cu amărăciune.

Se despărțiră. Voinea porni grăbit spre hanul la care trăsese. Deşteptă pe vizitiu, pe stăpânul hanului, — și erau două după miezul nopții când ieşi în trăsurica-i uşoară din târg. Caii strănutau din când în când în răcoarea nopții de primăvară, vizitiul pocneà din biciu, mai mult ca să se deştepte pe sine.

Voinea simțeà o uşoară durere de cap. Nu-i erà somn. Vântul premergător zorilor îi adià pe la urechi uşor, îi răcoreà fruntea înfierbântată. Aburii vinului se risipeau încet-încet.

O ceață uşoară pluteà peste câmpii; luna pătrundeà c'o lucire neclintită, dela asfințit, prin visul acesta al pământului. Mirosea plăcut țărâna, umedă încă de mustul omătului.

«Mâne eşim la arat, Petre! zise deodată Voinea cătră vizitiu.

— Apoi a da Dumnezeu ș'om eşi, cuconaşule...» răspunse cu prietinie Românul.

Şi Voinea se simți deodată pătruns de un fel de bucurie. Noaptea aceasta blândă de început de primăvară, negura uşoară

care plutea peste toate, pământul bine mirositor, în care tresărea viaţa unui an nou, — parcă răspundeau ca un acord lin unui cântec deodată trezit în sufletul lui.

Şi'n legănările trăsurii, căută să deslușească oarecum simţirile care-l cercau, dar stăpân pe gânduri nu erà, nici puteà să unească un gând fugar cu tremurul care-i învăluia sufletul. Erà plin de prea multă tinereţe şi viaţă şi pornirele lui aveau ceva furtunos totdeauna.

Din cea dintăiu tinereţe a lui, de când începuse încă dela tatu-său gospodăria, aşa erà. O pornire aprigă parcă pândeà îndărătul fiecărei hotărîri. Rămăsese în el ceva dela bătrânul Panaite Voinea, plugar vechiu, om mare ca un uriaş, violent şi bun la inimă. Iorgu Voinea zâmbì aducându-şi aminte de unele isprăvi ale bătrânului: cum primea la patronul lui pe moşnegii satului, cum îi pofteà în odaia lui, şi-i cinsteà cu cafea şi tutun. Pe urmă obiceiul lui de-a se duce Duminica foarte regulat la biserică... Acolo, după leturghie, sta de vorbă un sfert de ceas cu gospodarii, întrebà de holde, de vite, mai înţepà c'o pildă pe cei cari

nu erau oameni tocmai de ispravă. Tot atunci căută să facă împăcăciune între cei cari aveau pricini de sfadă, ori ceva de împărțit. Ambiția asta de fruntaș între fruntași și de împăciuitor și sfătuitor erà cea mai mare mândrie a lui cuconu Panaite. «Eu sunt om drept...» zicea el ridicând mâna dreaptă în sus. Și adăogea: «Eu un cuvânt am... Eu nu nedreptățesc. Dar nici nu sufăr să mă nedreptățească altul pe mine...» — Cu toate acestea mulți l-au nedreptățit, și mulți l-au înșelat: în adevăr nu dintre țărani și dintre slugile mărunte; ci dintre ceilalți: vatafi vechili, contabili. — Pe când Iorgu se ridică și începea singur să poarte treburile moșiei, bătrânul îi ziceà: «Băete, tu mie-mi sameni. Ești însă mai aspru la mânie decât mine... Eu am fost nour de ploaie, tu ești nour de grindină... Ar trebuì să nu porți revolverul cela totdeauna la tine...» Și-i mai spunea: Iorgule, de haina neagră ferește-te... Țăranul e omul lui Dumnezeu, numai să știi cum să-l iei; eu cu el am trăit o viață lungă și l-am cunoscut bine... Tu păstrează în minte vorba asta a mea...»

Cuconu Panaite, uriașul cu obrazul rumăn,

şi alb ca fulgul de năgară, a rămas ca o icoană luminoasă în sufletul ficiorului. Ca un sfânt îl vede, în cei din urmă ani, în strană, la biserică, în fumul lumânărilor, cu mânile împreunate pe piept, cântând pe nas, lângă psalt, cântece vechi de pe file unsuroase şi picurate de ceară.

Bătrânul s'a dus; dar o parte din sufletul şi din pornirile lui au rămas în fecior, şi unele parcă au crescut, mai ales dragostea de pământ, şi un fel de frăţie cu plugarii. Mai avea ceva, în deosebire de bătrân: o mândrie care-l făcea să treacă prin viaţă ca un om ce se simte din altceva plămădit. Din mândria aceasta izvorau mâniile lui aprige.

In gândurile lui, Voinea zâmbi. De multe ori pusese mâna pe revolver în izbucniri de acestea, dar pe urmă i se domolea inima, ca unui copil.

«Nu sunt om rău...» şopti el încet.

Vizitiul Petrea pocni din biciu; gândurile boierului se risipiră ca un stol de paseri speriate. Apoi în legănările droştei parcă se simţi limpezit. Işi aduse aminte de maior, de căpitan, de ceia ce se vorbise la crâşma

Vădanei. Iar zâmbi. In ameţeala lui, se purtase ca un prieten, cu vorbe blajine de mângâiere, în timp ce puneă la cale un plan,— ceva nedesluşit, în care totuşi eră o nădejde plăcută. Vorbeă cu maiorul, şi se gândeă la Maria. «Hm! ciudat animal e omul la beţie...»

Căută să alunge un gând aţâţător. Dar icoana Mariei Stahu deodată-i răsări înainte, în negură. Voinea simţi că i se închiseseră pleoapele. Rămase aşa, ca 'ntr'o toropeală dulce. Niciodată, gândindu-se la o femee, n'avusese sensaţia aceasta, de trecere peste hotarul pământesc.

«Ciudat lucru! se gândeă el. Numai de câte-va ori am văzut-o... de câte-va ori am vorbit cu ea... De ce-a născut în mine pornirea asta? Poate pentru că mi-a mărturisit Stahu că nu-l iubeşte... Trebuie să fie ceva dureros în viaţa ei... Spun unii şi alţii că ar fi fost sacrificată de părinţi...»

De bună seamă, asta este. Şi deodată ploaia de peste zi îi veni în minte. Spaima cailor. Iuţeala cu care s'a avântat el afară. Acuma vede limpede: ea i-a zâmbit, parcă i-a mulţămit şi i-a dat a înţelege c'un semn

că nu-i nimic, nici-o primejdie, şi zâmbetul acela prietinesc l-a făcut pe dânsul să se zvârlă deodată, într'o pornire aprigă, într'un fel de exaltare, mânios şi fericit, între luptătorii politici dela cofetăria lui Iozef.

VI.

După ce se despărţiră de Voinea, Stahu şi Cristian căpitanul umblară o vreme pe uliţi, cătră locuinţa maiorului. Unul se împiedică în sabie şi se miră, parcă înveselit de asemenea lucru, iar altul erà din ce în ce mai mâhnit. Aşa ajunseră: o căsuţă cu balcon, cu grădiniţă dinainte. Sta tăcută şi liniştită; prin storul unei ferestre pătrundeà ca o părere de lumină.

«Nevastă-mea nu doarme... zise Stahu oprindu-se. Apoi de-acù, frate Cristiane intrù şi eu la ale mele. Da nu intrù pe-aici... nu vreau s'o tulbur... intrù pe dindos... asta-i obiceiul meu...eu pe oameni nu-i tulbur din somn...

— Vă salut, domnule maior! strigă Cristian lipind călcăile şi făcând salutul militar; mă retrag şi eu, mă simt foarte obosit...

— Stai! vorbì cu glas schimbat Stahu. Vreau să-ți spun ceva. Doi ani, bre, decând m'am însurat, eu am fost om cum se cade... Ş'am fost fericit... Da de-acu-i greu de tot; văd c'am început să beau iar... Mi-i urâtă casa. Nevasta mi-i tare dragă... Da când o văd aşa, parcă mi se 'ncrâncenă carnea pe mine... Ce să fac? Mă gândesc! nu mai ține la mine...—Vezi tu? Asta-i durerea mea!» sfârşi el, cu tristeţe.

Cristian începù să se legene şi să dea din cap în semn de compătimire, — pe urmă pornì pe uliță împiedicându-se în sabie.

Maiorul Stahu stătù o vreme în cumpănă, parcă nu-i venea să intre acasă. Apoi păşì hotărît până la poartă, bătù în ea de două ori cu pumnul. Un câne prinse a lătrà. După aceia tăcù: Stahu începù să mormăiască şi cânele îl cunoscù după glas.

Rândaşul venì să deschidă. Stahu intră târându-şi picioarele. După câțiva paşi se întoarse şi întreabă tare:

«Mă, n'a fost nimeni pe aici?

— Nu, cucoane, n'a fost... răspunse nedumerit omul, scărpinându-se în capú-i buhos.

— Bun. Inchide poarta. Hm! Ce te uiţi. măi, aşa la mine?...»

Mormăind nemulţămit, Stahu deschise uşa de din dos. Pătrunse cu două tropăiri neegale în săliţă. Işi lepădă undeva, la întâmplare, prin întuneric, pălăria şi paltonul, şi, cu toată luarea aminte de care erà în stare în, ameţeala lui, apăsă ivărul dela odaia nevestei.

«E cam târziu, vorbì el către sine.—Dormi, Marioară?»

In odaie lucea neclintită lumina lămpii.

Ca şi mobilele lucii, ca şi cadrele din păreţi, părea nemişcată şi Maria Stahu. Stăteà într'un jâlţ scund, supt lumina lămpii, şi citea. In încremenirea odăii, numai ochii deodată i se mişcară pe obrazul smead. Apoi după ce intră Stahu, o izbì mirosul de vin şi de tutun: nările-i tremurară. Gura ei avù o încreţire dureroasă, şi pe obrazul tânăr i se întinse ca o ceaţă.

«Nu dormi?» întrebă iar Stahu oprindu-se lângă uşă.

Ea îl privi cu pupilele mărite.

«Nu dorm... răspunse încet, şi lasă cartea

pe genunchi. Dar ce ai? ce te uiți așa la mine? Unde ai întârziat?...»

Stahu se cumpănì odată. apoi ochi i se înegurară.

«Marioară! rostì el cu un glas scăzut. Uită-te la mine. Iată în ce stare m'ai adus...»

Maria începù să clipească repede din ochi. Inţelesese de ce bărbatu-său șovăeşte şi rosteşte cu greutate cuvintele, şi din suflet i se urcă pe buze o undă de desgust. Nu răspunse.

«Vezi? grăì Stahu, ridicând glasul. Mă urăşti, mă duşmăneşti... Ce ţi-am făcut eu?... Eu sunt bărbatul tău,și iată în ce stare am ajuns.

— Ce vrai să spui, Tudore? De ce vorbeşti așa?... rostì lin, cu milă, Maria.

— Cum? zise Stahu privind-o fix. Ce vrau să spun? Nu vrau să spun nimic. Da' tu ce vrai să spui? Vrai să spui să mă duc mă culc, căci m'am îmbătat! Din pricina ta, pentru că mă urăşti!

— Nu te urăsc, Tudore! șoptì iar Maria.

— Ba mă urăşti! gemù Stahu răguşit. Iată cum te uiţi la mine, mă sfredeleşti cu ochiul. Da asta nu se poate! — Dragă Ma-

rioară, zise el deodată muiat, cu durere. De ce nu ţi-i milă de mine? de ce mă pedepseşti, de ce nu mă laşi să mă apropii de tine, ca altădată? Ca la un Dumnezeu mă uit la tine, şi tu mă dispreţueşti... Ţi-i silă de mine...—Dar asta nu se poate! strigă el, deodată îndârjit. De ce te uiţi aşa şi nu spui nimic? Cum? Eu sunt stăpân aici, eu poruncesc! Şi tu eşti femeea mea!...»

Maria vorbì iar blând: «Du-te, du-te și te linişteşte.»

Stahu se lăsă greu într'un scaun, apoi își încovoie grumazul și-și puse coatele pe genunchi.

«Hm! mormăì el, caşi cum ar fi vorbit singur. M'am ameţit și câte prostii n'am spus eu azi... ba cu niște rațe...ba cu niște primari... Acù abia vorbesc... Nu'i așa că m'am ticăloşit, Marioară?...»

Stătù un timp aşa, apoi se ridica în picioare.

«Nu se poate! începù el tare. Cum aşa? Ce mă priveşti aşa? Parcă aşi vrea să te sugrum, aşa te uiţi la mine, totdeauna când intrù la tine.... Asta nu se poate asta nu se poate!» răcnì el, şi obrazul i se umplù

de sânge. Deodată făcu doi paşi, şovăind, și cuprinse mâna Mariei. Se apleacă, sărută mâna, apoi cearcă să tragă spre sine trupul subţirel al femeii. Maria se zbătù scurt cu putere, cu desgust; căzù în jâlţ şi ochii i se umplură de lacrimi...

Maiorul începù să râdă cu răutate.

«Nu te supăra... mă duc... iaca, mă duc...»

Aştcptă un timp cu ochii la Maria; apoi se hotărî: se lăsă spre uşă, o deschise, eşì.

I se auziră bocănirile ghetelor prin sală. O uşă, închizându-se, vui. In odae iar rămase neclintirea luminii şi tăcerea. Maria oftă greu, şi stătù încă multă vreme în locul ei; după aceia încet, cu ochii duşi, ca apăsată de gânduri grele, începù să se dezbrace. Inainte de a se strecurà în aşternutu-i cu horbote, închise uşa cu zăvorul.

VII.

Tăcerea, care o impresura pe Maria lui Tudor Stahu, păreà tot mai adâncă, cu cât gândurile singurătăţii şi icoanele vieţei se îmbulzeau mai tare, săpându-i o dungă de mâhnire pe frunte. — Stà neclintită, pe-o

coastă, cu ochii mari aţintiţi în semi-întunericul odăii: ochii ei urmăreau din nou o viaţă, ca'n atâtea zile şi nopţi pustii.

Acù trei ani, când părinţii au dăruit-o ca pe-un lucru fără preţ unui om trecut prin toate, unui holteiu tomnatic, ea nu-şi dăduse seama. Erà un copil prost şi neştiutor. Aveà numai părerea de bine că scapă de năcazurile îndurate în copilărie; dar acuma, la cinsprezece ani se mai adăogiseră trei, şi'n aceşti trei ani i se deschisese mintea; orizonturi nouă se arătaseră; în inimă primise loviturile nenumărate ale înţelegerii, şi se trezise cu mâhniri de orice clipă lângă un om de altă vârstă, pentru care n'avea dragoste. Se trezise desgustată, — i se păreà că vreme de trei ani omul acela, bărbatul ei, îşi bătuse joc de dânsa...

Vremuri depărtate se întoarseră în lumina amintirii.

Mama, Aglaia, apare încununată de raze, demult, demult tare, în cea dintâiu copilărie. E frumoasă, cu faţa hotărîtă, o fată de răzăş crescută în bielşug, la ţară... Maria o vede harnică ca o albină în gospodărie, apoi gânditoare, cu ochii duşi, cu urechea

ațintită la un glas, care povestește o întâmplare grozavă de demult. E glasul babei Ștefănoaia, și povestește întâmplări năprasnice, cu ursitoare... — Erà odată... erà odată... parcă sună un glas vechiu și straniu în urechea Mariei.

Erà odată o mamă bună, ș'o chema Aglaia, și mama aceia a murit!... Și când a murit ea, au rămas doi copii mărunți, numai de-o șchioapă, și plângeau prin colțuri și se uitau spărioși la figurile străine care se grămădeau în jurul lor. Pe tată îl chema Vasilică Popazu. Și cuconu' Vasilică Popazu, un om cu capul mititel și cu gâtul subțire și lung, un om mare, adus din șele, își tot frecà barba țăpoasă și tot își potriveà pe gâtul lung gulerul negru, de doliu. Aveà un zâmbet sfios, un glas moale și furișat, și se uità la toată lumea așa de blând, parcă-i veneau lacrimi în ochi de câteori făceà o mișcare, ori rosteà o vorbă. El primeà lumea întristată care venea, el chemà pe femeile ostenitoare prin colțuri și le spuneà câteceva dând dintr'un deget și uitându-se într'o parte, el parcă-și aduceà apoi aminte, își scoteà batista cu chenar

negru, şi-o ducea la ochi şi suspină deodată adânc...

Moarta sta în sicriu, între flori; — pe scaunele şi pe jâlţurile din jur şopteau cucoane şi foşneau din rochii; şi se strângeau în colţuri «boeri» fumând din ţigarete de chilimbar. — Pentru Maria toată *sărbătoarea* aceasta însemna că maică-sa a murit, şi priveà la toţi cu ochi mari, neştiutori, şi sta cuminte lângă frăţiorul mai mare, un copil slăbuţ şi palid cu ochii lucitori, bonavi parcă. Dar deodată a înţeles că cevà cumplit s'a petrecut în casa aceia; deodată un vânt de durere i-a sfredelit inima, îngrozind-o. In liniştea dulceagă a salonului cuconu' Vasilică Popazu a tresărit şi s'a ridicat în picioare. Şi-a scos repede din buzunarul de dinapoi al redingotei batista cu chenar negru, a tuşit, a făcut un pas, a încercat parcă să deschidă braţele... O tânguire dureroasă se auzea afară, undeva, în ogradă. Şi dintr'odată uşa se dădù la o parte şi o bătrână mohorîtă se năpustì spre sicriu, bocindu-se, pierdută, orbită de lacrimi. Şi îndată după dânsa un moşneag înalt, în strae de şieac, «răzăşul cel bătrân», intră

cu ochii topiți de o mâhnire sfâșietoare. Se uită în dreapta, se uită în sânga, se ploconi cu stângăcie, spre cucoane și spre boieri, apoi se alătură de baba lui, își puse coatele pe marginea sicriului și începù să plângă și el fără glas, cu ochii ațintiți spre fața liniștită a moartei. Bătrâna bocea cât îi lua gura: moșneagul gemea încet. Oaspeții se priveau fără de nici un cuvânt, cu o ușoară lumină la colțurile buzelor, iar cuconu' Vasilică Popazu nu știa ce să facă cu batista, tot cercà s'o ducă la ochi, aveà un zâmbet plin de stânjenire,—apoi de odată pe obraz i se săpă o încrețitură grozavă de durere... Pe urmă fața i se liniști ca la o aducere-aminte: făcù doi pași, repede, până în colțul unde steteau copii: pe amândoi îi luă de mână și, cu pași măsurați, se apropiè de bătrâni... Maria plângeà, îi curgeau două rânduri de lacrimi, și nu-și puteà luà ochii dela bătrână... Bătrâna aceia erà «bunicuța». Iar băiețelul, Panaite, tremurà din tot trupul ca scuturat de friguri.

Intr'un târziu, bătrânul Matei Dumbravà, răzășul, își șterse domol lacrimile, pecând bătrâna tot se bocea zvârlită peste sicriul·

înflorit. Işi trecù mâna mare şi aspră prin barbà căruntă, apoi îşi întoarse privirile spre copii. Dădù încet din cap şi se uită mult la dânşii, visător; apoi se aplecă, le învăluì obrazurile cu barba, și însfârşit, ridicându-se, întinse mâna spre ginere. Vasilică Popazu se repezì, îşi puse dreapta în mâna bătrânului, şi cu stânga trase batista din coada redingotei. Obrazul iar i se încreţì adânc, — colţurile gurii se aplecară în jos, ochii se micşorară... Copila, fără să vrea, privindu-l, încercà o simţire de frică.

Dar lumea începù să se miște. Afară se auzeau glasuri. Oameni desculți aduceau prapurile dela biserică. Sosiră și popii cu dascălii, şi o mireazmă de tămâe se răspândi în toată casa.

Cu mintea-i crudă, copila nu pricepeà multe. Ii pătrunsese în inimă durerea grozavă a bunicilor, apoi avù o simţire ciudată când auzi pe tatăl-său într'un colţ de odae, după o uşă, vorbind aspru cu Mària, una din femeile de ajutor.

«Ce mai trebue? iar mai trebue ceva?

— Trebue, cucoane Vasilică, vai de mine!... — gemea femeia, groasă și greoae, și

oftă adânc. Trebue pânza pentru pod, trebue oleacă de vin, trebue o găină neagră de dat peste groapă... Ei — pe urmă, trebue o leacă de pomană la norodul sărman... Oleacă de rachiu, oleacă de pâne...

— Cât rachiu? câtă pâne? — întrebă repede cuconu' Vasilică, încrețind fruntea.

— Dă, — oftă iar femeia... — cât socoți, cucoane Vasilică... vre-o cincizeci de pâni, o vadră de rachiu... Dă, trebue!...

— Așa de mult? așa de mult? — suspină îngrozit Vasilică Popazu. Așa de mult?...». Și-și puse mânile în cap. Copila îl văzù cu obrazul așa de înăsprit, și se trase cu frică la o parte. Dar intrà în aceași clipă bătrânul, — și o jale smerită se răspândì pe obrazul tatălui ei... «Dau, dau, cum nu? dacă trebue, ce să fac?... Pentru sufletul ei, săraca, pentru sufletul răposatei...» Și copilul înțelesese că în toate acestea erà ceva nefiresc.

Apoi sicriul moartei a fost ridicat pe brațe, a fost scos, — ș'o îmbulzeală se iscă. In îmbulzeala aceia brațe moi o cuprinseră și traseră și pe Panaite lângă dânsa și glasul bunicăi gâlgâia în lăcrămi, și pieptul bunicăi mirosea a busuioc.

«Dragii bunicăi, dragii bunicăi puiuţi!... Haideţi cu bunicuţa»...

Şi porniră lin, şi cântau glasuri aspre, iar bunicuţa se boceà, cântà cu jale, — şi toate cucoanele întorceau capul spre ea ş'o priveau ciudat. Dar bunicuţa nu vedeà; ea cântà plângând, îi curgeau lacrimile, şi mergeà după sicriu cu copiii de mână, — şi alăturea păşea rar şi bunicul, încovoiat, cu barba 'n piept, cu privirile încruntate şi pline de foc...

Totuşi atuncea, în ceasurile acelea, copila nu pricepeà adevărul. Plângea de jalea bătrânei, cu sufletul răscolit de vaetele şi lacrimile de lângă dânsa. Nici nu băgă bine de seamă când pe maică-sa au coborît-o în mormânt. Vedeà — dar pentru dânsa, atuncea, toate erau nedăsluşite; numai frate-său Panaite a prins să tremure şi să ţipe ascuţit... A început a se zbate, a căzut la pământ cu ochii sticloşi... Pe urmă, cu tatăl său şi cu bătrânii, veneà încet spre casă, în tăcere, — şi-şi aduce bine aminte că'n ziua aceia erà primăvară şi se scuturau merii de floare...

«In ziua aceia, — se gândeà Maria, cu

ochii ațintiți; în ziua aceia a murit mama, am cunoscut poate și pe tata... și erà primăvară... și se scuturau merii de floare...»

Oftă adânc, fără să-și clintească privirea de nebunie pe care o aveà de-o bucată de vreme.

După ce ajunseră acasă, bătrâna bunicuță începù iar să plângă. Cu greu s'a ogoit. Iar cuconu' Vasilica Popazu păreà foarte mâhnit, își încreția fața în răstimpuri și oftà adânc ridicându-și ochii în bagdadie. Și murmura cu jale:

«Ce femee a fost! ce femee! Neprețuită!»

Și cum îl auzea, bătrâna iar erà năvălită de lacrimi.

A stat la masă. Panaite nu mâncà. Aveà un obraz ca de ceară și-i ardeau ochii. A rostit cu voce schimbată...

«De-acù mama nu mai vine!...» Și fetița a înțeles parcă pierderea pentru totdeauna a ființii iubite; și a rămas uimită, c'o greutate fără nume în suflet. Numai Panaite priveà înainte, țintă, palid. El înțelegeà.

După masă bătrânii și tatăl au început să vorbească. Și a zis bunicul:

«Apoi de-acu, ginere, om face și noi

cum om putea... Casa asta, pe care am dat-o de zestre, va rămâneà pentru Maria...»

Şi cuconu Vàsilică dădeà cu amar din cap, fără să răspundă... Şi murmurà... Ce femee a fost! ce femee!»

Când au plecat bunicii, au luat şi pe copii. Şi Maria simte ş'acuma o adiere de căldură în suflet: îi erà aşa de dragă bătrânica Magdalina! aveà în ochii mititei atâta bunătate! Şi tot îşi aduceà aminte de Aglăiţa ei moartă, plângeà şi sărutà pe frunte pe copii. Iar bunicul Matei umblà, nalt, prin gospodăria largă, prin toată averea lui cu cinste câştigată; şi 'n vremea verii îşi petrecea vremea între ştiubee, între «muştele» lui... Copila, privind şi pricepând mişcarea vieţii din juru-i, îşi aduceà aminte şi de clipele trecutului, de dragostea mamei duse, — şi cu tot sufletul se îndrepta spre bătrânii aceştia buni... Ei erau părinţii ei. De tată, de cuconu' Vasilică Popazu, nu se puteà apropià cu dragoste. Simţeà, deşi fragedă şi neştiutoare, simţeà că acolo, la pieptul lui, în ochii lui, în glasul lui, nu-i iubirea adevărată, care uită de toate, care înţelege şi alină....

Şi din vara aceia de lumină şi din alte zile ale altor ani, au rămas icoane limpezi de-ale copilăriei, care nu se mai şterg. — Maria zâmbeà ca 'n copilărie, văzându-le întoarcerea. Erau lucruri neînsemnate, —însă îşi făcuseră cuib în sufletul ei şi din când în când răsăreau trimiţând o undă de lumină lină asupra năcazurilor vieţii. Işi aduce aminte cum într'un rând, pe când veneà cu Panaite în căruţa bunicului, caii s'au oprit la o fântână în marginea unui sat... Erà un soare fierbinte şi orbitor. Şi la umbra unui gard de cătină dormitau nişte purcei... Ş'un băeţel în durligi, c'o nuia de răchită, tot îi gâdilà... Şi ei îşi ridicau boturile şi-şi sticleau ochii blânzi şi grohăiau încet, parcă îl întrebau ce vrea, dece le turbură liniştea amiezii... Şi icoana aceasta aduce pe alta — din gospodăria bunicului. Iată o veste tristă vine, adusă de-un argat, că scroafa cea bălană, cea care cântăreşte o sută de ocă, s'a îmbolnăvit de gât... Şi iaca pe bunicuţa Magdalina speriată, alergând grăbită, cu copiii după dânsa... Şi la umbră, lângă coteţ, tocmai în fundul ogrăzii, zăceà bălana şi gemeà. Şi s'a repezit bunica ş'a făcut

în grabă doctorie cu sămânţă de in, ş'a venit c'o cârpă mare, ş'a legat pe sub fălci pe bolnavă cu doctoria caldă. Şi copiii stăteau minunaţi în preajmă, şi toţi ai casei se strânseseră. Şi priveau cum bălana, ridicată puţin pe cele două picioare de dinainte, sta cu capu'ntins, legată pe supt fălci, cu ochii dureroşi, şi gemea, gemea trudnic, ca un om căruia i-i lehamete de viaţă...

Parcă-i baba Măria... — a zis deodată fetiţa. Şi toţi au prins a râde...

Ş'aşa clipe multe de lumină din trecut veneau să mângâe ceasul de încremenire şi de mâhnire al Mariei Stahu. Izvorau ca dintr'o negură, treceau, se depărtau, şi se pierdeau lin, ca umbre în visuri... Şi sufletul parcă cereà gândului stăruinţă în aceste plaiuri ale trecutului, — şi'n tăcerea tainică a zilelor căzute, luceau clipe de fericire: un drum de ţară umbrit de sălcii, spumegarea apelor în lăptocul unei mori, — şi'n prisacă, în livadă, unde miroseà câteodată aşa de plăcut a mintă şi a mătăciune, poporul de albine sporeà parcă tihna cu murmurul moale al muncii... Şi bunicul Matei răsare, cu custura în dreapta şi c'o bucată de fa-

gure între trei degete ale mânii stângi... Zâmbeşte — şi întinde spre copiii lui, spre «mlădiţele lui», dulceaţa florilor... Şi vine și bunicuţa Magdalina încet pe cărare, printre flori, şi zâmbeşte şi ea; — ş'odată parcă vede Maria cum stà bătrânul și priveà gânditor la băiatul care umblà încet, mâhnit, printre arbori... Şi zice:

«L-aşi chemà să-i dau şi lui miere... da' nu-l mai ostenesc... E becisnic băiatul... Da' fata samănă cu noi...»

Şi bunicuţa oftează, ca totdeauna... Ea îndată oftează şi îndată plânge.

Icoane din prisacă stăruesc o vreme, apoi aburul lor se risipeşte; şi iată o zi de toamnă când copiii se întorc cu bunicul în târg, acasă, la şcoală. Iată, bunicul stă pe scaun, şi cuconu' Vasilică Popazu se plimbă încolo şi 'ncoace prin odae. Işi freacă mânile și are un zâmbet dulce şi prietinos... Şi parcă are lacrimi în glas şi i se încreţeşte obrazul când grăeşte către bunic:

«Iaca ce-i... da, ai auzit bine... S'a vestit prin târg... Când îmi aduc aminte! ce femee erà, ce femee... Alta nu se mai poate găsì aşa... Da' m'am gândit: cum să rămâe

copiii neîngrijiţi, cum să rămâe gospodăria aşa, de izbelişte?... Mi-au spus unii şi alţi: iaca este o femee cumsecade... are şi cevà parale... Trebue să iau o gospodină...»

Şi coconu' Vasilică Popazu aveà o înfăţişare aşa de blajină şi vorbeà aşa de dulce! Iar bunicul Matei Dumbravă se uità în pământ şi cu stânga îşi tot aduceà şi rodeà între dinţi un fir din barba-i căruntă. N'a zis nimic. S'a sculat, a sărutat copiii şi a ieşit. Iar coconu' Vasilică l-a urmărit vorbind încet, până la poartă. Şi bunicul Matei i-a zvârlit numai aşa, o vorbă: «Dă! fă şi dumneata cum crezi c'a fi mai bine... cum te-a ajunge capul...» A dat biciu cailor şi s'a dus, pe drum alburiu, prin nouri de pulbere, spre liniştea gospodăriei lui.

Copilei i s'a strâns inima, şi şi-a adus aminte de plecarea bunicului, — când a văzut mişcare neobişnuită în juru-i, muzică, petrecere, şi o fiinţă străină, care a rămas după toate cu coconu' Vasilică în casă... Stà pe-un scaun, parc'o vede, şi râdeà. Erà voinică, plină, cu pielea lucie şi cu bărbia

alipita de horbota gulerului rochiei. A întins mânile: «Copii, veniți încoace!...»

Și tatăl tușește încet, apoi zice cu hotărîre: «Hai, apropiați-vă, sărutați mâna... De-acum înainte aveți mamă...»

Fata s'a apropiat, curioasă, și-a alăturat buzele de o mână care mirosea a săpun parfumat, — apoi s'a întors în loc speriată; Panaite striga cu îndârjire:

«Nu mă duc! nu-i mama. Mama a murit!...»

Erà palid, cu ochii bòlnavi. Cuconu' Vasilică aveà un surâs uscat de stânjenire. Cucoana Safta tot cercà să râdă, dar nu mai intindeà mânile, nici nu chemà.

Așa a intrat o străină în casa lor. Doi ochi verzi se ațintesc cu îndărătnicie asupra ei în acei ani depărtați ai copilăriei. Vorbe de nemulțămire tresar, pe urmă se ridică blesteme, pe urmă o mână o ajunge și o plesnește... Copila pricepe tot mai bine ce-i suferința și încet-încet devine tăcută, fricoasă și gânditoare.

Doi copii, două fetițe, sporesc în doi ani familia lui cuconu' Vasilică. Zilele de năcaz se întrerup: vine bunicul Matei cu căruța

lui şi-şi ia nepoţii la ţară. Pe urmă, deodată răsărită şi deodată înţelegând mai bine mişcarea-i din juru-i, Maria pricepe că în casa în care trăise cu dragoste maica-sa, un războiu ascuns a pornit... Nemulţămiri şi vorbe rele. Ea le răbdă supusă. Se deprinsese şi cu blestemele dureroase şi cu privirile înegurate ale cucoanei Safta. Ea răbdà: numai Panaite, băiatul, c'o năvală de sânge în obrajii palizi, îşi înălţà capul şi-şi sticleà ochii. «Ce vrai? Dă-mi pace! Nu-mi eşti mamă! Mama a murit!» Şi cucoana Safta îl alungà c'o vargă de trestie,—şi el se mistuià pe dată în vre-un dos, unde nimeni nu-l mai puteà descoperì. Şi cum veneà cuconu' Vasilică, cucoana Safta îşi porneà tânguirile:

«Ce să fac, dragă, cu băiatul ista, că mă 'năduşă! Imi scoate peri albi. Numai năduh şi amar... De asta mi-am lăsat eu viaţa mea tihnită, ca să-şi bată joc de mine un rău? De-ar trece vacanţa mai degrabă, să-l văd dus la şcoală!...

— Ce ţi-a făcut, dragă? linişteşte-te! Unde-i tâlharul?...»

Şi cucoana Safta cu lacrimi istoriseà şi

repetà vorbele nelegiuite ale copilului. Şi înaintea prânzului, când eşeà la iveală Panaite, cuconu' Vasilică îşi puneà mânile în şolduri şi se apropià cu o zâmbire răutăcioasă de el. Il întrebà scurt, îi zvârleà două cuvinte, apoi începea să-l bată cu palma peste obraz şi peste ceafă. In cele dintăiu vremuri, băiatul ţipà ca'n ghiarele unei fiare, pe urmă răbdà, cu dinţii strânşi. Iar într'un rând, suferind tăcut sub lovituri, a căzut pe duşumele şi a prins a se zvârcolì cu spume la gură...

Cucoana Safta mormăia prin casă: «Un rău... un rău şi pace bună... De învăţat învaţă prost... De răspuns, răspunde... ş'acum a deprins şi a se preface»...

Şi Maria parcă aude un glas duios, moale, într'o seară, pe când numai ei doi, fraţii, erau acasă. Stăteau în întuneric şi ochii lui Panaite licăreau. Şi glasul lui aveà lacrimi picurând în muţenia odăii.

— Marioară, Marie... eu nu mai pot... Simţesc eu că am ca un fel de boală. Mă doare capul... şi visez urât... Parcă nici la şcoală nu mai pricep nimica... Nu ştiu ce să fac... Şi mama asta nu mă poate suferì. Şi tata

mă asupreşte şi mă bate... Fug uneori şi mă duc pân'la ţintirim, ca să văd mormântul maicei noastre... Dar mi-i frică să intru înnăuntru şi plâng pe afară, pe lângă gard... Mă gândesc aşa, că dacă s'a dus maica cea bună, de-acù degeaba mai trăiesc pe lume...»

Maria, în tăcerea odăii, simte strângerea de inimă de odinioară. Din seara aceia Panaite a luat o hotărîre, care a rămas neclintită în mintea lui bolnavă. A tăcut ca un mut o vreme, răbdând, după aceia a dispărut deodată. Nu s'a întors acasă, seara.

Cuconu Vasilică a prins să-l caute. Oricum erà copilul lui. L-a găsit rătăcind pe-un drum de ţară, pornit poate spre răzăşia bunicului Matei. Cu mângâeri şi cu vorbe blajine la adus acasă. Aicea l-a dezbrăcat şi i-a dat o bătae cumplită cu biciul de piele. Bătea şi strigà: «Ai să mai fugi? Ai să mă mai faci de ruşine?...» Şi copilul tăceà, îndărătnic, pe când şiroaie de lacrimi îi înecau obrazul.

La câteva zile a fugit iar.—Altă bătaie. Pe urmă judecată:

«Bine, măi ticălosule? Cum să fugi tu dela casa părinţilor tăi? N'ai ce mâncà? n'ai ce îmbrăcà? Ha?»

Panaite tăceà.

«Nu vrai să răspunzi? Ființă ticăloasă! Da şcoala? Nici măcar patru clase primare nu vrai să isprăveşti?... Măi, tu eşti o ruşine pentru mine! Nici capu'n lume n'am să-l mai scot din pricina ta! Nu vrai să 'nveţi? Nu vrai? răspunde! ce te uiţi ca un dobitoc, într'un singur loc? Nu vrai să mai înveţi?...»

Copilul părea mut. Conu' Vasilică întinse mâna spre biciu. Atuncea se arătă în prag şi cucoana Safta, groasă, cu pielea obrazului lucioasă, cu ochi rotunzi, şi cu vârful nasului, ridicat uşor în sus.

«Lasă-l, frate, nu-l mai ucide... Dacă nu-i place şcoala, să-l dăm la o meserie...

— Auzi, măi? auzi, măi?... vrai să te faci meşteşugar?...»

Băiatul priveà fix înainte-i. S'a dus fără nici un cuvânt la un dulgher, — pe urmă, după două zile a fugit. L-a adus cuconu' Vasile, i-a făcut un rând de strae nouă, l-a trimis iar la şcoală, băiatul a fugit din nou. Aveà el un gând neclintit, aveà ceva într'ânsul care-l alungà dela căminul părin tesc, şi Maria plângeà în urma lui şi înţe-

legeà că frate-său porneşte pe un drum fără întoarcere.

Aşa au urmat, vreme de aproape un an, multe bătăi crunte. Slăbise copilul și se purtà ca o umbră. Numai ochii nedomoliţi trăiau în el, arzând ca de boală. Şi cuconu' Vasilică acuma nu mai aveà nici-o oprire faţă de el. Il puneà jos, începeà să-l îmblătească cu sălbătăcie, îl închideà într'o camară întunecoasă, dădeà cucoanei Safta cheia, se plimbà pufnind un timp prin casă, după aceia eşeà în târg. Dar cu toate bătăile, închisorile şi postirile, băiatul rămâneà îndărătnic: o îndărătnicie sălbatică.

«Of! se tânguià Vasilică Popazu, am ajuns de râsul oamenilor. Mă duc la primărie, consilierii comunali, colegi cu mine, mă 'ntreabă: Mă rog ce tot aud de băiatul dumitale, cucoane Vasilică?... Mă duc la cofetărie ca să-mi mai văd datornicii și să-mi asigur procentele, toţi sar şi mă 'ntreabă... Nu ştiu ce să fac! Trebue să-l omor, alt chip n'am... M-a apucat un fel de turbăciune. Nici la şcoală, nici la meserie... Numai fugar pe drumuri... ca o hienă, dragă, ca o hienă, pe lângă ţintirim... Am să-l alung, am să-l desmoşte-

nesc... să nu-mi mai poarte numele, să nu mai aud de dânsul!»...

Și 'n mintea Mariei deodată se lămurește o icoană: frate-său Panaite, slăbit și trist, se apropie într'o seară de dânsa, îi ia mâna și începe să plângă.

«Dragă Marioară, dragă surioară... eu nu mai pot ca să mai stau în casa asta... Am să mă duc în lumea largă, da'tu să nu spui nimănui...»

Glasul i se întoarce în auz lin, cu un accent de poveste veche. A sărutat-o, și s'a dus.—A murit? mai trăiește? De-atuncea Maria nu l-a mai văzut. A rămas în sufletul ei numai umbra lui dureroasă, pe urmă încet-încet și umbra s'a risipit. Ș'o amintire nedeslușită i-a rămas numai: demult, demult, a avut un frate, care s'a prăpădit în lumea mare...

Maria oftează. — Acuma începe viața ei adevărată. Acuma simte dușmănia ascunsă a mamei vitrige. O simte ani după ani, cu cât surorile ei mai mici cresc. In barba țăpoasă a lui Vasilică Popazu se arată fire cărunte, ochii au ceva licăritor, ascuns, nesigur, ca o apă supt negură. Cum se poartă

cu lumea, plecându-şi capul, întinzându-şi gâtul lung, cu vorba mieroasă, strecurându-se nesimţit, pândind parcă în orice clipă, cu ochii pretutindea şi nicăirea îndreptaţi, aşa se poartă şi cu copila lui. N'o asupreşte, însă copila înţelege că n'o iubeşte. — Iar cucoana Safta, din ce în ce mai greoaie, şi cu obrazul lucind de grăsime, stă pierdută de dragoste între copilele ei. Nici ea n'aveà vorbe de vrăjmăşie către Maria. — dar rochii nouă numai pentru odraslele ei izbândeà să smulgă dela cuconu' Vasilică Popazu, dar bani pentru teatru, pentru circ, tot numai pentru odraslele ei, şi tatăl, în zgârcenia lui, erà bucuros să împuţineze cheltuiala şi uità pe Maria... Afară de asta, simţeà copila cum o împresoară totdeauna aşa un aer mocnit de vreme rea. Nu-i mai aruncà cucoana Safta vorbe rele, n'o loveà, dar nici cu zâmbet, nici cu vorbă blândă n'o dăruià : tot ceia ce dă farmec copilăriei nu cunoşteà Maria. Trăia ca într'o peşteră în casa părinţilor ei.

Aşa creşteà. Şi bucuriile ei erau numai săptămânile de vară, când intrà în blânda pace a gospodăriei bunicului Matei. — Dar

intr'un an şi aici o găsi durerea: bunicuța Magdalina puse mânile pe piept și sufletul i se călători spre lumea drepților. Era o zi ploioasă când au îngropat-o în țintirimul satului, — și Maria își simțea pieptul bântuit ca de un vânt de ghiață. Bătrânul umbla lângă dânsa gârbovit şi alb, — ş'acasă, in odaia mohorîtă și rece, s'a aşezat pe scaunașul lui lustruit, la colțul vetrei, ş'a privit mult, mult, cu ochii întunecați spre nepoată. A oftat cu greutate ş'a grăit:

«De-acù, Mario, numai cu tine am rămas... Fie-ți milă şi nu mă uită... Mai vin' de mângâie câteodată pe moşneag...» Fetei i-au venit lacrimile 'n ochi, — şi singură, trează, noaptea, în aşternutul ei, a plâns mult, cu amărăciune, şi şi-a adus aminte și de moartea mamei, demult, în negura copilăriei.

La treisprezece ani cucoana Safta a început să *discute* cu cuconu' Vasilică Popazu, despre viitorul Mariei.

«Eu zic s'o ținem acasă, supt ochii noştri... zicea cucoana Safta. Invață gospodăria, că tot nu ştie nimica; mai ia seama de fetițe, şi 'ncaltea ne-aduce un folos..

De ce s'o trimeţi la Iaşi? ce-i mai trebue şcoală? Şi nu-i cine ştie ce deşteptăciune!»

Cuconu' Vasilică se scărpină în barba-i rară şi aspră:

«Aşa-i, frate, aşa-i... ai dreptate... Dar ce-are să zică lumea?... Asta-i: lumea ce-are să zică? Şi în ziua de azi tot e bine să ţii seamă de ce zice lumea... Unde mai pui că tinerii se uită şi la asta: să ştie fata oleacă de franţuzeşte, oleacă de pian... Om mărita-o şi noi mai uşor... Oiu face ce-oiu face; oiu rupe de unde n'am şi i-oiu da... Oricum, trebue oleacă de educaţie...»

Cucoana Safta răspunse cu amar:

«Da' trimete-o, dragă şi la şcoli... cheltuieşte pân' ce n'a mai rămânea nimica pentru *estelante* două... Dă-i ei tot... Şi casa tot a ei... Şi ce mai ai, dă-i tot ei, şi la urmă om rămânea fără nimica... Despre mine trimete-o şi la Han-Tatar...

— Ce să fac? gemù cu ochii în bagdadie cuconu' Vasilică. Ce să fac? Altfel nu se poate! N'aşi da, cum n'aşi da din inimă, dar trebue să stăm şi noi în rând cu lumea...

— Pentru cine dai? Pentru ce bunătate dai? strigă mânioasă cucoana Safta. Toată

ziua-mi șade bosumflată, nici mi-ajută, nici îmi vorbește... Pentru așa ființă trebue să facem cheltuială?...»

Oftă cucoana Safta; oftă cu ochii în bagdadie și cuconu' Vasilică. Și fata s'a dus la un internat, la Iași; — iar tatăl, foarte des, c'o dragoste nemai pomenită, istoriseà la cofetăria târgului cum învață fata la Iași și cum cheltuiește el cu dânsa, ca să-i dea o educație aleasă.

Câțiva ani de pension repede au trecut, cu învățătură puțină și cu prietine bune, de vârsta ei. Maria se bucurà că a scăpat de frigul casei părintești. Pe urmă deodată, într'o toamnă, cucoana Safta a zis:

«De-acù destul... Să mai rămâie și pentru fetițele mele ceva...»

Cuconu' Vasilică a oftat și și-a plecat capul. Își făcuse datoria.

Iar Maria se simți mai tristă. Totuși, zilnic, pe tăcute, ținea piept mamei vitrige. La o aluzie răspundeà c'o vorbă nehotărîtă; la o privire furișată răspundeà c'un zâmbet fugar; și 'n curând înțelese că ea e mai tare: casa în care locuiau erà a ei și cu cât treceà vremea, cu atâta cucoana Safta

avea o strângere de inimă.... Puteà veni un mire, lua pe Maria, lua şi casa... Şi un an întreg Maria a înţeles că durerea cea mare a cucoanei Safta asta erà. Şi a ajuns aşa de dezgustată încât şi-a închipuit că maştiha-sa e 'n stare s'o otrăvească, numai să n'o vadă răpindu-i bunul întru care nădăjduise, bunul care trebuià să fie al fetelor ei... al fetelor pe care Maria ajunsese să le urască...

Ce s'a întâmplat? Cum s'au pus la cale lucrurile? Pe de o parte Maria voià cu orice preţ să scape din casa în care fusese aşa de amărîtă; cuconu' Vasilică cu bucurie ar fi vrut să vadă liniştită pe cucoana Safta... Cucoana Safta voià orice, cu condiţie să nu se înstrăineze casa, — casa clădită în ani de muncă grea de bunicul Matei.

Maria a fost neştiutoare, a fost o copilă. Abia înplinise cincisprezece ani. I s'a părut că nu mai poate suferì, că trebue să plece! Şi repede s'au făcut lucrurile: cuconu' Vasilică a găsit un ginere, căruia nu-i trebuia nici-o casă, căruia nu-i trebuia nici-o zestre, căruia-i trebuià numai fata... Şi Maria deodată s'a trezit în toiul unei nunţi... A avut apoi o noapte de spaimă şi dezgust, şi în

zile de-a rândul a privit, supusă și umilită, la cel ce-i erà soț... Un om cărunt, un om fălos și bun care o iubeà... Și copila căutà să se convingă că-i bine așa... «E mai bine așa decât înainte..» Și nu-și da seamă de nimica...

Bunicul Matei fusese bolnav în iarna aceia, nu putuse venì la nuntă. Iar primăvara, când a venit și a dat mâna cu maiorul Stahu, s'a îngălbenit; ș'apoi, când a rămas singur cu nepoata, a întrebat-o cu tristețe:

«Ce ai făcut, drăguța bunicului? Te-au silit să-l iai?

— Nu m'a silit nimeni... răspunse Maria, cu o privire nesigură.

— Atuncia ți-a plăcut ție?

— Am vrut să scap de *dânșii*... șoptì fata.

— Ai vrut să scapi?... Bine, puteai să scapi și altfel.. Ești o copilă, ești o copilă... Văd că nu pricepi, și mă doare inima.. Ce-au fost în stare să facă!... șoptì bunicul cu mâhnire... Tu, fetițo, nu-ți dai seamă de ce-ai făcut, dar ei știu bine, ei își dau seamă..»

Maria privì cu uimire pe bătrân.

«Nu știu cum a fost, zise iar bunicul,

dar ce-i făcut, de-acuma-i bun făcut... S'a ispăvit! Numai când vei simţi nevoe, vină la bunic, nu-l uită... Are să se deştepte sufletul tău, ş'ai să-ţi dai seamă...»

Bătrânul erà gârbov şi trist; s'a suit în trăsurica lui şi s'a dus. Iar vorbele lui, ca nişte picături stăruitoare, săpau în sufletul Mariei...

VIII.

A-doua-zi maiorul Tudor Stahu se trezi mahmur. Stătu o vreme cu ochii aţintiţi în lumina care se strecurà pe lângă storuri, o lumină aurie de primăvară. Apoi părù a-şi aduce aminte de ceva; puse mâna pe clopoţelul de pe măsuţa de-aproape şi începù să-l sune. Incepù să şi strige, încruntând sprânceana:

«Calistru! măi Calistru!»

Calistru, sluga veche a maiorului, o ordonanţă de demult, deprinsă cu obiceiurile stăpânului, sosì numai decât cu cafeaua neagră. Erà cu mânicile suflecate, cu părul tuns scurt, milităreşte, ş'un nas lung şi ascuţit i se întindea peste mustaţa neagrăroşcată, ca mătasa uscată de popuşoiu.

Privì la stăpân cu ochii lui mititei şi întrebă cu obişnuitu-i zâmbet, după ce aşeză tablaua cu ceaşca pe măsuţă:

«Porunciţi, domnule maior!

— Ce face? zise întunecat Stahu. Ai adus cafeaua? Bun. Cizmele de vânat, gata? Cum e afară?

— Afară-i frumos, bunătatea lui Dumnezeu!» rostì Calistru cu surâsu-i de prietinie.

Maiorul iar încruntă sprânceana şi făcù pe nas: «Hm!

— Vă duceţi la vânat, domnule maior? îndrăznì Calistru.

— Nu mă mai duc... (Apoi trăsărì) — Cum? Ce te uiţi aşa la mine? Ce face cuconiţa?

— Nu pot pentru ca să ştiu, domnule maior...

— Aşa? Şi câte ceasuri să fie?

— Acù au bătut nouă la Sfântu-Neculai...»

Stahu tăcù iar. Sluga îl priveà cu ochi pânditori. Ştia că din mahmuria stăpânului trebue să iasă ceva.

«Măi, Calistru! strigă deodată maiorul; şi Calistru tresărì. Măi, cum nu mi-ai văc-

suit tu ghetele, ha? Auleu! apoi stricăm prietinia, măi haidăule! Te-apuc de beregată şi-ţi trântesc doi pumni la ceafă, măi Calistru!»

Servitorul se repezì ca un uliu asupra ghetelor şi se grăbì să iasă. Şi maiorul prinse a-şi sorbì cafeaua. Işi aprinse şi o ţigară şi începù să se gândească stând toropit în lenea aşternutului.

Işi simţeà capul tulbure şi trupul ostenit. Nu se gândeà la ceva lămurit. Avea după amiază şedinţă la consiliul judeţean, căci maiorul făcea şi-o leacă de politică liberală şi prefectul îl alesese în consiliul judeţan. «Mai am vreme până atuncea, mormăì el; întâiu stau la masă şi pe urmă mă duc...» Işi aduse apoi aminte de vânătoarea lui Voinea,—vânătoare de iarnă la care-l poftise cu zece luni mai înainte... «Eram toţi cam cu chef...» mormăì el iar. Şi pe urma dintr'odată îi veniră în minte împrejurările serii trecute, nedesluşite, ca în ceaţă, petrecerea până târziu, întoarcerea acasă, scena cu Maria... Şi o ferbinţeală iute îi umplù coşul pieptului.

Pe nevasta lui o iubeà; căutase să se

înfățișeze ei totdeauna tare, plin de demnitate, om cu suflet tânăr; ș'acum de-o bucată de vreme simțeà el bine că a slăbit, că zi cu zi pierdeà, ca la un joc de cărți, când te urmărește nenorocul. Și parcă și el se simțeà mai mic, de când Maria se uità cu alți ochi la el.

Strângerea de inimă îi deșteaptă ca un fel de mânie. «Trebue, trebue numaidecât să limpezesc starea asta de lucruri...» se gândi el. Și începù să strige cu glas mare pe Calistru și să sune clopoțelul.

Cerù de spălat. Cea dintăiu picătură de apă îl înfioră, apoi, supt unda rece pe care i-o vărsà de deasupra Calistru, începù să gâfâe, să geamă, să pufnească, udându-și fața și părul, zvârlind stropì în toate părțile. Cu un Haa! de ușurare se îndreptă și începù să se frece mânios cu prosopul.

Intr'un târziu, îmbrăcat fercheș, ca un adevărat fost oștean, intră în odaia Mariei. O găsì citind lângă fereastră. Se apropiè repede și o sărută pe frunte. Cercă să pară vesel.

«Ce mai zici, Mărioară? Te-ai sculat dimineață? ai dormit bine astă noapte?

— N'am dormit bine, zise Maria. Mă doare capul...»

Faţa lui Stahu se întunecă.

«Astă noapte am venit cam târziu...» zise el deodată.

Maria tăcù şi-şi întoarse privirile spre carte.

«Acù mă duc în târg... zise maiorul iarăşi. Am o mică afacere. Trebue să mă întâlnesc cu prefectul. Ştii, el e om care uită. Afacerile lui nu le uită, dar de-ale altora mai greu îşi aduce aminte.... Trebue să fac o recepţie... nişte prund... Prundul s'a împrăştiat, dar eu trebue să fac recepţia în regulă, aşa ca toată lumea să fie împăcată...»

Incepù a râde. Maria se ridică şi prinse a umblà domol prin odae.

«Ce să fac? zise iar Stahu. Le spun eu: Măi, astâmpăraţi-vă! — Pe urmă le spun în batjocură: Adunaţi, băeţi, zestre pentru fete! Da' pe urmă mă gândesc că aşi fi prost dacă aşi sta cu mânile în sân şi m'aşi uita la ei.... Nu-i aşa?...»

Maria părea că se gândeşte la altcevà.

Zise: «Lucrurile acestea nu mă interesează, Tudore...»

Maiorul își pironì asupra ei ochii. Avù o îmlădiere umilită de glas, amintindu-și de seara trecută:

«Mărioară, cred că nu te-ai supărat..

— De ce să mă supăr?... N'am drept să mă supăr...»

Glasul cu care fură rostite vorbele acestea, glas de nepăsare și plictis, izbì pe Stahu. Ochii i se înăspriră.

«Dar cred că nu uiți că sunt bărbatul tău... zise el brusc.

— Nu uit!...» răspunse Maria.

Stahu voià să mai zică ceva, dar se stăpânì. Mai stătù o clipă, așteptând un cuvânt, apoi eși repede trântind ușa. In ogradă prinse a răcnì la Calistru; se duse apoi la cai și zvârlì peria și țesala pe podele, eșì și lovì pe cânii de vânat cu piciorul în deșert, și potcoava i se înflăcără între tâmplă și ochiul stâng. Incepù să strige pe rândaș:

«Gavrile, mă Gavrile, vină 'ncoace, mizerabile!...»

Gavril flăcăul se înfățișă într'un suflet, cu pestelca-i albastră peste straiele-i țărănești

şi cu părul vâlvoiu. Obrazu-i roşcovan, cu mustaţă puţină bălae, era înfricoşat.

«Vină după mine în grajd».

Gavril intră în grajd după stăpân.

«Ţesălat e-acesta? începù a urlà maiorul. Curăţenie e aceasta?... Dă peria şi ţesala încoace...»

Gavril ridică peria şi ţesala şi le dădù lui Stahu.

«Măi nenorocitule, nu se ţesală aşa... Altădată să găsesc caii fără un fir de colb pe ei... Când oiu da cu batista pe dânșii un fir de colb să nu se eie... Ai înţeles?...

— Am înţeles!...»

Dar vorbele-i fură izbite îndărăt de pumnul maiorului. Apoi ţesala şi peria îi intrară în părul mare. Se vârî într'un colţ, gemând. «Lasă-mă, cuconaşule!» strigă el după aceia cu durere. Stahul îl izbì cu piciorul, zvârlì apoi peria şi ţesala şi eşì gâfâind.

La zgomotele de-afară, Maria deschise fereastra: Stahu se simţì parcă umilit văzând-o; eşì repede pe poartă; şi în urmă-i eşì din grajd şi Gavril, ştergându-şi cu mânica cămăşii obrazul sângerat, şi scuipând crunt.

IX.

Maria rămase gânditoare în urma lui. Ca 'n foarte multe dimineți maiorul a rostit din gâtlej tirada cu prefectul, cu zestrea fetelor și celelalte. Ca 'n multe alte dăți a cercat să-i aducă un zâmbet pe față, a încercat să sfărme ghiața care sta parcă înaintea ei. Nu poate izbuti: de-aceia are un râs silit, — și de-aceia ceva străin, ceva mâhnicios rămâne în urmă... De aceia a avut și izbucnirea de mânie. In trei ani de zile Maria a deprins toate mlădierele de voce; a descoperit și rostul «micilor afaceri», în potriva cărora se ridică Stahul când erau făcute de alții; a înțeles multe. Mai de mult nu-și dădeà seamă aproape de nimic, — acuma s'a făcut ca o lumină în toate... Acuma din nepăsarea aceasta bolnavă nu mai poate eșì. De prefăcut nu se poate preface....

Când a intrat maiorul în casa lui coconu' Vasilică Popazu, Mariei nici prin minte nu i-a trecut că pentru dânsa vine. In visurile ei, în ceasurile de amărăciune, își făcuse

ea planuri de scăpare: erà vorba în visurile ei de-o căsătorie — însă cel ce aveà să vie s'o scape erà o ființă foarte nelămurită, «cineva». Când coconu' Vasilică şi-a întins gâtul şi şi-a apropiat de urechea ei barba ţăpoasă, ea a rămas uimită.

«Ştii de ce-a venit maiorul? a întrebat el cu un zâmbet dulce. Ştii din ce pricină ne-a făcut cinstea să vie în casa noastră? Nu ştii? Pentru tine, drăguță, a venit...

— Pentru mine? de ce?...»

Cuconu' Vasilică începù să râdă cu poftă, privind-o cu ochi lucitori.

«Cum, drăguță? nu înţelegi de ce? Cum se poate să nu înţelegi? Doar eşti fată de măritat!...»

Fata a înţeles, s'a înroşit, s'a spăimântat, — pe când Vasilică Popazu râdeà întinzându-şi gâtul, pândind-o parcă. Şi îndată, caşicum s'ar fi temut să nu piardă vremea, a început să laude: Om care nu se uită la zestre, maiorul... Nici nu-i trebue lui zestre, căci are cu ce trăì! Unde mai găseşti aşa oameni în ziua de azi! Om care s'a luptat cu vitejie în războiu... Om respectat, om

cinstit, cu desăvârşire cinstit... Un om care impune tuturora!...

Fata erà un copil crud. Nu înţelegea multe. A vorbit totuşi şi ea, cu îndoială, c'o instinctivă simţire de respingere:

«Da-i om în vârstă...»

Cuconu' Vasilică începù să râdă cu poftă.

«Cum? Ha-ha! om cu părul negru!... La tine maiorul e om în vârstă!... Cine vrai tu să-ţi fie bărbat? Un copil?... un netrebnic? Apoi aceia nici nu se însoară, drăguţă? Aceia umblă după fleacuri...»

Maria n'avea nici-un gând. Parcă nici nu-i veneà a crede că o căsătorie între dânsa şi 'ntre un om de altă vârstă s'ar puteà face. Dacă s'ar face, s'ar alege totuşi c'un bine: mai scăpà de veşnicele vorbe de ceartă, de veşnicele înţepături, de viaţa aceia târâtă în tină, de care aveà parte în casa tatălui ei şi a mamei vitrige... Însfârşit, o căsătorie e o căsătorie... Se mărită atâtea fete, de ce nu s'ar mărita şi ea?... Totuşi o simţire ascunsă de împotrivire stăruià în sufletul ei...

Dar conu' Vasilică nu erà departe. După câteva zile deodată începù să vorbească în

casă către toţi, şi către Maria, ca despre un lucru isprăvit....

«M'am întâlnit şi azi cu Maiorul... Şi el e de părere să facem cât de curând nunta...

— Nunta? zice Maria, cu uimire, c'o simţire de teamă. Eu n'am spus nimica...

— Ba da, drăguţă, rosteşte blând, uitându-se în altă parte, tatăl. Ba da, drăguţă, a fost vorba... Chiar am şi dat făgăduiala maiorului, pe cuvântul tău... Şi ne-am înţeles. Zice el singur chiar: Mie casa miresei nu-m trebue... Eu n'am nevoe de nici-o zestre.. Am spus eu că nu se poate, că nu ştiu ce, — el nu. că vra să eie pe Maria fără zestre... Bun om! grăeşte el tare dintr'odată, frecându-şi mânile. Bun om!... Aşa om rar se găseşte!...»

Şi priveà cu lacrimi în ochi. zâmbind, pe Maria... Pe urmă s'a sculat, a sărutat-o pe frunte, i-a urat toată fericirea pe care o poate urà un părinte... Cucoana Safta tăcea, cu ochii într'un punct oarecare din părete.

Acù înţelege prea bine Maria ce-a fost cu casa. N'a fost nici-o vorbă între maior şi tatăl său. Maiorul a înţeles din toate că

Maria vrà să lase casa pentru «surioarele» sale mai mici; Maria a înțeles că maiorului nu-i trebue casa... Asta o voià și cucoana Safta, asta erà toată dorința inimii sale... Și cuconu' Vasilică cu o însuflețire nemaipomenită a mânat lucrurile, a dus, a rostogolit parcă spre sfârșit pe fată, a făcut acte de tot felul, — și dintr'odată Maria, copilă de cincisprezece ani, s'a trezit în casa ei, nevasta lui Tudor Stahu... Un om pe care nu-l cunoștea, un om la care se uità cu sfială...

«Fără nici-o îndoială, se gândeà Maria, atuncea eram *alta...*»

Erà atunci o fată sfioasă, care suferise mult în casa părintească. Erà o copilă care nu cunoștea dintr'ale vieții decât răutățile de vorbă ale cucoanei Safta. Mai departe însă nu pătrunsese înțelegerea ei. Nici n'avusese cum să pătrundă, căci fata fără mamă niciodată nu intrase în balurile orașului, în casele altor fete; niciodată nu se bucurase, nu se întristase în fața lumii. Pentru mâhnirea ei nu trăise în lume decât cucoana Safta. Acuma cucoana Safta puteà și ea să răsufle: scăpase de-o piatră, și rămăsese cu

fetiţele ei dragi şi cu casa Mariei... Ea erà mulţămită, şi cuconu' Vasilică, mulţămit şi el, îşi frecà mânile şi-şi întindea gâtul în gulerul prea larg al cămăşii...

In căsnicie, lumina înţelegerii nu se făcù dintr'odată.

Tudor Stahu se arătà blajin şi plin de iubire. O cuprindeà de după mijloc, o trăgea spre el; şi Maria întorceà capul, se fereà, îi puneà palma în piept după ce obrazul lui bărbos îi atingeà pieliţa fină a feţii. Şi încercà o simţire de teamă când îl vedeà turburat, cu ochii lucitori, cu un zâmbet ca de beţie. Se gândea: «Trebue!» Şi se lăsà dusă de braţul lui; îi erà ruşine, îşi punea mânile pe ochi, — şi rămâneà după aceia c'o oboseală în toată fiinţa, cu faţa cătră părete, cu niciun gând în minte. Câteodată totuşi nu primea cu răceală, nepăsătoare, pe soţ. Dezamăgirea simţurilor, înşelarea, însă, îi lăsau ca o otravă în suflet după aceia.

Dar încet-încet, pe când frumuseţea i se dezvălea tot mai plină, pe când mintea-i întindea cercuri de lumină tot mai departe, — lumea începù să i se arăte cu amarurile

și plăcerile ei, lumea dornică de petreceri și dezamăgită... Incepù să aibă cunoștinți în lumea în care se învârteà, începù să se legene în baluri după acordurile moi ale orchestelor, începù să simtă o deșteptare pentru plăcerea vieții: fibre tainice din ființa ei se mișcau... Zilnic întâlneà figuri însuflețite de veselie, ori abătute de mâhnire, figuri de femei dintre cunoștințele ei,—și-i intra în înțelegere aproape fără să vree pricinile bucuriilor unora ori a tristeței altora.
— Dragostea, numai dragostea porneà toate! Dragostea aducea bucuria și mâhnirea, dragostea aducea ura și răutatea... Și Maria simțea ceva straniu, o înfiorare câteodată, — văzând goana aceasta după plăceri, în preajma ei. Nu, — ea nu încercase încă nimica din toate acestea. In căsnicia ei nu erà nimic din nebunia aceia fără nume, din înălțarea aceia până la tainice și sfinte plăceri, din coborîrea aceia până la ura grozavă. Se gândea ea totuși, lovită ca de un vânt, cutremurată în pacea-i sufletească, că trebue să aibă și ea partea ei în lume. Poate de-acuma înainte are a trăì, a iubì, a suferì...

O ușoară oboseală a venit în vremea

asta, când veşnica toamnă şi veşnica primăvară a iubirii suflau până la dânsa flori parfumate şi frunze veştede... Incepù să se simtă străină cu totul de Tudor Stahu. Şi în ceasurile-i de gânduri şi de singurătate deschise într'un rând o carte, din plictiseală. Erà o carte împrumutată dela o «prietină», dela nevasta generalului Hrisanti, dela Ana Hrisanti. Această prietină nu mai era tânără, nu mai erà subţirică; avea bărbie grea şi sufla grozav, strânsă în corset. Dar tot încerca să arunce priviri de foc ca altă dată, şi cu un zâmbet vag, ascultà şoaptele ofiţerilor tineri ai garnizoanei... Una din cărţile tinereţelor trecute ale Anei Hrisanti începù să citească Maria. Şi alte zări, nebănuite, se deschiseră; deodată se simţi cu imaginaţia răpită spre ţărmuri romantice...

Ş'acuma, ceas cu ceas, în nopţile-i nedormite, Maria se lăsà purtată pe cărările înflorite ale istoriilor de dragoste şi durere. Deodată o cucerise patima cititului. — Imprejurările lumii care se mişcà în juru-i erau acum de multe ori una cu umbrele care se mişcau între romane şi lumina neagră a ochiului ei.

Aşa au urmat luni după luni, — aşa i-au trecut zilele; aşa tot mai gânditoare rămânea în faţa maiorului Stahu; până ce în pustiul care se întindeà înainte-i şi'n sufletul ei, Maria începù să bănuiască un abur de lumină, în care păreà că stă închisă fericirea zilelor viitoare.

Din când în când, în câte-o Miercuri după amiază, se ducea la Ana Hrisanti. Unele cunoscute ale ei zâmbeau vorbind de Ana Hrisanti, de trupu-i uriaş care abia se mişcà, de stăruinţa-i de a păreà încă tânără. Totuşi Mariei îi plăcea în vremea aceia s'o cerceteze. Erà o femee inteligentă, care ştia multe şi care vorbea frumos.

O găsea răsturnată în scaunu-i lung de împletitură de trestie, cumpănindu-se a lene înainte şi 'napoi. Ii erà cald, mai mult pentrucă erà strânsă în corset; hainele plesneau: grăsimea aceasta leneşă erà disperarea Anei Hrisanti. O carte deschisă sta alături pe-o măsuţă. Din frumuseţea tinereţii nu-i rămăsesc decât ochii şi zâmbetul. O privire adâncă, umedă, sfredelitoare, neliniştită, — ş'un zâmbet care păreà că închide totdeauna o taină. Sta groasă şi greoae, cu

bărbiile revărsate peste sân, priveà drept şi zâmbeà din scaunul ei... Câteodată un ofiţer tânăr, stând pe scaun cu sabia între genunchi, cu mânele pe strajă, îndrăznea surâzând cu sfială să pue o întrebare. să dea un răspuns. Ana Hrisanti îl priveà lung, cu zâmbetu-i neclintit.

Mariei îi plăceà mai bine s'o găsească singură. Se aşezà pe-un scaun alăturea de dânsa. Şi Ana, cu vorbirea-i lesnicioasa, îndată învăluià întrebări după întrebări. la care de multe ori ea singură da răspunsuri. Mariei îi plăceà s'o asculte, — mai ales când Ana începeà să scoată din trecutul ei, la lumină. întâmplări de-ale tinereţii, aventuri plăcute în aducerea-aminte...

«Eu am fost, dragă, zise ea odată, ca un jucător de cărţi... Tu eşti tânără, tu nu ştii lucrurile acestea încă, dar mai târziu ai să le pricepi. Acu' eşti cea mai nevinovată şi mai neştiutoare fiinţă... Eu, drăguţă, n'am putut înţelege viaţa fără iubire. De ce zâmbeşti cu mâhnire?... Ai să te pătrunzi şi tu de adevărul acesta: în tine doarme un foc mare, draga mea... Are să izbucnească el odată! Femeia, dragă, cu cât înaintează în viaţă,

cu atâta trebuie să puie preț mai mare pe puținele clipe de plăcere... Mergem ca într'un vârtej, ne apropiem de hotarul cel negru, de aceia trebue să căutăm a ne bucurà cât putem mai mult de o clipă de plăcere... Sunt unele femei, dragă Marie, care păstrează până la sfârșit tinerețea simțirii; în sufletul lor are răsunet chemarea fiecărei primăveri nouă. De aceia ne luptăm noi, unele, cu atâta disperare împotriva îmbătrânirii...»

Maria sta căzută pe gânduri: «Eu cine știe de-oi avea parte de fericire în lumea asta.

— Ești copilă! vorbì râzând Ana. Tu ai o mare putere: tinerețea și frumusețea...»

Câteodată, stând singure, în zilele de ploaie, nevasta generalului întrebà cărțile despre viitor. «De multe ori cărțile spun adevărul...» ziceà ea și începeà să le întindă. «Nici eu n'am crezut odată în ele, dar de-atâtea ori mi s'au arătat cu vești adevărate încât acuma cred... Mi-au prevestit multe dureri și multe bucurii...»

Maria credeà îndată ce Ana Hrisanti, însuflețită, începeà să desvăluie sorțul cărților.

«Uite, dragă Marie, este o ființă, o femeie roșcovană, care nu-ți vrea binele... se arată

cu vorbe rele in preajma ta... şi tu ai vărsat lacrămi din pricina ei...

— Asta-i cucoana Safta, maştiha mea.

— Ea trebuie să fie. Pe urmă pe omul acesta de cupă... cine este?... dacă-i bărbatul tău, tu nu-l iubeşti, şi te 'nţeleg, draga mea .. Poţi să spui tu orice, zadarnic îmi spui, pe omul acesta tu nu-l iubeşti... Poate să fie bărbatul tău, poate altcineva... dar nu-l iubeşti!

Acum să le încercăm pe maslu... Uite, vezi tu, bucuria ta va venì dela omul acesta cu ochi negri.

— Cine-o mai fi fiind!... zise Maria râzând.

— Nu râde, nu întrebă ce este... Ziua de mâne nu ştim ce ne aduce. Uite, ţi s'arată bucurie la aşternut ş'un om cu ochi negri... Asta-i dragostea, dragă Marie... Orice-ai spune tu, asta ţi se pregăteşte... Şi dacă n'a fi adevărat, să ştii că eu pe cărţi mâna n'o mai pun... Iată şi veste ţi se arată... Ai să primeşti în curând veste dela el...»

Cu cât se cufundau mai departe în cercetarea viitorului, cu atât Ana se înflăcăra, prevestindu-i năcazuri şi dureri, şi cu atât

Maria Stahu credeà; căci lucurile despre care vorbeà prietina ei aduceau un răspuns nopților ei de gânduri.

Și Ana Hrisanti o cercetà cu ochiul ei adânc, îi zâmbeà cu dragoste, și Maria începea să se mărturisească: îi vorbea despre copilăria ei tristă, despre năcazurile de mai pe urmă, despre căsătoria aceasta care-i ridicà respingere în suflet.

Prietina căutà să descurce împrejurările, le lămureà, făcea judecăți asupra lui cuconu' Vasilică, asupra cucoanei Safta, executà și pe maiorul Stahu; și povesteà întâmplări care se asemănau cu ale Mariei, vorbeà despre oameni cari sămănau cu ai Mariei; și 'n ceia ce spuneà erà pătrundere, ș'o ușoară răutate; Maria o ascultà cu plăcere.

«Dragă Marie, zise într'un rând Ana. Eu am acù clipe de mângâiere, pentru că îmi aduc aminte de zilele cele bune ale tinereții. Am și ceasuri de amar, căci zilele cele bune au trecut de mult... De n'ar fi însă în mine restul acesta de tinerețe, inima nezdrobită, grozave mi s'ar păreà ceasurile până la sfârșit.... Tu, dragă, când vei înțelege, ți-i pregăti și tu mângâieri pentru anii târzii.

Chiar altfel nici nu se poate. Crezi tu că unei femei i se dau daruri aşa, în zadar?... Tinereţea ta nu poate trece prin lume fără rost, ascultă ce-ţi spun eu... Dac'a trece, vina a fi a cui a lăsa-o să treacă!...»

Dela o vreme, Maria a început a se duce mai rar pe la nevasta generalului. In premenirea pe care o încercà cetind, gândind, — ca şarpele din poveste căruia-i cade pielea, — Maria simţeà cum se luminează, cum sufletul ei, ca un Făt-Frumos, îşi ia avânt în vâltoarea lumii. Simţeà în renaşterea aceasta şi ceva curat, care o îndepărta întrucâtva de Ana Hrisanti. Pentru Ana nu erà în lume decât o plăcere: plăcerea simţurilor. Ea îi ziceà plăcerea iubirii. Şi cercà să mai întoarcă din când în când clipele tinerereţii nu numai în amintire, şi făceà mărturisiri Mariei, cu un fel de bucurie răutăcioasă.

Dar Maria vedeà bine că sufletul ei altceva începeà să ceară. In ceasurile ei singuratice se înălţà numai cu gândul spre acele plaiuri unde creşte floarea rară, şi se gândeà cu strângere de inimă că într'o viaţă rar i-i dat unei fiinţe să nimerească pe cărarea care duce acolo.

Trăind și înțelegând, acuma începeà să cerceteze cu alți ochi lumea târgului. Și cu cât cercetà și înțelegeà, cu atâta o mâhnire ciudată o cucereà: căci pretutindeni găseà prilej de mâhnire. In zâmbetul dulceag al lui cuconu' Vasilică Popazu, în privirile-i piezișe, — acuma vedeà din ce în ce mai bine prefăcătoria. In vorba potolită a cucoanei Safta vedeà o silință. «Trebue să vorbească blajin cu mine — se gândeà — fiindcă i-am lăsat casele dar pentru odrăslele ei...» Către surorile mai mici n'avea dragoste: parcă prea sămănau bine și cu cuconu' Vasilică și cu cucoana Safta, se uitau pieziș și vorbeau prea mult... Tudor Stahu o iubea, vedeà bine, ș'avea supărări văzând-o într'una gânditoare și mâhnită; dar Maria se gândià că mâhnirile lui au o pricină nu prea deosebită; ea voià să dormă singură dela o vreme...

Și cum i se aprindeau ochii câteodată, cum i se înfierbântau, cum tot sufletul îi tremurà, parcă pornind către ceva necunoscut, dureros și dulce! Visà ceva despărțit cu desăvârșire de norocul lumii. O umbră nelămurită o întovărășea, zări cu amurguri

tăinuite se deschideau. Şi'n amintirea ei, Maria găseà potrivite, pentru ceiace avea să fie, numai icoanele limpezi dela ţară, din satul bunicului, din luncile dimprejurul satului, liniştea cucernică şi lumina aceia cernută printr'un painjeniş de aur.

In vremea asta viaţa îşi dezvăluià înaintea ei durerile. Cercetând fără să vrea ca să găsească undeva o fericire, vedeà pretutindeni durerea pentru femee — acolo unde nu erà ceva asemănător cu o parte din viaţa Anei Hrisanti. Multe zile a urmărit viaţa familiilor vecine. Auzeà râsâtele fetelor, cântecele lor, — dar pentru dânsa fetele nu erau femei... Ele aveau să fie femei, şi suferinţa pe urmă aveau s'o cunoască. Iar femeile erau departe, prea departe de ceia ce visà Maria, — şi multe duceau un traiu crâncen. Nu erà pentru dânsele zi de bucurie: fiecare clipă erà înveninată de năcaz, fiecare blid, fiecare albitură, puii dela cloşcă, lipsa unui ou din cuibar, întârzierea bărbatului, — toate amestecau chinuri şi plămădeau dureri în suflet. Viaţă de roabe, fără ideal! Pe de alta parte, celelalte, cele care vânau plăceri de-o clipă, se înşelau ele sin-

gure. Trăiau din minciună, se mulțămeau ca cerşetorii din darul trecătorului.

Maria tresărì dintr'odată; un zgomot scurt vuì în odae, parcă o lovise cineva. Apoi zâmbi; oftă. Ii căzuse cartea de pe genunchi.

Ca'n spre nişte prietine bune, îndulcitoare ale singurătății, îşi îndreptă privirile asupra cărților ei aşezate în rafturi. Fiecare păreche de scoarțe negre parcă alcătuià o urnă în care urmà să trăiască o părticică din sufletul ales al unui scriitor. In paginile acelea vibrau durerile şi bucuriile oamenilor. Fiecare carte îi aduceà aminte de o senzație rară. Se întrebase deseori, când ajungea la cea din urmă foae, unde sunt oamenii aceia cari au suferit ş'au scris? Nu mai sunt. Trăesc însă fantasmele visurilor lor, au rămas în ele părți din sufletele lor.

Ciudată i se păreà acuma pornirea ei dela început, care acuma se mai potolise. Intreaga ființă îi vibrà când se cufundà în citire; plângeà şi se bucurà, și se întorceà ca de pe altă lume la viața ei de toate zilele. Acuma după atâtea povestiri ale durerilor altora, îi plăcea din când în când să deschidă câte o carte care cuprindeà cercetări

mai reci asupra suferinţelor şi asupra nefericirilor obşteşti. Toate erau cuceriri asupra necunoscutului şi asupra nopţii în care trăise...

Acuma iar se gândeà şi cercà să-şi lămurească sufletul, să întrebe viitorul. Decând înţelegeà mai bine durerea încunjurătoare, parcă un dor mai mare o ardeà: să aibă parte să se înalţe şi ea deasupra mizeriei zilnice. Dar un gând de melancolie îşi făceà loc; poate nu va avea noroc; se gândeà că e legată cu lanţuri de viaţa de acum. E legată şi cu lanţuri, şi poate pentru o fericire din dragoste e prea târziu. In îndoiala aceasta însă erà nădejde bolnavă şi pătimaşă, nădejde înfiorată de teamă.

X.

Săptămâna Patimilor veni cu zile umede de Aprilie. Plouà în două cu fulgi de ninsoare, pe urmă dădeà câteva clipe soarele, şi iar începeà ploaia. Apoi se aşeză bură mocnită şi rece ca toamna şi o umbră de tristeţă părù că se cerne peste toate.

Maria își petreceà zilele singură, tristă, citind. Maiorul avea un aer închis ca vremea de-afară; ceva dureros tremurà în el; din când în când, la masă, schimbà o vorbă cu Maria. Pe urmă plecà. Noaptea se întorceà târziu; i se auzeau pe sală pașii neegali și glasul mânios. In privirea lui, în mișcările lui, în mânia stăpânită, pătrundeà ca un fel de disperare. Și Maria se simțeà parcă tot mai străină de el, tot mai singură.

Dar Vineri dimineața tresărì cu un țipăt de bucurie. Se deschisese poarta de din dos și bătrânul Matei Dumbravă se arătă încă înalt și voinic, cu dulama de suman, scânteind de pulberea burii. Se simțì cu sufletul încălzit de o fericire nespusă, parcă se întorcea o clipă rară din copilărie. Se sculă, sprintenă, cu obrazul deodată îmbujorat, eșì în săliță, și acolo se repezì la bătrân cu brațele întinse. Il cuprinse de umeri, simțì răceala ploii ș'un miros aspru de lână. Apoi își ridică obrazul spre figura bună, cu barbă căruntă a bunicului; îi văzù zâmbetul blajin de *altădată*, zâmbetul mamei ei moarte, și ochii plini de dragoste de

părinte. Nu se putù stăpânì. Işi pleacă fruntea pe pieptul lui şi începù a suspinà.

Bătrânul îi apucă tâmplele între palme şi o sărută pe frunte. Apoi işi dezbrăcă repede dulama şi-şi zvârlì căciula de oae pe-o măsuţă.

«Ce-i, Mărioară, fata bunicului? întrebă el cu un glas ca o muzică blândă. Ce ai? Dece plângi? Eşti singurică acasă?...»

Ii pipăia obrajii moi, se apleca asupra ei, îi mângâià părul peptănat lins. Şi Maria îi priveà trupul înalt şi voinic încă, sprâncenele mari peste ochii cu căutătura tare, faţa brăzdată de vreme şi nevoi, îl vedeà tot aşa cum erà odinioară, tot în straele lui de postav gros, roşcat; vedeà în el singura fiinţă care puteà să-i înţeleagă durerile şi înstrăinarea. Şi începù a râde cu lacrimi, înveselită.

«Poate eşti bolnavă... o întrebă bătrânul Dumbravă cu grijă.

— Nu, bunicule, sunt bine. De bucurie plâng. Acuma sunt şi mai bine, decând te-am văzut... Şezi colea, lângă mine, şi spune-mi ce mai faci?...» Glasul deodată i se stânse ca într'un suspin de fericire. Nu mai putù

urma. Așeză pe bătrân lângă dânsa pe canapea și iar își plecă pe umărul lui fruntea.

«Vai, bunicule, ce bine-mi pare c'ai venit, Spune-mi ce mai faci? Cum o mai duci cu bătrânețea...

— O duc bine cu bătrânețea... răspunse zâmbind bătrânul. De făcut, ce să fac? Stau și eu singur și mâhnit, în casa în care am trăit o viață cu bunicuță-ta Magdalina...»

Glasul bătrânului deodată se tăiase.

Maria ridică fruntea; rămase cu ochii ațintiți în gol; apoi lacrimile începură să-i izvorască iar.

«Bunicule, bunicule! zise ea, plecându-se supt umărul moșneagului ca supt o aripă. Tare-i rău când te simțești așa, singur... străin... și n'are cine-ți spune o vorbă de alinare... Văd eu că ți-s întristate bătrânețele...»

Dădù din cap, așa cum stà, cu ochii ațintiți. Apoi deodată își acoperì obrazul cu amândouă mânile și dădù drumul unui strigăt de durere:

«Și eu îs singură și nenorocită, bunicule!...»

Bătrânul încruntă sprânceana şi se îndreptă din şale.

«Cum? Da' maiorul unde-i?...»

Maria nu răspunse deocamdată; plângea. Apoi îşi şterse repede lacrimile şi rămase cu ochii ţintiţi în pământ.

«El e dus, are afaceri... răspunse cu glas domol.

— Bine, dar ce este? nu ţine la tine? A lăsat casa? Ce este, drăguţă?... Ce este? sfârşi bătrânu cu glas înfricoşat.

— Nu, bunicule, ţine la mine... nu pot să spun că nu ţine... Dar nu pot, bunicule, nu mai pot, sunt nenorocită!... Mi-am legat viaţa de-un om bătrân... nu mi-i drag... Acù mi-i oarecum când s'apropie de mine... Bunicule! eu n'am ştiut nimica; atuncea pot să spun că n'aveam ochi, n'aveam înţelegere... M'au dat după el... Ş'acuma ce mai pot face?...»

Se oprí. Işi şterse lacrimile. Bătrânul Matei Dumbravă o privì un răstimp în tăcere.

«Bine, Marioară, grăì el încet, întorcându-se spre dânsa; tu n'ai avut tată?... Zâmbì cu tristeţă. Imi spuneai că-i cu vo-

inţa ta... Te-am întrebat eu odată, şi tu nu mi-ai vorbit ca acuma... Am înţeles eu de-atunci că eşti copilă orfană...După moartea mamei tale, în casa ta ai rămas ca o străină... Ce-au voit ei, ce-au urmărit?»

Maria tăcù o clipă.

«Parcă matà nu ştii, bunicule? Au vrut să le rămâe lor casa... Aṡta a fost singura mea avere — şi le trebuia lor...

— Asta este... murmură bătrânul întorcându-şi în pământ privirile.

— Bunicule, începù Maria încet, nu ţi-am spus niciodată cum a fost. Acuma mi s'au lămurit toate, am înţeles toate, şi vreau să le ştii şi matà. Acum eu pe altcineva n'am. Tu mi-ai mai rămas... Deaceia mi-am simţit sufletul aşa de trist ş'aşa de bucuros când te-am văzut...»

Şi întăiu întrerupt, pe urmă din ce în ce mai însufleţită, Maria pornì a se mărturisì bătrânului Dumbravă. Toate nopţile ei de gânduri şi de tăcere se deşteptară, îi aţâţară cuvintele. Povestì despre şireclicul lui Vasilică Popazu, despre bucuria cucoanei Safta, despre amorţirea în care trăise doi ani. În tăcerea odăii şi'n lumina mohorîtă

care pătrundea de-afară, bătrânul ascultà cu capul plecat. Glasul Mariei avea câteodată ca un tremur de jale. Către sfârşit, lacrimile iar începură a izvorî; şi bunicul apucă mâna albă a nepoatei şi cu mânile lui arse de soare şi vânt, mâni mari şi încreţite de muncitor al ogorului, începù să o mângâe. Stà cu capul plecat şi ascultà, şi 'n ochii lui tari, supt sprâncenele mari şi cărunte, plutea ca o negură o mâhnire nemărginită.

Stătură aşa amândoi o vreme în odaia liniştită a Mariei, vorbind. Apoi tăcură, şi fiecare rămase cufundat în gândurile lui. In bătrân să tălăzuiau simţiri aspre; firea lui liniştită fusese sfâşiată de tânguirile Mariei, ş'acum o mânie se grămădeà în sufletul lui.

Intr'un târziu tot Maria risipì aerul de mâhnire ce-i împresurà; tresărì luminată la faţă, eşì dela întuneric parcă cu un zâmbet, cu întrebări pe care i le aduceau pe buze amintirile fericitelor zile ale copilăriei.

«Bunicule, da' casa noastră bătrânească ce face? în grădină a început a da colţul erbii? Copacii scot muguri de flori? Albinele şi-au pornit zborul în prisacă...?»

La întrebările acestea, fața bătrânului începù să se însenineze.

«Doamne, Mărioară, zise el. Mult îmi pare decând n'ai mai fost tu pe la chinovia mea.. Toate se deșteaptă, ca 'n toți anii. Stau acolo, dragă, ca un sihastru... De multeori zile întregi nu văd obraz străin. Mă gândesc de multe ori la tine... Imi vine în minte fața ta... Imi aduc aminte și de Aglaia... Sămănați amândouă... Așa ești tu acuma — cum erà ea pe vremea când am măritat-o cu Vasilică Popazu... Dar n'a avut noroc să se bucure de viață; s'a dus de tânără în mormânt... Mă gândesc eu așa câteodată... A fost ca o floare... Nu i-a priit pământul în care am răsădit-o...»

Maria se alătură de bătrân, și întinse mânile să-l mângâe.

«Mă mai gândesc iar uneori, grăì Matei Dumbravă, și la copilul acela care s'a dus în lume... Cine știe pe ce meleaguri se chinuește... Despre năcazul lui nu pot ști nimic, cum știu de-al tău...

— Impotriva soartei nu ne putem pune... zise Maria cu un ușor zâmbet de tristețe.

— Nu vorbì așa. Ești copilă. Aici este

cineva vinovat. Il ştii tu, căci acuma ai înţeles. Ani de zile l-am cercetat şi eu pe omul acesta, cu îndoială... Parcă-mi făceau rău vorbele lui blajine, umilirile lui. In el numai dulceaţă părea că este. Dar din pricina lui am prăpădit pe Aglaia. Ş'acuma durerea ta tot dela dânsul porneşte. Te-a vândut, ţi-am mai spus-o odată... I-au trebuit casele, nu-l lăsa în pace lăcomia... Iartă-mă, drăguţă, că-ţi vorbesc aşa; dar acuma eu sunt tatăl tău... Se deşteaptă în mine mânia și de-aceia nu pot învălui vorbele... Şi mai este cineva,—urmă bătrânul cu glas liniştit,— trebue să stăm noi de vorbă...

— Tudor nu-i de vină, bunicule... Ce vrai să faci?...

— Nu-i de vină. Am să vorbesc numai cu el...

— Bunicule, nu te mânia... Nu-ţi tulbură liniştea sărbătorilor...

Bătrânul Dumbravă tăcù şi rămase zâmbind, cu privirea asupra Mariei.

«Ce bine sameni tu cu maica-ta...» zise el după o clipă.

Maria îl apucă de după cap şi-l sărută pe frunte.

«Bunicule, văd că te tulburi şi te mânii. Parcă mi-i frică! Bunicule, atâta bucurie am și eu, nu-mi strica bucuria... Lasă-l pe Stahu... Ce-i vinovat el dacă nu mi-i drag?.. Iaca, are să vie... Eu trebue să mă duc să văd de cozonaci, şi de pască, şi de ouă roşii... Măcar sărbătorile acestea să le petrecem împreună cu mulțămire...»

Bătrânul dădù din cap și oftă.

«Aşa vorbea şi maică-ta... grăì el iar. Aşa îl apărà pe Popazu... Şi eu rămâneam cu sufletul ca de ghiaţă, iar bunicuță-ta Magdalina oftà şi plângeà, tot drumul, pe când ne întorceam la gospodăria noastră... Toată viața ei bătrâna a plâns de durere, şi nemângâiată a trecut în lumea cea veşnică... Nu ştiu ce mulţămire are sufletul ei acuma pentru viaţa ta...»

Bătrânul priveà încruntat înainte; Maria simţi că i se iezeşte o undă de foc la inimă.

XI.

La amiază, când venì acasă maiorul Stahu, găsì pe Maria umblând înseninată prin casă ş'avù o mişcare de veselie în suflet ş'o por-

nire de recunoştinţă cătră bătrânul Matei Dumbravă. De multă vreme în cuprinsul casei lui nu adiase râsul; de multe zile ca un fel de nour împiedicase lumina unei bucurii.

Scutură cu prietinie mâna bătrânului, începù să-l întrebe apoi de toate ale lui, de sănătate, de gospodărie, de holde. Potcoava din frunte i se înflăcără. Eşi în sală şi începù să strige la Calistru:

«Calistru! măi flăcăule! ia să iai tu clondiraşul cel verde şi să te duci tu până la Vădana la crâşmă, şi să mi-l aduci plin, într'o clipă! Hai, mai repede; ai venit?...»

Calistru se repezì tropăind pe poartă, încheindu-se din fugă la mintean, din fugă aşezându-şi în cap pălăria pleoştită ca un clopot; iar Tudor Stahu, frecându-şi mânile, se dădù iarăşi aproape de răzăş.

«Ştii ce vin, moşule? zise el. Straşnic vin! Aşa mulţămire am că te văd, încât nu se poate să nu bem noi împreună un păhărel... Vinul bun e sănătate la om...

— Aşa este... grăì bătrânul, mişcat în sufletul lui de bunătatea şi de veselia maiorului. Se cade să cinstesc un pahar dulce

în casa nepoatei... Atâta mi-a mai rămas şi mie dintre odrasle... atâta mlădiţă...»

Maria intră repede în odae, zâmbind cătră bătrân. Tudor Stahu se apropiè de dânsa cu ochii plini ca de o rugă umilită, îi apucă mâna şi i-o sărută.

«Acuşi stăm la masă... zise Maria. Până ce vine Calistru, şi eu îs gata... Da' bunicul posteşte în săptămâna asta, adăogi ea îndreptându-se spre maior; trebue să-l urmăm şi noi...

— Apoi da, trebue să ne pocăim şi noi!...» strigă maiorul foarte bucuros. Şi pentru el vorba asta trebuia să aibă un înţeles mare, căci o mai repetă odată, şi pândi cu ochii, cerşì o privire a Mariei.

Veni Calistru gâfâind, simţitor şi el la lumina care intrase în casa stăpânilor lui. Bucătăreasa, grasă şi cu obrazul unsuros, intră ca să aşeze masa.

«Ce mai faci, madamă Palaghie? îi strigă maiorul vesel.

— *Surut muna, coconaş... senatosa... Asta mai bun chit toate... facem muncare... sfadim cu Calistru...»*

Şi Rusca începù a râde, întinzând faţa de masă şi sunând tacâmurile

La cel întăiu păhar de vin, băut după toate regulile de artă, cu plescăiri din limbă şi cu ochiri în zarea ferestrei, o veselie neobişnuită câştigă sufletul maiorului. Incepù a vorbì tare, cu aprindere, prinse a povestì bătrânului istorii din vremea războiului şi întâmplări care se petreceau acolo, în târg, supt ochii lui. Mânca repede, îşi umplea păharul foarte des, îndemna şi pe bătrân, şi faţa i se înflăcără.

Maria se simţea fericită, din pricina venirii bunicului Matei. Din când în când întâlnea privirile bătrânului: îşi zâmbeau atunci. In sufletul ei, alinat de o clipă de bucurie, năştea acum o pornire de milă pentru Stahu. Zâmbea la izbucnirile lui, părea că-l ascultă, caşicum n'ar fi auzit de zeci de ori năstruşnicile-i poveşti.

Dar încet-încet, către sfârşitul mesei, gălăgia lui Stahu crescù. Amândoi, bătrânul şi nepoata, tăceau acum. Işi zâmbeau. Maria ar fi vrut să fie iar singuri, să fie tăcere în jurul lor, şi să-şi aducă iar aminte de zilele cele bune ale trecutului. Apoi deodată

căzù pe gânduri, cu durerele-i sufleteşti deşteptate: simţì parcă cum o aburire rece pătrunde şi risipeşte vremea bună care se așezase în sufletu-i. Din timp în timp Stahu aţintea asupra ei doi ochi pătimaşi, plini de dorinţi; şi ea înţelegea prea bine graiul ochilor acelora...

Apoi după masă Sthau cuprinse pe bătrân de după cap:

«Să mergem, moşule, să ne plimbăm o leacă prin târg... zise el. Acasă nu mai avem ce face, căci gospodina noastră îşi ia în stăpânire laboratorul aluatului de Paşti...»

Iecepù a râde, într'o ameţeală uşoară.

«Aşa-i, nu râdeţi, urmă el, cu chef de vorbă. Aici are loc o chimie tare complicată... Cozonacii pentru o gospodină moldoveancă sunt o datorie grozavă... Parc'ar fi una din cele zece porunci. Mai sunt apoi o mândrie când es frumoşi, când trebue să strice gura la cuptor ca să-i poată scoate afară. Mai sunt ş'o ruşine mare cu zile de păreri de rău când s'au dogorit prea tare ori au rămas închirciţi: trebue în cazul acesta din urmă îndosiţi, trebue să aibă o cucoană în cazul acesta o tărie deosebită de suflet

ca să răspundă, când o prietină o întreabă cu un zâmbet foarte dulce: «Da' cozonacii matali cum au eşit?» Aluatul de Paşti mai impune o datorie: două nopţi nedormite... Gospodina ar putea dormì, dar asta n'o face: tot şicul este să nu dormi două nopţi, altfel cozonacii pot fi în primejdie.... Fără asta, nu se poate face nimic... Insfârşit casa în zilele acestea de campanie e răscolită în tot felul, şi mâncarea nu se mai face... Supărare şi ceartă: şi asta se cere, pentruca să iasă cozonaci frumoşi... Noi prin urmare nu mai avem dece sta acasă, căci Mărioara se duce să strângă în chingi pe madama Palaghia...

— Cum? vra să zică aluatul de Paşti e de vină *aici?...»* întreabă cu un zâmbet fin Matei Dumbravă.

Maria se strecură tăcută pe uşă. Stahu rămase privind la bătrân; apoi se întunecă la faţă. Se uită în juru-i şi întrebă cu voce scăzută apropindu-se tare de bătrân:

«Poate ţi-a spus ceva?

— Ce vrai să-mi spue? răspunse bătrânul neclintit. Este ceva între dumneavoastră?...

— Este, răspunse repede Stahu. Ascultă-mă, moşule. M'ai văzut râzând, m'ai văzut făcând haz, dar sufletul mi-i bolnav... Eu ştiu ce să cred? Sufăr: mă gândesc că poate Maria nu mai ţine la mine... Nu ţi-a spus nimica?

— Că are ceva, îmi închipui şi eu, zise cu linişte bătrânul Dumbravă. Am găsit-o schimbată, mi s'a părut mâhnită... Eu ştiu care să fie pricina? a cui să fie vina?... Ea-i tânără şi simţitoare... Să nu nesocotiţi sufletul ei, şi simţirea ei...

— Dar mi-i dragă, moşule, ca lumina ochilor...

— Eu nu spun că nu ţi-i dragă... Eu nu spun nimica... Dacă are ceva, — singură ea ştie ce are... Cercetează şi vindecă... Eu ştiu din parte-mi un lucru: că numai pe dânsa o am pe lume, că mi-i dragă. E copilul copilului meu, sânge din sângele meu. Vreau s'o văd fericită... Cum i-a fi voia, aşa va face, aşa mi-a fi şi voia mea, numai s'o văd cu obrazul senin...»

Glasul bătrânului erà pătruns de o asprime neobişnuită. Stahu stătù o vreme gânditor, voind să dea parcă un răspuns,

căutând în el un gând lămurit. Pe urmă se hotărî să curme începutul acesta de vorbă despre durerea lui. Chemă o undă de veselie pe faţă, se silì să râdă, şi mai umplù odată două pahare. Glasul totuşi îi erà stăpânit de tristeţă.

«Să lăsăm asta, moşule, zise el. Nu pot eu să-ţi spun toate, să-mi dezvălesc acuma sufletul... Cred că în multe mi-ai da dreptate... Să mai bem paharul acesta şi să eşim... Şi să nădăjduim că lucrurile s'or îndrepta...»

Ciocniră. Matei Dumbravă zise încet! «Să dee Dumnezeu să se îndrepte!...»

Afară stătuse ploaia; printre pâlcuri de nouri lucea din când în când soarele. Ochiuri de apă stătătoare sticleau pe uliţi; lăstuni chiscuiau cristalin în preajma lor, căutând mâl, pentru ca să-şi pornească cuiburile... Pe uliţi umblau puţini oameni. Paşii celor doi tovarăşi aveau ecou; aerul erà aşa de limpede încât sunetele parcă izbucneau supt o cupolă de cristal.

Tăceau. Bătrânul deodată se închisese, şi părea că stă la pândă spionând pe maior, ca să înlăture în orice clipă un răspuns şi

chiar o întrebare... Maiorul simțeà că nu va puteà să câștige pe bătrân împotriva Mariei. și înțelegea că lucrul așa trebue să fie. Cercà să stăpânească pornirea obișnuită de supărare, cercà să vorbească, să pară vesel.

Grăiau despre lucruri indiferente. Stahu căuta să pue în curent pe bătrân cu politica târgului, cu istoria feluritelor fețe simandicoase pe care le întâlneau...

La o răspântie de drum, deodată maiorul își ridică brațele în sus și prinse a striga:

«Aha! iaca și socru! iaca și cuconu' Vasilică Popazu!...»

Popazu căuta parcă să se strecoare repede pe lângă zid, într'o uliță dosnică. Dar la răcnetul lui Stahu se opri, își întoarse gâtul lung și subțire în gulerul prea larg al cămășii, și o mirare mare, amestecată cu un zâmbet de bucurie nespusă, se zugrăvi pe obrazul lui cu barbă rară. Intinse brațele-i osoase, se apropie de cei doi tovarăși, cuprinse cu amândouă mânile dreapta lui Stahu, cu amândouă mânile scutură și mâna bătrânului Dumbravă, și avea un glas plin de dulceață:

«Ce bucurie mare! ce fericire! începù el

pe un ton tainic parcă, din gâtlej. Trebue să mulţămesc lui Dumnezeu pentru întâlnirea aceasta...— Ce mai faci, tată? urmă el întorcându-se spre bătrânul Dumbravă... Nu ne-am văzut de un secol... Iaca, mă duceam şi eu degrabă spre casă... Am cam întârziat cu masa... Dumneavoastră aţi mâncat?

— O-ho! dumneata să fii sănătos, răspunse maiorul, şi-am băut un vinişor *pervai!...*

— Aşa? bun!... zise cu bunătate Popazu înghiţând parcă ceva. Credeam să vă poftesc la mine.— Ştii, nu ne-am văzut demult... Mai stăm de vorbă, mai spunem una, alta... Da' Maria ce face?...

— Bine...

— Da' dumneata, ginere, ce mai faci? tot aşa? grăi deodată tare Matei Dumbravă.

— Eu? suspină cuconu' Vasilică cu un zâmbet blajin; eu?... bine... bine... cum dă Dumnezeu... ştii mata... Când vrea Dumnezeu— toate-s bune... da' când nu vra, apoi poţi să faci orice, degeaba... Dar drept să vă spun, îmi pare rău că aţi stat la masă. V'aşi fi poftit la mine...

— Cum zici? strigă râzând maiorul. Ia mai spune odată, că-s în stare să primesc poftirea... Vorba ceia: două mâncări nu strică... Ce te mai faci, socrule?... Dupăce ai aflat că am stat la masă, acuma te faci a ne poftì şi nu ştiu ce... da' lasă, că ne cunoaştem noi...

— Vai! da' cum se poate, dragă, să spui una ca asta?... Da' eu cu toată inima, cu toată dragostea... Doar mă cunoaşteţi... ştiu eu că şăgueşti... (Şi începù a râde de odată tare, cu privirile fixe).

— Şi vra să zică o duci foarte bine!...» grăì iar dintr'odată, fără să zâmbească, răzăşul.

Coconu Vasilică îşi oprì râsul, îi rămaseră numai buzele întinse într'un zâmbet stânjenit.

«Da... bine... binişor....

— Da' casele fetei ce mai fac?... întrebă iar, cu nepăsare, bătrânul....

— Cum? cine?... a da... casele!... Bine... Poate ştii, noi ne-am împăcat... am făcut aşa, un aranjament... Trebue să ştii dumneata, tată... Ştii foarte bine... (Şi iar începù a râde)...

— Un aranjament? eu n'am ştiut nimica... Casele celea cu munca mea, cu banii mei sunt clădite... şi aş vrea să ştiu şi eu ce mai fac...

— Bine!... se grăbi să răspundă cuconu' Vasilică... Da' ce bucurie am că ne-am întâlnit!... Numai de un lucru îmi pare rău... Da' nu face nimic, cu altă împrejurare... Acuma mă grăbesc şi eu, mă aşteaptă acasă cu masa... Să ne vedem cu bine... cu dragoste... Cred că ne vedem şi mai târziu; mai stăm de vorbă... Tare m'am bucurat!...»

Şi cuconu' Vasilică, plin de prietinie, strânse cu două mâni dreapta lui Stahu şi a bătrânului, se închină pe jumătate cătră ei, cu capu-i mic, cu gâtu-i subţire şi cu cravata mânată spre ureche, pe gulerul cel larg; şi se grăbi să ocolească colţul, cu paşii iuţi, pe tălpile picioarelor, fără să bocănească cu călcăile.

Bătrânul Dumbravă mai stătu puţin în loc, cu sprâncenele uşor încruntate, privindu-l cum se duce. Apoi oftă odată adânc, parcă gemù.

«Acesta mi-a fost ginere... a ţinut pe Aglaia mea... zise el încet, cu dinţii strânşi.

— A! e un om neprețuit!...» răspunse râzând maiorul.

Merseră un timp în tăcere. Pe urmă deodată bătrânul întrebă, fără să privească la maior.

«Te rog, un lucru să-mi spui, ginere... Cu casele cum a fost? N'ai vrut dumneata să le iei?

— Cum? Nu. Mi-a cerut el mie acest sacrificiu, altfel se arătà greoiu. Se tânguià într'una: nevoi și năcazuri... Că altfel nu se poate, că și fata aşa voeşte... că vrea să lase surorilor ei mai mici acase... A! e vulpe bătrână cuconu' Vasilică... Şi până ce n'am făgăduit formal, n'a fost chip... S'au făcut şi acte...

— Hm! gemù adânc bătrânul. Casa ceia, domnule, am muncit-o în tinerețele mele... Am vrut să fac un cuib copilei care s'a dus... Şi eu și bătrâna mea ne-am străduit, ș'am adunat, ș'am făcut un lucru frumos şi gospodăresc... Acù socoteam să rămâe nepoatei. Mult am stat şi m'am gândit: cum se poate să pue străinul mâna pe ea? Asta nu se poate!..

— Adevărat!» zise Stahu, ca să spue

ceva. Dar întorcându-şi privirile spre bătrân. rămase uimit, — aşa-i erà de neguroasă faţa şi de ameninţător ochiul. Ar fi vrut să facă o glumă, să aducă o rază pe obrazul acela trist, dar parcă-şi simţì secat isvorul glumelor... Şi bătrânul păşeà tăcut şi gânditor lângă dânsul.

Aşa intrară la cofetăria lui Iozef. O găsiră goală. Un singur om, mititel, încovoiat din şele, şedeà pe un scaun plecat asupra unei cafele şi-şi plimbà ochii pânditori în toate părţile, şi pe deasupra meselor. Aveà doi ochi mici, negri şi sfredelitori.

«Cine-i acesta? se întreabă cu mirare cu glas scăzut, maiorul. Ce caută aici?.. Trebue să fie străin...

— Cine?..

— Cel de colo, cu cafeaua...

— A, omuşorul de colo? vorbì încet bătrânul. Eu mă gândeam la Popazu...»

Bătrânul se întoarse tăcut acasă. Abia răspundeà cu gândul dus lui Stahu. In mintea lui se întorsese o parte din viaţa din trecut de pe când trăia «bunicuţa» Magdalina, şi Aglaia, aşa de blajină şi aşa de frumoasă... Şi Popazu — care tot aşa erà şi pe atunci,

cu zâmbet tot așa de dulce, cu ochi tot așa de miloși, cu vorba tot așa de învăluitoare și de prietinească...

«La ce te gândești, moșule? îl întrebă într'un timp Stahu.

— Am o rană veche, care mă doare...» răspunse cu glas înăbușit bunicul Matei.

XII.

Dar ziua aceia erà pesemne bogată în întâlniri și oaspeți. Abia ajunseră acasă, abia schimbară câteva cuvinte cu Maria, și se mai înseninară amândoi, și bătrânul și Stahu, — abia primì veste grabnică madama Palaghia pentru două cafele, — și Calistru se înfățișà și dădù de știre cu oarecare taină că a venit boerul dela Plopeni.

Stahu tresărì de pe scaunul lui și se re pezì spre ușă:

«A! Iorgu Voinea! strigă el. Poftește-l aici. Mișcă mai repede, Calistrule!... — E un băiat tare bun...» adăogì maiorul întorcându-se spre bătrânul Dumbravă... Și deschise ușa.

Intră repede, în strae de catifea gălbie, cu botfori şi cu pălărie moale, Iorgu Voinea.

«Bucuroşi de oaspeţi? întrebă el. Am venit la târg şi m'am gândit să mă abat şi pe la dumneavoastră... Cred că nu vă supăraţi că nu sunt în mănuşi şi'n redingotă...

— Nu ţi-i ruşine? strigă Stahu strângându-i mâna. Mai încap vorbe de acestea între prietini?..»

Stătu puţin gândindu-se. Apoi se repezì şi deschise uşa şi începù a strigà!

«Calistrule! măi Calistrule! du-te şi dă ordin madamei Palaghia: încă o cafea!.. Şi pofteşte pe cuconiţa...»

Apoi începù a-şi frecà mânile cu mulţămire. Dar iar îşi aduse aminte de ceva, şi se plesnì peste frunte. Bătrânul Matei se ridicase în picioare de pe scaunul lui, şi Voinea aşteptà şi el.

«Stăi! stăi! strigă maiorul. Uitasem că nu vă cunoaşteţi. Şi doar sunteţi vecini!.. Moşule! nu cunoşti pe Iorgu Voinea, dela Plopeni?... Cum se poate să nu vă cunoaşteţi? Nici tu, Iorgule, nu cunoşti pe bunicul nevestei mele?...

— Ba acu-l cunosc... grăi vesel Voinea scuturând mâna bătrânului... Chiar voiam să cunosc pe domnu' Dumbravă... Dela mine şi până la dumneata nu-i decât o fugă de cal... De ştiut te ştiam: despre oamenii vrednici se duce vestea»...

Bătrânul fù deodată măgulit, și râsul deschis al lui Voinea îl câștigă.

Zâmbì cu prietenie şi zise:

«Eu am cunoscut pe tatăl dumitale; am avut pe vremuri câteva afaceri... Ş'am trăit noi bine cu coconu' Panaite, Dumnezeu să-l erte...

— Ai cunoscut şi pe tata! atunci ești om vechiu... zise Voinea.

— Fireşte — vechiu... răspunse bătrânul... Pe vremea aceia dumneata erai un puişor de om numai...»

Voinea simți o undă de căldură dulce in piept, la vorba asta care-i aduceà aminte de trecut, de lumina de altădată. Amintirile din copilărie sunt totdeauna un liman ferice: o insulă a florilor.

Incepură a vorbì, întâiu de timp și de holde, pe urmă maiorul amestecă în sfat câte-va întâmplări și glume de-ale lui; ia-

răşi erà bine dispus, vorbeà tare, din gâtlej, şi potcoava din frunte i se înflăcără. Apoi deodată se opri. Zise:

«Da' Maria de ce nu vine? Şi privì ţintă spre bătrân... Cozonacii, păştile, ouăle roşii! adăogi el tare, râzând. Ia să mă duc şi s'o aduc...»

Eşi. Voinea 'n urma lui întrebă deodată pe bătrân;

«Da' albinele ce-ţi fac, domnule Dumbravă... Mi-a vorbit odată madam Stahu despre prisaca dumitale.»

Bătrânul parcă se înalţă în scaun şi prinse a lămurì lui Voinea toate afacerile muştelor lui: asta-i erà patima cea mare; fără asta el nici nu înţelegea viaţa!

«Şi dumnitale îţi place stupăria?...

— A, da, îmi place tare... îmi aduc şi eu ştiubee... Ş'am să te rog să-mi fii dascăl pentru început...» Iar bătrânul, cu un zâmbet de bunătate şi de fericire, începù să-i deà sfaturi şi să-i lămurească în acelaşi timp cum îşi întocmise şi cum îşi îngrijeà el de-atâţia ani de prisaca lui...

Voinea îl ascultà cu gândul dus aiurea. Vorba aceasta cu albinele o stârnise mai

mult ca să facă plăcere bătrânului; dar mintea lui nu erà atentă la asta, ci erà necontenit fulgerată de un gând neliniştitor. Dintr'odată, dimineaţa, în ajunul acesta al învierii, se simţise singur în casele lui dela Plopeni, singur şi trist... Dintr'odată i se părù viaţa mai scarbădă şi mai fără rost decât totdeauna. Şi 'n acelaşi timp îi răsărì în minte un gând şi 'n suflet o dorinţă: să se repeadă până la târg, să vadă pe Maria Stahu.

Dorinţa venise ca un fulger. Dădù repede poruncì, se suì în trăsură şi îndemnă pe vizitiu să grăbească caii. Dar ajuns la târg stătù la îndoială; pe urmă o teamă ciudată îl cotropì. Intră într'o locantă; după ce mâncă, eşi şi rătăcì la întâmplare pe străzi... Stăpân nu mai erà pe el. Se gândeà: Bine, la Stahu se poate duce, pe Maria o va vedeà: în aceasta nu este nici o vină... Dar în gândul ce-i fulgerà mintea se mai adăogise ceva, un sâmbure de hotărîre... Şi de aceia sfiala îl cuprinsese, şi stà la îndoială: erà în el un îndemn tainic, să facă ceva, să zică ceva, să arăte prin ceva Mariei că 'n el primăvara a adus o schimbare,

că a înflorit în el pentru dânsa floarea cea veşnică...

Şi la urmă nu mai putú răbdà. Intra la Stahu. I se părù ciudat că vede pe maior zâmbind şi primindu-l aşa de bine. Avù un fel de bucurie văzând pe bunicul Mariei — pe bunicul aceleia pentru care încercà o dulce simţire...

Că maiorul îl socoteà prietin, că faţă de această prietenie el aveà o datorie, — acuma Iorgu Voinea nu se mai gândeà. Se gândise o zi întreagă şi se găsise vinovat, iar la urmă o pornire neînvinsă îl mânase într'acoace... Toate scrupulele căzuseră. Şi nu numai că venise; dar strânsese mâna cu tărie şi zâmbise ca niciodată lui Stahu, şi-i spusese vorbe bune; iar în faţa bătrânului în fiece clipă parcă-i veneà să rostească o frază plăcută, o linguşire uşoara...

«De unde a năvălit în mine făţărnicia aceasta?...» se întrebà el şi zâmbeà, pe când bătrânul îi vorbeà de albine. Şi 'n piept îi creşteà nelinişte şi gândul fix îl îndemnà către acel *ceva*, pe care negreşit trebuia să-l îndeplinească în ziua aceia...

Pieptul i se încălzi tare. In sală se auzeà

glasul gălăgios al lui Stahu. Uşa se deschise, şi într'o rochie simplă, intră Maria, pieptănată lins, palidă și cu ochii mari, așa cum o văzuse el în unele nopți de nesomn. O clipă i se împainjeniră ochii...

Apoi Maria se apropie de el, îi întinse mâna. Maiorul zâmbeà în prag. Bunicul Matei zâmbeà alăturea, cu ochii ațintiți la fetița lui...

Acù o vedeà bine, limpede, lângă dânsul. Şi dintr'odată își închipuì că are o datorie către sine însuşi; că ar fi o umilire să deà înapoi. Erà om care puneà preț pe mândrie, se socoteà mai deosebit decât alți muritori și priveà în juru-i cu sprânceana încruntată...

«Am să-i țin mâna într'amea mai mult...» își zise el cu inima bătând.

Şi simțì în tot trupul strecurându-i-se o caldură dulce când mâna Mariei se lăsă într'a lui. Se plecă spre mâna aceia albă și mică şi o sărută încet. Apoi o strânse uşor, o mai ținù o clipă, și înfiorarea de căldură parcă crescù, cu o săgeată de suferință.

In clipa următoare iar i-se puse un pain-

jeniş înaintea privirilor. — O clipă. Incepù a râde şi întrebă tare, privind spre maior:

«Bucuroşi de oaspeţi, madam Stahu?...»

Aveà în râs ceva nefiresc, el singur simţì aceasta, şi parcă se trezì din ameţeală. Maria îl privi o clipă fără să zâmbească, apoi îi zise:

«Bucuroşi, cum nu. Când vii la noi, totdeauna ne faci plăcere...»

El îşi întoarse privirile spre ea; par'că se aşteptà să înţeleagă ceva din privirea aceia...

Insfârşit ceia ce-şi pusese în gând — săvârşise; se simţeà oare-cum mulţămit. Apoi se gândì că pentru un om care a săvârşit asemenea îndrăzneală, râsul e ceva nepotrivit. Işi încruntă uşor ochii, şi prinse a vorbì foarte serios despre lucruri fără însemnătate...

XIII.

Maiorul a intrat în seara aceia bine dispus în odaia lui. Venirea bătrânului Dumbravă, a lui Iorgu Voinea, îl înfierbântaseră. După cafeaua poruncită madamei Palaghia, Calistru adusese o leacă de vin bun, şi Stahu

își dorise și lui, dorise și altora, toate fericirile. Vorbise mult cu glasul lui răgușit și iar își adusese aminte de istoria cu vânătoarea de rațe și cu «văru-său prefectul».

Apoi către seară Voinea nu voise să mai stea: plecase, cu toate protestările maiorului. Parcă aveà ceva Voinea, o neliniște, o grijă mare. Maiorul chiar îl luase puțin la vale: «O fi fiind ceva la mijloc, Iorgule... O păreche de ochi negri!...»

«Asta trebue să fie... se gândeà Stahu dezbrăcâdu-se domol... Când i-am spus asta, nici n'a râs, nici nimica; s'a întors deodată spre mine, parcă l-ași fi apucat pe neașteptate de braț...»

Pe urmă maiorul începù a se gândì la Maria. O însuflețire neașteptată avusese toată ființa ei. Nu vorbise, nu râsese mult, însă tremurà ceva vesel în ea, ca o lumină. Asta o simțise el așa, ca ceva vag, cum simțești afară soarele, dintr'o odae întunecoasă. Schimbarea asta o adusese în casă răzășul cel bătrân. «Detreabă om! și ține mult la Maria; atâta urmaș mai are...»

Cum stà pe scaun, lângă lumânarea aprinsă pe măsuța de noapte, descheindu-și

pe pipăite manşetele, deodată rămase neclintit. Un gând care-l cercase în răstimpuri peste zi se deşteptă iar. Se ridică hotărît în picioare, îşi trase repede surtucul pe mânici, şi eşi din odaia lui în vârful degetelor. In odăi erà tăcere; în sală erà cam răcoare; Stahu îşi simţi inima bătând.

Puse hotărît mâna pe clampa dela odaia Mariei. Când deschise uşa îl învălui lumina lină a lămpii. Se oprì în prag. Parcă nu se aşteptà la lumină. Maria nu dormea; stà în jâlţul ei obişnuit şi citea. Stahu închise cu grijă uşa în urma lui şi înaintă zâmbind spre Maria.

«Ştiam că ai să vii...» zise ea deodată, privindu-l drept şi lăsându-şi cartea pe genunchi. Maiorul se oprì.

«Marioară, vorbi el încet, şi in obraz îi năvăli sângele. Astăzi te-am văzut înseninată... şi împăcată... Aşa de bine-ţi şedea, şi erai aşa de frumoasă...»

Maria se ridică în picioare, cu ochii lucind. Grăì cu hotărîre.

«Tudore. . lasă-mă singură... De-atâtea ori ai intrat aici, şi eu m'am supus, ca o roabă. Am fost o fiinţă neştiutoare. Acuma ştii că

am dreptul să fiu stăpână pe mine... Vreau să fiu stăpână... Vreau să dorm singură!... Asta trebuia s'o înțelegi de mai multă vreme. Acuma ți-o spun eu...»

Ca o suflare de spaimă tremură în glasul ei. Stalu simți că se dărâmă ceva în el. De-atâta vreme, de când trăia cu ființa aceasta, supt acelaşi acoperiş, își închipuià că o cunoaşte. Bănuise până acuma un capriţiu, ceva trecător, — și asta îl îndurerase destul. Dar acuma ceva nebănuit se ridică înainte-i. Pe femeia lui n'o cunoştea. Stà înaintea lui o ființă străină.

«Cum? ce este? strigă el deodată, cu sângele zvâcnind în tâmple. Ce s'a întâmplat? Nu eşti nevasta mea? N'am drept asupra ta? Ce fel de vorbă-i asta? Cine a pus la cale istoria asta? Eu sunt stăpân aici!... Te-am întrebat de-atâtea ori, ce este? Ce sânt eu? Iți sunt străin?... Eu sunt bărbatul tău!...»

Se opri gâfâind.

«Tudore, grăi Maria tremurând, nu strigà... Aude bunicul... Ascultă-mă. Mă vezi că sunt tulburată, că tremur, dar hotărîrea pe care am luat-o o țin, chiar dacă aşi muri! Am

tăcut şi am răbdat atâta vreme. Cei de-acasă m'au dat unui om pe care nu-l cunoşteam, m'au vândut! Acuma văd că n'am nimic pentru omul acela! văd că mi-i străin... Şi vreau să fiu stăpână pe sufletul meu şi pe trupul meu... Dacă eşti om, trebue să mă înţelegi!...

— Cum? ce este? ce spui? gemù maiorul cu mintea rătăcită parcă. Nu eşti tu femeia mea, legiuită?... Când te-am luat, n'ai avut minte? nu te-ai gândit? n'ai judecat? Ce fel de vorbă-i asta?...

— Nu, nici n'am avut minte, nici n'am judecat... zise Maria încet... Acuma ţi-am spus ce-aveam de spus... In astă seară ştiam că ai să vii şi m'am hotărît...

— Bine dar ce-o să faci? cum aşa? unde-o s'ajungem? strigă maiorul scos din fire.

— Nu ştiu!...» răspunse Maria.

O clipită urmă tăcere între ei. Maria se lăsase în scaun şi aveà răsuflări scurte, pripite. Ca o slăbiciune o cuprinsese după silinţa grozavă pe care o pusese ca să vorbească.

«Poate iubeşti pe cineva!» strigă deodată Stahu.

Maria nu răspunse.

«Nu se poate! nu se poate!... urmă maiorul. Ochii deodată i se rătăciră. Avu un gemăt scurt, un fel de țipăt de mânie, înăbușit. Se repezì la Maria și o cuprinse în brațe.

«Nu te atinge de mine! nu mă atinge! strigă ea zbătându-se. Lasă-mă... lasă-mă!...»

Dar el o cuprinsese strâns, parcă o zugrumà; gâfâià repede și voia s'o sărute.

Ea erà zguduită ca de friguri și țipà chinuit:

«Lasă-mă! te urăsc! te dispreţuesc!... lasă-mă!...»

Şi gemătul ei erà chinuit, prelung și înăbușit; apoi se ascuţì mânios. Se zbăteà cu disperare, cu silinţi nemărginite în braţele bărbatului. Pe urmă deodată un hohot nestăpânit, nebun, un hohot de râs amestecat cu plâns izbucnì; braţele-i căzură în jos, tot trupul i se dărâmă, parcă un jungher i-ar fi străpuns inima...

Şi când Stahu se ridică suflând și pufnind cu sălbătăcie, ea rămase zdrobită la locul ei. Işi ridică mânile, își acoperì ochii cu palmele, și începù a plânge cu sughițuri. Lacrimi amare năvăleau și-i frigieau obrajii.

Cu cele din urmă silinţi respinse pe Stahu, care voia să-i ia o mână, să i-o sărute. El se învârtea acum în jurul ei, cerca să zâmbească, cercà să râdă. Incercă s'o cheme pe nume:

«Marioară...» Şi-i tremurà glasul.

Trupul ei fu zguduit deodată, tresări ca supt o împunsătură.

«Du-te! strigă ea descoperindu-şi obrajii şi prvindu-l cu sălbătăcie. Eşi! lasă-mă!...»

Şi iarăşi începù să-i scuture mădularele un plâns disperat...

Stahu mai stărui puţin în odaie, apoi eşi, în sală se opri; ascultă un timp plângerea înceată, necontenită, un bocet de moarte parcă, şi i se strânse şi lui inima. Apoi trecù în odaia lui.

Iar în urma-i Maria rămase plângând multă vreme supt lampa liniştită. Ii curgeau fără contenire lacrimile. Parcă-i murise năprasnic o fiinţă dragă.

XIV.

Dimineaţa, bătrânul Matei Dumbravă, cum văzù pe Maria, o întrebă cu grijă:

«Ce ai tu, Marioară dragă?... Ești galbănă la obraz, cum e turta de ceară... Ești bolnavă?·..

— Mă simt slabă, bunicule... mă doare capul... zise ea cu glas trist, și ochii i se umeziră...

— Nu cumva e-o suferință cu bucurie? grăì bătrânul cu un zâmbet șiret.

— Nu! nu! răspunse Maria repede, c'o înfiorare de groază. Și 'ndată adăogì, apropiindu-se de bătrân: Bunicule dragă, tare sunt supărată... Ași voì parcă să nu mai trăesc...»

Parcă voia să plângă; dar se stăpânì c'o silință mare, își plecă fruntea pe umărul bunicului și rămase așa...

«Iți aduci aminte, bunicule, când eram o copiliță curată și nevinovată, fără grijă și fără dureri mari, și tu mă sărutai pe frunte și-mi puneai între degete un fagure de miere... Ca lamura aceia a florilor erà sufletul meu... dar acuma-i amar... amar ca fierea!...»

Nu-și putù stăpânì un suspin.

Rămase așa un timp; apoi se ridică în picioare. Iși căută jacheta și pălăria și se pregătì de plecare.

«Unde te duci aşa de dimineaţă?

— Mă reped până la o prietină, dar mă întorc îndată; nu te teme, că nu te fac s'aştepţi...»

Eşi repede, trecù aproape în fugă prin ogradă. Iar bătrânul rămase îngrijorat în locul lui.

«Ce să fie între ei? ce să fie aici în casa asta? se întrebà el. Trebue să fie în sufletul fetei un zbucium mare. Altfel cum? căci mai sunt femei care nu-şi iubesc bărbaţii şi cu toate acestea se împacă cu soarta lor».

Apoi prin mintea bătrânului trecù o icoană fugară din ziua din ajun.

«Băiatul acela de eri, se gândì el, feciorul lui Panaite Voinea... Parcă se uità prea lung şi prea cidat la fată... La dânsa însă n'am văzut nimic.... Nu se poate, ea e curată şi cinstită, samănă cu maică-sa... Trebuie s'o sfătuesc, trebue să-i spun să îngădue, să rabde... Aşa a răbdat şi maică-sa... A răbdat până la mormânt... Să rabde ş'aceasta pân'-atunci?...»

Bătrânul oftă în singurătatea odăii.

«Nu trebue să rabde! şopti el deodată. Păcat de sufletul ei...»

Ş'o înduioşare îl cuprinse gândindu-se la jalea de altă dată a bătrânii lui Magdalina şi la durerea tăcută a Aglaei, fata lui cea fără de noroc. Scene din trecut se întorceau în mintea lui. Işi amintì şi de moartea fetei, de îngroparea ei. şi de Popazu care-şi flutura o batistă şi părea nemângâiat... Dar ochii aceia vicleni, cum cercetau, cum pândeau, cu toate că se învăluiau în lacrimi!... «Atâta fată mi-a mai rămas, şoptì în sine-şi, nu se poate s'o pierd şi pe asta...»

Şi fără voe se ridica într'însul ca un val mânia veche împotriva lui Popazu; şi nu numai în potriva lui Popazu, ci şi pe maior parcă-l vedea înainte-i şi-l priveà ameninţător.

In vremea asta Maria ajungea grăbită la Ana Hrisanti. Ii eşì o ordonaţă înainte.

«Acasă cuconiţa?

— Acasă. Abia acù s'a sculat...»

Maria vroia să spue, să mai întrebe ceva, dar la un geam, alături, cineva începù a bate repede. Ea se încovoiè puţin şi privì: zări pe Ana, care-i făcea semne prietineşti de chemare cu mâna şi cu capul...

Pătrunse înlăuntru. Nevasta generalului

îi eşi înainte, grasă şi greoae ca totdeauna. o cuprinse în braţe, o sărută şi o trase după sine în odae.

«Draga mea... zise ea, repede, aşezând pe Maria lângă dânsa, pe canapea; dacă ţi-oiu spune ceva, n'ai să mă crezi... Ştii că astă noapte ta-am visat?... Te-am visat, da... Parcă erà o vreme de ploae... şi tu stăteai pe-o margine de apă, şi eu dincoace... şi strigai la mine să-ţi trimet o luntre ca să treci...

— Ai avut visul acesta? întrebă Maria, şi părù mirată.

— Da, închipue-ţi. Ei, dar nu mi-ai spus ce faci... Bine, soro, eu acù văd; ce ai? parcă te-ai sculat depe boală.. Unde-i mâna?.. Adă mâna 'ncoace... Eşti rece. Ce s'a întâmplat?...»

Ana scoteà strigăte ascuţite, pline de uimire, se plecà asupra prietinei ei, o pipăia iar buzele Mariei deodată începură să tremure; ochii i se umplură de lacrimi.

«Ce-i, drăguţă, pentru numele lui Dumnezeu! s'a întâmplat o nenorocire?. Eşti palidă ca o moartă!...»

Sărì dela locul ei, trecù săltat pe covoa-

rele moi, până la divanul ei larg și 'nalt apoi până la măsuța de dinaintea oglinzii uriașe de toaletă încărcată cu tot felul de pomezi, ape și parfumuri; se întoarse cu un flaconaș pe care-l destupă repede, și un miros ascuțit se răspândì în toată odaia.

«Trage pe nas... miroase tare, drăguță, că are să-ți facă bine...»

Maria începù a zâmbì cu durere și-și feri domol capul. Grăì, cu glas moale:

«Nu-i nevoie... nu mi-i bolnav trupul...»

Urmă un răstimp de tăcere. Ana se întoarse până la oglindă și puse sticluța la locul ei. Apoi se așeză iar lângă Maria privind cu luare aminte, așteptând.

«Mi-i sufletul greu... plin de venin...» murmură cu jale Maria.

Se opri.

«Spune, draga mea, spune ce ai...» o îndemnă cu dragoste Ana.

Maria își întoarse ochii mari, umbriți. Începù iar:

«Am venit la tine... atâta prietină am... Eri a venit la noi bunicul... I-am spus și lui din durerile mele, el mă înțelege, mă mângâie cu vorba... Dar simt mângâierea

lui şi numai când se uită la mine... Sunt unele lucruri însă pe care nu i le pot spune lui... Mi-i ruşine, mi-i groază să i le spun... Dar nici aşa nu le pot ţinea în mine, parcă simt că m'ar zdrobì... Ascultă-mă, nu ştiu ce se petrece în mine de câtăva vreme... S'a făcut un fel de deşteptare... Abia acuma, precum ştii, am început a privì în juru-mi şi a înţelege, abia acù aşi puteà zice că am început a judeca... Şi deşteptându-mă acuma, am văzut că nu poate fi nimic între mine şi între bărbatul-meu... nu-l iubesc... Şi nu numai că nu-l iubesc, dar mi-i sila de dânsul... Şi sunt... sunt unele lucruri între mine şi el... pe care le socotesc ca ceva necurat...»

Se oprì. Ana îi apucă mânile; şoptì:

«Inţeleg ce vrai să spui...»

Maria urmă, înfrigurată:

«Parcă acuma, după ce m'au întinat alţii, aşi voì, să mă simt iar liberă şi curată... Tu trebue să mă înţelegi căci eşti femee... Şi de luni de zile mă feresc... mă feresc de el... Şi ochii lui mă urmăresc, mă fixează, mă pândesc... Ii înţeleg ce vor. Ii înţeleg la masă, la amiază, îi înţeleg seara... Şi

parcă mă urmărește un animal de pradă!
— Și eri așa de bucuroasă eram, că a venit bunicul... Toată copilăria mea parcă se întorsese... Imi simțeam sufletul ușor... Așa mângâiere aveam, încât toate le-am uitat... Am fost veselă... am fost poate prea veselă... Am schimbat cu Stahu mai multe vorbe decât altădată... Pe urmă, după amiază, a venit pe la noi și Iorgu Voinea... Am stat ș'atunci de vorbă... Și seara am știut că *el* are să vie la mine... L-am înțeles toată ziua: necontenit m'au țintit ochii lui... Și am vrut să fac o silință grozavă, să-i hotărăsc că nimic nu mai poate fi între mine și dânsul... să-l rog să mă erte, să mă lase în pace.. Ah! cât de dureros lucru! cât de rușinos! S'a zvârlit asupra mea, m'a zdrobit, și-a bătut joc de mine.. .Am crezut că am să mor, de rușine și de disperare... Nu mai pot! învață-mă ce să fac... Trebuie să fug din casa aceia... Acuma-l disprețuesc... Spune tu, ce să fac... Invață-mă, ești singura mea prietină!...»

Cuvintele din urmă izbucniră ca niște țipete. Se oprì deodată și-și stăpânì plânsul; numai lacrimi începură să-i curgă încet pe

obraji. Privea la Ana Hrisanti cu ochii mă-
riţi, ca'n amintirea unei spaime. Apoi îşi
şterse obrajii în neştire, îi conteniră şi la-
crimile, şi rămase cu gândul dus, cu pri-
virile rătăcite.

«Lucrul acesta te-a putut face aşa de
nenorocită?» întrebă încet Ana.

Maria dădù cu tristeţe din cap.

«Eşti tânără... vorbi înduioşată nevasta
lui Hrisanti, şi de-acuma ai să trăieşti... Nu
te poate nimene sili la nimica... Liberă eşti...
Du-te dela el, dacă altă scăpare nu-i, fă ce
vrei...» Se opri, zâmbind. «Eşti prea simţi-
toare, de aceia eşti aşa de nenorocită...»

Se oprì iar, apucă mâna dreaptă a Mariei
şi începù să i-o mângâe.

«Dragă copilă, fii cuminte şi linişteşte-te...
Am crezut, urmă ea zâmbind, că ţi-a murit
cineva, când ai intrat aşa, zbuciumată, cu
vocea plină de lacrimi. Pe urmă am crezut
că e vorba de-o dragoste... aşa, fulgerătoare...»
Se dădù mai aproape de Maria şi o cuprinse
de mijloc. «Dar ce legătură este între Iorgu
Voinea şi bărbatu-tău... Acela-i un om tânăr,
un băiat subţire şi deştept... ce poate să
fie între ei doi?...

— Nu știu dacă este prietenie la mijloc... murmură Maria.

— Atuncea ce a căutat eri la voi?...»

Ana începù a râde încetinel. Maria avù o tresărire ușoară.

«Nu știu...» răspunse ea... Apoi din întunericul minții deodată, pe nesimțite, eşi la lumină o impresie, pe care în ajun o primise și n'o băgase în seamă... Deodată i se puse înainte figura serioasă a lui Voinea, cu sprincenele ușor încruntate: parcă simți o strângere de mână mai prelungită ca de obiceiu... Și ochi care altfel o priveau decât în alte dăți... Inima i se ghemuì în piept.

«Nu știu... vorbì ea cu glas înăbușit... O vizită obișnuită a fost... Nu-i ceia ce te gândești tu...»

Şi parcă voià să strângă în sine, într'o taină de nepătruns, icoana ce i se deșteptase în minte.

«Sufletul tău, draga mea, trece printr'o schimbare, zise Ana... Tu n'ai iubit niciodată. Ai să ajungi și tu acolo unde trebue, ai să iubești ș'ai să fii fericită suferind... Şi 'n cea mai mare durere de dragoste n'are să-ți fie sufletul așa ca 'ntr'o peșteră

goală, umedă şi rece, cum ţi-i acuma... Zădărnicia vieţii, ticăloşia vieţii, te chinuesc acuma... Am avut şi eu clipe de-acestea... Am trăit şi eu odată aşa ca 'ntuneric — şi mi se păreà că am să mor singură şi pustie... pe urmă m'am mângâiat...»

Maria nu-şi puteà stăpâni un zâmbet uşor:

«Parcă mi-ai da în cărţi, aşa de frumos îmi spui...»

Ana începù a râde:

«A! dragă, şi cărţile au rost în viaţa unor femei cum suntem noi... Sunt o mângâere... Dacă vrai, poţi să-ţi caut, să-ţi spun soarta citindu-le... Dar pentru ceia ce suferi, şi pentru ce te aşteaptă, pot acuma să-ţi dau desluşiri şi fără cărţi...»

Şi nevasta lui Hrisanti se simţea parca bine, aşa lângă o durere tânără; parcă mai întinerea întorcându-se în trecutul ei şi aducând pilde pentru înprejurarea de faţă. Incepù a povesti o întâmplare de dragoste, de demult, c'un băiat tânăr, fără mustaţă, o fiinţă pasionată şi romantică, se pierdù în amănunte, o înfierbântà amintirea; şi Maria o ascultà cu durerile puţintel potolite, legănată ca'n picurările unui dăscântec.

Intr'un târziu, când se despărțiră, Ana o îmbrățișă cu privirile înlăcrimate; iar Maria pornì spre casă pe gânduri, palidă, cu mintea tulburată, fără să fi luat vre-o hotărîre.

XV.

In liniștea odăilor, pătrunse deodată prin păreți vibrarea clopotului dela *Sfântul Gheorghe*, și coconu' Vasilică Popazu ridică fruntea, își potrivì favoritele și mărì lumina lămpii. Incepù să tușească, cașicum abia acum ar fi dobândit învoire pentru asta, și deschise grăbit ușa care dà într'un iatac, alături.

«Ce fel de vorbă, frate? strigă el. N'ați auzit clopotul?...»

Lumina lămpii, pătrunzând în odăița strâmtă, descoperì pe cele două fete ale lui coconu' Vasile. Rușinate parcă, Lucreția și Minodora începură să se foiască. Se ridicară apoi în capul oaselor la marginea patului și prinseră a se frecà la ochi.

«Hai, hai, dădù îndemn coconu' Vasilică să nu mă faceți să întârzii ca anul trecut ...»

Tocmai atunci se auzi și glasul cucoanei Safta, alături de Popazu:

«Ei, ce stați așa? încă nu v'ați dus?»

Coconu' Vasilică tresări. Nici nu simțise intrarea nevestei. Iar cucoana Safta, cu fața aprinsă de dogoarea cuptorului, cu mânicile suflecate, dădù năvală spre domnișoare. Glasul ei repede umplù îndată încăperile. Și bărbatul și fetele începură a se mișcà mai cu vioiciune. Cucoana Safta găsi pălăriile fetelor; ea găsi într'o clipă bastonul prăpădit al lui cuconu' Vasilică, găsi și lumânările de ceară curată, — și ea-i scoase, vorbind necontenit, în răcoarea nopții de Aprilie.

«Duceți-vă, hai, că altfel n'aveți să găsiți locuri în strane. Să băgați seama, să nu vă picure cineva cu lumânările. Să nu uitați să-mi aduceți nafură. Eu, până ce-ți veni, scot și pasca din cuptor... Supa de găină fierbe la foc...»

Dumneaei vorbeà încă: domnu' Popazu și fetele se înfundaseră în întuneric. Mergeau tăcuți tustrei, puțin înfiorați de răceală după ațipirea care-i cuprinsese Cerul, sus, erà plin de flacările stelelor. Clopotul băteà

adânc, apoi împrăştià în liniştea oraşului tremurări melodioase. Fetele, subţirele, mergeau înainte, repegior. Câte-un felinar aruncà o lucire pe obrazurile lor albe. Cuconu' Vasilică Popazu în paltonu-i lung ca un laibăr, cu pălăria tare îndesată până la ceafă şi până la urechi, făceà paşi mari în urma odraslelor lui şi 'n luminile fugare ale drumului, faţa lui cu pielea arsă descopereà obişnuita-i îngândurare. (Toată viaţa stătuse cufundat parcă în gânduri grele cuconu' Vasilică Popazu).

Inşirându-se după nenumărate umbre tăcute, tustrei intrară în ţintirimul vechiu al bisericii. Apoi, supt bolta de piatră, îi izbi dintr'odată căldura mulţimii. In policandre ardeau făcliile; cetanii şi cântări sunau. Cuconu' Vasilică îşi împingea încet, pe la spate, feţile subţirele şi se plecà domol peste capetele oamenilor, zâmbind cu dulceaţă. «Faceţi loc, vă rog... numai oleacă... fiţi buni...»

Şi oamenii îşi înălţau ochii spre favoritele lui cărunte şi se dădeau încet, cu greutate, la o patre. În urma fetelor, prin înghesuiala cumplită, se strecurà şi Popazu. Când

ajunse lângă strane, aproape de scaunul episcoplui, răsuflă greu și începù să-și șteargă obrazul cu o basma mare, roșie. După aceia prinse a se ploconì repede, cu un zâmbet blajin către toţi boerii cunoscuţi și către toate cucoanele. Cu unii prietini de-aproape dădù mâna, întinzând un braţ lung peste capetele credincioșilor. Incepù după aceia iar a-și face loc, a se înghesuì, cu un zâmbet încremenit pe faţa-i gânditoare. Şi lângă o strană în care stăteà un tânăr, se oprì din nou. Îi dădù «sara bună», se grăbì să-i strângă mâna, și, uitându-se spre fete, căutà să-și aducă aminte cum îl chiamă. După zece cuvinte schimbate în șoaptă, strecură cuconu' Vasilică o tânguire despre bătrâneţea și durerea lui de picioare, și tânărul ieși cu anevoinţă din strană, iar cuconu' Vasilică Popazu se furișă cu iuţeală în locul lui. Trase dinainte-i pe fetiţie, foarte mulţămit, și oftă, ostenit:

«Ce tânăr cumsecade!...» Şi căutà să-şi aducă aminte cum îl chiamă. — Îl privì, îl pândì când își întoarse ochii și-i zâmbì cu dragoste, apoi rămase gânditor în locul lui

cu coatele pe marginile stranei, cu mânile împreunate pe piept.

Incepù a privì peste capetele oamenilor. Vedeà pe unul, vedeà pe altul, oameni din vremea lui. Vedeà şi tineri, foarte mulți necunoscuți, cei mai mulți poate «licențiați», şi privindu-i aveà parcă o sfială şi o strângere de inimă. Se gândeà: «In ziua de azi băeții aceştia cer zestre multă...» In urechi îi intrau neînțeles cântările slujbei sfinte, prin fremătul nedesluşit de şoapte şi de mişcări ale mulțimei.— Stà cu lumânarea în mână şi aşteptà să treacă vremea, ca în toți anii. Dumnealui nu veneà la biserică decât odată în an: la Înviere. Aşa erà el desprins din tinerețe: odată pe an, la Inviere. Duminicile şi 'n sărbători n'aveà vreme. «Sufletul omului e cea mai bună biserică...— zicea el către prieteni. Eu vin odată şi bine».

Cuconu' Vasilică, aducându-şi aminte de vorba asta' dădù cu mulțămire din cap şi zâmbì către necunoscuții din juru-i. — Apoi deodată, fără să ştie cum, băgă de seamă că din a doua strană la dreapta lui îl priveşte cuconu' Neculai Ghițescu, un bătrân scurt, gros, cu desăvârşire chel. Incepură

îndată a şoptì pe la spatele omului care stà între ei.— După ce se întrebară de sănătate şi de grădini, după ce-şi amintiră de nişte «Invieri» vechi la care intraseră cu lună şi de la care ieşiră cu viscol, cuconu' Vasilică părù iar mulţămit şi prinse a zâmbì la cei din juru-i. Atunci zărì într'o strană dimpotrivă şi pe bătrânul Dumbravă cu Maria şi începù a le face semne de dragoste nemărginită.

Apoi, în alt răstimp, avù o amintire şi o mişcare spre cuconu' Neculai Ghiţescu; dar dintr'odată, brusc, rămase cu ochii pironiţi înainte-i şi zâmbetul i se şterse de pe faţă. Căută să se facă mai mic în strana lui; se apecă spre fete şi le întrebă ceva cu vocea schimbată, după aceia, pe furiş parcă, iar îşi ridică privirile. Uu om stăteà la trei paşi de el. Stăteà palid, neclintit, ascultând slujba. Cuconu' Vasilică îl vedeà în profil. In suflet începură a i se zbate valuri de nelinişte, şi ochii îi rămaseră cu îndărătnicie pironiţi asupra omului.

O spaimă ciudată îl încleştă: ar fi vrut să se facă mic, să se mistuie într'o clipă printre picioarele oamenilor! Ş'odată cu spaima, o mirare dureroasă îşi făceà loc. —« Ei,

cum e cu putinţă asemenea întâmplare? O viaţă poate zice că a trăit liniştit, fără zguduiri, căutânduşi de nevoi, — ş'acù iată, într'o noapte de Inviere, tocmai într'o noapte de Inviere, ca un vârtej se iscă din senin... Cum se poate întâmpla una ca asta? Omul care stă aproape de el e feciorul, e Panaite, care a fost un bezmetic ş'un rău în copilărie, care l-a ruşinat ani de-arândul, şi care pe urmă s'a dus în lume... Ce caută el acma, aicea? Asta-i vorba! Ce caută el aici lângă surorile lui? lângă tatăl lui? Tocmai acuma când fetele, săracele, trebuie să iasă în lume, tocmai acuma când el are nevoe de mai multă consideraţie, tocmai acuma şi'a găsit să se întoarcă ruşinea aceasta, ticăloşia aceasta? Mai bine murea pe-acolo pe unde a fost, prin toată lumea!.. »

Cuconu' Vasilică Popazu îşi şterse fruntea de sudoare. Privì în juru-i. Toată lumea asculà liniştită o cetanie lungă şi monotonă. Fetele stăteau drepte, neclintite, zâmbitoare, fără grijă. Lui îi venì să râdă. In adevăr, potrivirea aceasta, nenorocirea aceasta, erà mai presus decât orice închipuire a lui! Işi şopteà încet, cu un glas mai mult lăuntric:

«Ei, cum se poate una ca asta? cum e cu putinţă aşa ceva ?» — El îl crezuse mort pe Panaite; de multă vreme nu mai aveà nici-o grijă dinspre partea lui.

Şi amintiri tulburi i se învălmăşeau în minte. Când i-a murit cea dintâi nevastă, Panaite erà de nouă ani. Erà un băeţel firav, nu tocmai deştept. Şi îndărătnic nevoe mare. «Când îi veneau lui hachiţile, se gândeà cuconu' Vasilică, nu puteà să-i facă nimeni nimic. Se trânteà jos, prindeà să urle, să se zvârcolească, — de-mi puneam mânile'n cap. Cu şcoala greu mergeà! Nu erà chip să-l atingă un profesor. Indată începeà să ţipe şi să se zvârcolească. Iar îndată ce-a murit mama lui, n'a mai fost chip să-l mân la învăţătură. Se ascundeà prin colţuri, suspina şi plângea». «Ce ai tu măi băiete, vină-ţi în fire, măi băete!» îi ziceà cu năduh tatăl, iar băiatul parcă nici n'auzeà. Stà cu ochii în gol — şi vedea pe maică-sa moartă: aşa îşi închipuià cuconu' Vasilică. — L-a lăsat o vreme; a aşteptat. —Pe urmă omul s'a însurat, căci aveà nevoie de gospodină. Acuma cucoana Safta de bună erà bună femeie, dar pe drept cuvânt nu puteà în-

țelege ce caută băiatul acela mare toată ziua prin casă. Școală nu-i? De ce nu se duce la școală? Nu vrea să se ducă la școală? Atuncea trebuie dat la o meserie. Ca să steie așa degaba acasă — nu se poate cu nici un chip. Are dreptate nevasta! s'a gândit cuconu' Vasilică. A luat pe băiat și l-a dus la școală. A urmat el acolo, la școală, două-trei săptămâni, pe urmă dintr'o-dată, iar s'a tras prin colțuri plângând. Nu — că el nu vrea să se mai ducă la școală! «De ce nu vrai, măi băiete? întreba tatăl. —Așa, nu vrau să mă mai duc la școală!» Atuncea și-a eșit din sărite și cucoana Safta. «Apoi bine, frate, așa trebue să asculte un copil de părinți? Asta-i o rușine!» Și cuconu' Vasilică a luat un băț ș'a tras o bătaie bună lui Panaite. Pe urmă l-a dus la școală. —A trecut o zi— și copilul deodată s'a făcut nevăzut. A fugit! L-a căutat cuconul Vasilică Popazu blăstămând cu amar, și cu greutate mare l-a găsit într'un fund de mahala jucându-se cu niște băeți de Țigani. L-a adus pe sus acasă și s-a înțeles cu cucoana Safta. L'au închis, l-au pus la post, l-au mai bătut. Pe urmă iar l-au trimis la

şcoală. După două zile, iar a fugit. Acù la găsit la groparul ţintirimului: ajutà omului la îngrijirea mormintelor. L-a găsit chiar la mormântul Aglaei. I-a fost mai mare ruşinea lui cuconu' Vasilcă. — Iar l-a luat şi l-a dus acasă. Acolo şi-a făcut omul datoria şi l-a judecat: «Ce ţi-i de cap, măi băiete? Ai tu de gând să te faci om cumsecade? Dacă nu vrai să înveţi carte, am să te dau la o meserie... Ce? vraĭ să te dau la ciubotărie? nu ţi-i ruşine? Vorbeşte!...» Dar copilul stà cu capu 'n piept, îndărădnic, şi nu spuneà nici-o vorbă. — Apoi iar l-au pus într'o cămară la post, pe urmă, l-au apucat la bătaie... C'o frânghie udă l-au bătut: l-au făcut negru de vânătăi. Se strânsese mahalaua de-atâta ţipet. L-au dat în sfârşit la un ciubotar, — ca doar s'a ruşina şi s'a întoarce la carte. Degeaba! copilul acela erà făcut spre ruşinea lui cuconu' Vasilică Popazu! A fugit dela ciubotar; a fugit pe urmă dela un fierar; pe urmă dela un croitor; pe urmă a rămas hoinărind aşa, pe drumuri, ca un ticălos. L-au mai prins, l-au mai bătut; pe urmă dac'a văzut ş'a văzut, Popazu a zis: «Am

copii, am fete. Dacă băiatul se trage spre ticăloșii, ce pot să-i fac? Am să-l alung, am să-l dezmoștenesc.» L-a lăsat în plata Domnului! Pe vremea aceia când încă erau proaspete întâmplările acestea, aproape cu lacrimile istoriseà prietinelor lui de-aproape, cuconu' Vasilică; se băteà în piept și cu lacrimi povesteà. Acesta erà adevărul; n'aveà nici-o vină cuconu' Vasilică. El și-a făcut datoria; Dumnezeu i-i martor! — Ș'așa s'a ales un ticălos din copilul acela. A ajuns așa de rău, așa de nemernic, încât umblà ca un câne prin ușile oamenilor, bătut și suduit. Umblà prin măhălăli, căra apă desculț și cu capul gol, — de casa părintească nu s'apropia. Numai din zvon, de departe auzeà de el, și se fereà să spue celor de-acasă. Și-l arătau cu degetul oamenii cari știau cine-i; și lui cuconu' Vasilică îi erà așa de rușine când îl vedeà, câteodată, încât îi veneà să intre în pământ!

Mare năcaz a avut cu acest băiat! Și niciodătă n'a înțeles din ce pricină a ajuns la așa ticăloșie.

A auzit apoi că s'a dus în lume. Parcă s'a simțit mai ușurat după aceia. Și chiar afa-

cerele lui, şi politica, i-au mers mai bine. In zece ani şi-a uitat această durere, şi cu banii puşi deoparte a putut să-şi înjghebe câte-ceva... zestre pentru fete... A măritat şi pe fata rămasă din căsătoria întâia; pe asta a măritat-o fără zestre, şi i-a rămas dela ea, pentru bunătatea lui, casele în care locuia...

«Ş'acuma, băiatul, — ce caută? El îl socoteà mort. Ce caută? Altă avere dela Aglaia n'a rămas. Băiatul n'are nici-un drept, n'are de ce să mai intre în casa lui. — Ce caută el, de ce-a venit în biserica târgului, ca s'asculte Invierea, după doisprezece ani? Asta-i întreabarea, ce caută? — Şi ce s'a ales dintr'însul? Ce-o fi ajuns? Tot derbedeu? tot ticălos?... Oare are de gând să se întoarcă în casa părintească?...»

Cuconu' Vasilică Popazu tresări şi deschise ochii mari: un murmur răzbăteà pe supt bolta bisericii şi oamenii începură să aprindă făcliile repede, dela unul la altul. In lumina asta tremurătore, cuconu' Vasilică îşi văzù desluşit băiatul: palid ca un mort, cu trupu 'nvălit 'ntr'un suman rupt...

Oftă greu. Gândi, amărît: Ah! asta-i tot

spre ruşinea, spre nenorocirea mea! Ce fac eu? ce-am să fac?

Îi băteà inima. Îl cuprinse o ameţeală, apoi simţi o durere mare la tâmple. In neştire porni cu mulţimea de oameni, în neştire primì anafura; prietinii îi strigau veseli: «Hristos a înviat!» şi el răspundea cu glas stins: «Adevărat a înviat!» Nici n'a ştiut când s'a îndreptat spre pridvor şi când a ieşit. Sfertul lunii se ridicase pe cerul curat ş'o adiere aducea mirezme din grădinile înflorite.

«Să mergem mai repede!» zise el către fete. Şi porniră, cu făcliile aprinse.

Făcù cîţiva paşi. Apoi deodată, caşicum ar fi lunecat într'o prăpastie, simţi pe feciorul nemernic lângă dânsul. Il ajunsese cu paşi uşori, şi se alăturase de el, păşea domol alături, ţinând la înălţimea peptului luminiţa tremurătoare. Cuconu' Vasilică auzì un glas slab, ca de om bolnav:

«Hristos a înviat!»

Işi întoarse gâtul lung şi subţire spre străin şi abia răspunse, cu silă, înghiţind un nod silnic:

«Adevărat a înviat!»

Fetele întoarseră capetele. In luminile pâlpâitoare văzură obrazul ca de ceară, un obraz de rob flămând şi bătut, văzură sumanul rupt, o păreche de pantaloni ofiţereşti, şi picioarele desculţe. Porniră mai repede: înţeleseră că-i un cerşetor, şi-l ştiau puţin darnic pe tatăl lor. Se simţeau stânjenite, oarecum ruşinate... Ştiau că cuconu' Vasilică va rosti cuvintele obişnuite: «La muncă, că eşti voinic cât un taur!»

Dar nu, tatăl lor tăceà, şi păşeà alăturea cu străinul.

«Mă cunoşti?» întreabă omul, cu glasu-i bolnav».

Cuconu' Vasilică nu răspunse.

«De ce nu te uiţi spre mine? întreabă străinul cu blândeţe. De doisprezece ani nu m'ai văzut».

Popazu îşi înceteni paşii; fetele ascultau.

«Eu dela început te-am văzut şi te-am cunoscut... zise iar omul. Am vrut să vin să-ţi sărut mâna, ca unui tată, dar m'am gândit că poate n'ai să mă cunoşti, ş'ai să mă loveşti...

— De ce să te lovesc? întreabă, cu glas înăbuşit, tatăl.

— Așa — cum mă loveai și când eram acasă...»

Omul aveà un glas muzical, umilit şi bun, — dar fetele se înspăimântară. Deodată înţeleseră un lucru grozav — caşicum o nenorocire se abăteà peste viaţa lor. Porniră aproape în fugă; gâfâiau; şi cuconu' Vasilică abia se ţineà de ele. Făceà paşi mari, se simţeà ameţit, și ca un nebun, la fiecare pas, își puneà aceiași întrebare: ce sà fac? ce să fac?

Luminiţile făcliilor pâlpâiau aproape să se stângă, apoi creşteau. Şi tuspatru mergeau încovoiaţi prin noapte. Nu rostiră nici o vorbă pân'acasă. Suiră trei trepte de piatră; intrară într'un antret, apoi în sufragerie. Fetele se năpustiră undeva, în întunericul odăilor, spre mama lor; cuconu' Vasilică ridică lumina lămpii, atârnată deasupra tacâmurilor sclipitoare și se trântì pe-un scaun, oftând adânc. Intoarse o privire piezişă spre Panaite, care rămăsese în picioare, aproape de uşă, cu căciula de oaie în stânga și cu făclia aprinsă în dreapta.

Prin casa largă se simţeà ca o învăluire de vânt. Se auzeau frânturi de glasuri. Venì

ş'un strigăt prelung, ascuţit, un strigăt de mirare nesfârşită; apoi, dintr'odată, cucoana Safta se arătă în prag. Vorbì repede:

«Ce s'a întâmplat, frate? Ce este?»

Cuconu' Vasilică întoarse spre ea doi ochi trudiţi, fără să spuie nimic. Străinul, cum sta, aşteptând parcă ceva, lângă uşă, rostì lin, cu glasu-i plin de bunătate:

«Hristos a înviat!»

Cucoana Safta tresărì, mânioasă:

«Ce este? ce vrai? ce cauţi aici? Cine eşti?» Apoi se întoarse spre bărbatu-său: «Ce stai aşa, frate? Intreabă-l! Vezi ce-i. Nu-l lăsa să steie aici. Noi avem ale noastre. Masa-i gata. Ştiu că n'o să stăm cu el până mâne-dimineaţă!»

Cuconu' Vasilică se ridică cât erà de nalt:

«Te-am cunoscut, zise el către fecior. Dar ce cauţi aici, în casa mea?

— Am venit să mai văd casa în care a murit mama... zise străinul, încet.

— Bine. Ai văzut-o, du-te...

— Vorbe, vorbe! strigă deodată, supărată, cucoana Safta. De ce ţi-ai făcut de cap? De ce-ai plecat aşa, bezmetic, prin lume, dacă-ţi erà dor de casă?...

— Aşa, m'am dus, zise Panaite rar; aveam în mine ca un fel de boală, aveam în mine ceva care mă alungà parcă de casa părintească... — Tăcù o clipă. — Mie mi-a fost dragă tare mama... şopti el cu durere. Ş'aveam în mine aşa, un fel de răutatate, o boală... Odată m'am dus şi i-am grijit mormântul, căci nimeni nu se mai îngrijeà de mormântul ei... Pe urmă dumneavoastră m'aţi asuprit, m'aţi bătut... n'aţi văzut că erà în mine o suferinţă... Ce puteam să fac? Parcă mi-am dat seamă? M'am dus prin uşile străinilor, după ce m-aţi alungat!

— Şi pe urmă ce-ai făcut? întrebă cu glas gros cuconu' Vasilică? Acù ce faci?

— Pe urmă?... pe urmă n'am făcut nimica... oftă încet străinul. Am umblat aşa, prin lume... Ce puteam să fac?... Eu am fost un băiat bolnav...»

Se oprì o clipă; apoi se întoarse cu un zâmbet trudit spre cucoana Safta:

«Eu îmi aduc aminte când mă băteai în cap... Ziceai că-s prost şi îndărătnic... Dar eu aveam o boală în mine, care nu mă lăsà liniştit... Numai Maria aveà milă de mine...

Ce face ea acuma? S'a dus și ea din casa asta?... — Eu am și *ducă-se-pe-pustii*... rosti el c'o înmlădiere tainică de glas... Ş'apoi acuma am venit să văd casa unde a murit mama... Pe urmă am să mă duc iar în lume... Am să mă întorc poate la mănăstire... Este la munte o mânăstire... Ş'acolo poate am să mă călugăresc...

— Ş'acù ce vrai?... Eu nu-ţi mai sunt tată... Ai fost un ticălos, te-am alungat!...»

In faţa umilinţii pribeagului, cuconu' Vasilică Popazu deodată își câştigase stăpânirea de sine.

«Acù ce vrai?

— Eu nu vrau nimica... Să nu credeţi că vă urăsc... Eu în viaţa mea n'am făcut nimănui rău... N'am omorît măcar un puiu de găină... Eu ticăloșii n'am făcut... Dar dumneavoastră m'aţi bătut și m'aţi alungat pentrucă v'am făcut de ruşine... Am umblat şi eu aşa prin lume... Când a avut cineva milă de mine, am mâncat, când m'au batjocorit şi m'au alungat, am răbdat.. Acu m'am oploşit la o mănăstire. Acolo vrau să mă întorc. — Iar acù am vrut să văd şi casa mea... Dar văd că vă uitaţi cu ură

la mine, văd că voiți să mă alungați... Eu nu v'am făcut nici-un rău... Dac'ar fi trăit maica mea, s'ar fi înduioșat de mine, nu m'ar fi alungat, și poate n'aşi fi ajuns aşa, un nemernic, ca să umblu prin uşile oamenilor... Măcar spuneți-mi unde-i Maria...»

Lui cuconu' Vasilică i se păreà că visează. Ei, cum s'a putut să aibă în viața lui, el, parte de aşa nenorocire, de aşa ruşine?

«Du-te! du-te! zise el scos din sărite. Du-te în treaba ta! caută-ți de drum! Nu veni să mă amărăşti şi să mă ruşinezi iar... Ieşi! ieşi! ticălosule! răcnì cuconu' Vasilică întărîtat. Ieşi că tu m'ai amărît. Lasă-mă acuma! nu mă mai face iar de ruşine!...

— Tată! şoptì cu durere străinul. Nu ți-am făcut niciodată rău. Acù-i noaptea Invierii... De ce mă alungi? Am aşteptat o vorbă bună; pe urmă puteam să mă duc în lumea mea... Eu sunt un om bolnav... Dac'ar fi trăit maica, aşi fi murit la casa părintească...

— Nu vezi că-i nebun? zise cu adâncă uimire cucoana Safta. Du-te afară, omule! Caută-ți de drum.

— Mă duc!» zise omul cu glas trudit. Şi eşi încet, cu făclia lui tremurătoare.

In urma lui, cuconu' Vasilică se apucă de cap:

«Ei, cum se poate? cum se poate să am eu parte de aşa nenorocire în viaţă? mai bine murea din leagăn decât să-l văd aşa! Mă face de ruşine dacă stă aici, în târg...

— Du-te şi inchide poarta! zise cucoana Safta. Eu am s'aduc la masă... Am să chem şi pe fete. Nici n'ai ideie cum s'au îngrozit!»

Cucoana Safta porni ca s'aducă supa. Cuconu' Vasilică ieşi să puie lanţul la poartă.

— In josul scărilor se opri cu inima strânsă. Făclia lui Panaite ardeà la doi paşi de el, în întuneric.

«Ce-aştepţi? du-te! strigă el asprù.

— Mă duc! şopti feciorul. Numai sa nu mă bateţi. Dacă nu vi-i milă de mine, mă duc! Simt eu că pe cale are să-mi vie neputinţa, dar pe urmă am să mă scol ş'am să mă duc în lumea mea...»

Făcù doi paşi, în drum. Cuconu' Vasilică pusese mâna pe lanţ şi se pregăteà să închidă poarta. Bolnavul se întoarse deodată,

parcă și-ar fi adus aminte de ceva. Se apropiè de Popazu.

«Tată, zise el încet, cu umilință, spune-mi măcar unde să găsesc pe Maria...

Popazu nu răspunse. Cu cuiul de fier dela poartă izbì pe flăcău în obraz.

Bolnavul șovăi cu un țipet de durere: apoi căzù pe spate greu și începù să geamă și să horcăiască în întuneric.

Deodată lumini tresăriră la colțul uliței, la doi pași de poartă. Popazu avù o mișcare de retragere; dar lucirea lumânărilor îl învăluì și descoperì și pe pribeagul care se zvârcoleà în tină.

Un glas dădù vestea creștinească:

«Hristos a înviat!...

— Adevărat a înviat! răspunse repede și cu glas moale coconu' Vasilică, apoi puse mâna pe porți ca să le închidă. O căldură cumplită îl încinsese deodată: cunoscuse glasul bătrânului Dumbravă. Lângă bătrân, stăteau Maria și maiorul.

«Ce este? întrebă cu glas tare Stahu. Cine a căzut aici, jos?

— Nu știu ce este! un nenorocit... începù iute și bâlbâit Popazu. L-am auzit

strigând... am venit... îl văd căzut jos... — Vă duceţi acasă să ciocniţi ouă roşii? urmă cuconu' Vasilică zâmbind cu dulceaţă... Tare bine... Am avut tare frumoasă noapte a Invierii... De mult n'am avut aşa Inviere...»

Din ogradă, din coridorul luminat al casei, un glas ascuţit începù să cheme:

«Vasilică! Vasilică! n'ai mai isprăvit cu ticălosul cela?... Hai, frate, c'am adus supa... Inchide poarta bine...» Silueta neagră a cucoanei Săftica se văzù o clipă, neclintită, în prag. Apoi dispărù.

«Iaca vin... iaca vin... vorbì tulburat cuconu' Vasilică... Să 'nchid poarta...

— Ia stăi, frate... că aici avem un nenorocit care poate moare... staţi puţin... zise deodată, cu tărie, bătrânul Dumbravă, şi se aplecă cu lumânarea asupra căzutului. E un biet nenorocit... urmă el. Ce ai, omule?... Văd că s'a mai liniştit... Ce este? de ce-ai căzut?... Te-a bătut cineva?

— Dumneavoastră mai staţi? eu mă duc... n'am vreme!... bâlbâì grăbit cuconu' Vasilică.

— Stăi, frate, stăi, ginere! vorbì bătrânul. Trebue să-l ducem la dumneata...».

Drumul erà împânzit de o lumină tremurătoare; faţa pribeagului se zugrăvea palidă, ca ceara. Doi ochi trudiţi clipeau acuma des şi cercetau feţele care se plecau asupra lor...

«Işi vine în fire...» zise cu milă Maria.

Deodată Popazu smunci lanţul şi puse mâna pe porţi; apoi se reculese: bătrânul Dumbravă se întorsese spre el. In aceiaşi clipă, glasul celui căzut se înalţă slăbit în tăcerea nopţii.

«Nu mă bate, tată! strigà nenorocitul. Nu mă lovì!... Am venit să văd casa noastră, în care a murit mama, pe urmă mă duc... mă duc... şi nu mă mai întorc...».

Se ridicase într'un cot şi privea ţântă, înfricoşat, spre tatăl său. Cuconu' Vasilică încremeni mut la locul lui; ochii tuturora se aţinteau spre el. Apoi ca o lumină de înţelegere se făcù în mintea Mariei; i se strânse inima; izbucnì într'un ţipăt zugrumat:

«Bunicule! bunicule! e Panaite!... ce s'a întâmplat?... cum a căzut aici?

— Maria...» genù cu jale şi pribeagul,

şi se ridică scurt în genunchi. întinzând braţele spre soră-sa.

Urmă un răstimp scurt de încremenire. Apoi bătrânul se apleacă şi ajută pe căzut să se scoale. Vasilică Popazu, cu faţa ciudat încreţită, începù a se trage îndărăt. Făcliile îl urmau, şi'ntre ele venea băiatul bolnav, ţintind ochii de groază spre cel ce-l alungase, bătându-l. Şopteà încet, întrerupt, ca un copil după un plâns lung: «Am venit să văd casa... Am venit să caut pe Maria... Şi m'au alungat... şi tatăl meu m'a lovit cu fierul în obraz...» Picături de sânge i se scurgeau dela coada ochiului drept... Maria grăbì pasul, îl privì în faţă, îi văzù sângele, şi-şi acoperì obrazul cu palmele, zguduită de un plâns amar.

Cuconu' Vasilică Popazu nu se mai puteà împotrivì; suì în neştire, umblând pieziş, scările de piatră. Ceilalţi îl urmau de-aproape. Chemată de vuet, eşì într'un fâlfâit de fuste şi cucoana Safta. «Ce este?» ţipă ea înfricoşată. Şi pironì ochii rotunzi asupra oamenilor străini cari năvăleau în casa copilelor ei: i se păreà că vede fantasme ieşite dintr'un mormânt... «Ce este?» răcnì

ea a două oară. Dar cuconu' Vasilică aveà un obraz brăzdat ca de o silinţă grozavă. Se uită la ea, fără să-i răspundă. Şi cucoana Safta, desperată, îşi pocnì palmele una de alta, se întoarse şi năvălì în odăile din fund, spre fetele ei...

Lampa atârnată lumina lin mişcarea domoală din antret. Bătrânul Dumbravă aşeză pe Pănaite într'un jâlţ. Maria, suspinând, se aşeză lângă frate-său... In sufletul ei acum bântuia furtuna altei dureri.

Bătrânul Dumbravă se îndreptă din şele şi se întoarse spre Popazu. Ii licăreau ochii supt sprâncenele tufoase.

«E copilul dumnitale, grăì el cu voce joasă şi lină. Pentru ce l-ai alungat ?...»

Popazu tresărì. Faţa i se încreţì : parcă avù un zâmbet. Nu răspunse.

«Pentru ce l-ai alungat, pentru ce l-ai bătut, ca pe-un câne ?...» urmă bătrânul şi vocea, stăpânită, îi tremură.

Trăsăturile lui Popazu parcă schiţau acuma o mască batjocoritoare.

«Şi ce vreţi dela mine ? strigă el deodată, cu glas aspru, din gâtlej. Pentru ce-aţi intrat în casa mea, să mă tulburaţi ? Eu

n'am nimic cu ticălosul acesta. Nu-l mai cunosc,.. Nu vreau să-l ştiu, nu vreau să-l primesc !... Duceţi-l de-aici !...».

După silinţa acestei izbucniri, rămase cu gâtul întins, cu capul plecat, gâfâind.

«Ani şi ani de zile te-ai prefăcut... grăì bătrânul zâmbind amar. Acuma nu te mai prefaci... Ai zâmbit, te-ai zvârcolit, ai rostit vorbe dulci... Acuma a venit vremea să-ţi dai pe faţă sufletul...

— Da, a venit vremea !... urlă Popazu scos din fire... Tremura, şi vinele frunţii îi erau umflate. A venit vremea ! şi ce vrai ?...

— Vreau să-ţi cer socoteală ! zise bătrânul cu tărie.

— Cui să ceri socoteală ? Să-mi ceri dumneata, *mie*, socoteală ? Dar cu drept ? Cine eşti dumneata ? Nu te mai cunosc... eşiţi afară... ce căutaţi noaptea în casa mea ?..»

Tremurà din tot trupul şi priveà înainte-i cu ochii umpluţi de-o ură neagră.

«Mai întăiu... începù bătrânul, şi glasu-i creşteà ; mai întăiu, casa nu-i a dumitale... Eu am muncit la dânsa, cu palmele acestea, în tinereţele mele... Eşti un străin într'însa... Al doilea, am drept să te întreb, căci în

casa aceasta a locuit copila mea, pe care ai chinuit-o până la mormânt... și au dreptul să locuiască aici copiii ei pe care i-ai chinuit și i-ai alungat.. Va venì vremea să-ți spun eu: eși afară din casa aceasta!... Sunt răzăș și știu să port un proces!...»

In jâlț, pribeagul deschisese ochii și apucase mâna dreaptă a surorii lui; o sărutà și o umezeà cu lacrimi. Iar Maria își simțeà buzele tremurând, iar inima, bătând, parcă erà ținută numai de-o coardă subțire, negrăit de dureroasă. Ațintea ochii spre tatăl său — ca spre ceva străin, venit de pe alte tărâmuri. Maiorul încremenise, mut, lângă ușă.

«Nu vă cunosc! nu te cunosc! eșiți afară din casa mea!... Puțin îmi pasă de proces! puțin îmi pasă de toate... Fă proces, fă ce vrei... numai dați-mi pace!...» Se zvârcoleà, și urlà cu ochii eșiți din orbite.

«A! câne rău! strigă cu mânie bătrânul Dumbravă. Ași puteà să te zdrobesc acuma în picioare... ași puteà... dacă n'ași aveà credința că va împlinì Dumnezeu de sus judecata cea dreaptă... Sunt și eu vinovat, — sunt vinovat că mi-am dat copila în târg, străinilor... Trebuià s'o țin acolo, la țară,

în pământul nostru... Ar fi trăit, s'ar fi bucurat de viaţă...

Aici ai otrăvit-o tu, au otrăvit-o şi alţii ca tine... Şi nu te-ai mulţămit numai cu atâta... Ai alungat şi pe Maria... pe copila ei... ai dat-o, ai vândut-o ca pe-un lucru fără preţ... Am găsit-o fără bucuria vrâstei ei, fără mulţumirea vieţii... Şi-i tânără, ca o floare... Şi pe asta ai vrut s'o ucizi!... Rămâi tu aici, dar n'ai să te bucuri până la sfârşit...»

Bătrânul Dumbravă tăcù, gemând cu obidă. Panaite, pribeagul, se deşteptase deplin din amorţeala lui, ş'acuma priveà la tatăl său cu doi ochi negri, ameninţători, doi ochi în care deodată se aţâţase ura celui horopsit şi lovit. Iar Maria, caşi cum s'ar fi înăbuşit, sărì dela locul ei, cu privirile înflăcărate:

«Bunicule! strigă ea, apucând pe bătrân de mână. Să eşim de-aici... Să ne ducem... De-acù m'am hotărît! Şi-au bătut joc de mine — ca de-un lucru... M'am hotărît! mă duc cu tine, mă duc acolo, la ţară, unde şi mama, sărmana, trebuià să rămâie... Il luăm şi pe Panaite. O să fii şi tu mulţămit... O să mi se liniştească şi mie sufletul... căci

nu mai pot!... nu mai pot!... Dacă rămân aici, între dânşii, mă otrăvesc!...»

Cuprinsese pe bătrân de-o mână, ridicase dela locul lui cu cealaltă mână pe Panaite, — şi-i trăgeà spre eşire într'un avânt furtunos. Se simţeà cu sufletul zbuciumat, cu mintea plutitoare ca'ntr'un abur fierbinte de nebunie. Dintr'odată ca un vulcan izbucnise din sufletul ei pornirea neînvinsă: să se ducă, să părăsească lumea aceasta în care nu fusese fericită, să se întoarcă pe plaiurile care o chemau cu dulcile amintiri ale copilăriei. Aici nu cunoscuse iubire, aici sufletul ei se chinuise ca 'ntr'o temniţă! Şi mai este fratele întors din pribegie, şi bătrânul Dumbravă care nu mai are altă bucurie decât pe dânsa... Pentru dânşii, trebue să se ducă acolo, să le îndulcească zilele cele din urmă poate... Ca fulger — urmă amărăciunea pornirii de bucurie care o mâna într'acolo, spre locuri nedesluşite: Pentrucă de iubire nu va mai aveà parte, cel puţin să uşureze ceasurile unui nenorocit, şi să lumineze cu mângâeri cele din urmă zile ale unui bătrân... «Mă voi jerfi!» se gândeà ea, şi se întoarse cu pornire aprigă

spre tatăl ei. Rostì aproape fără voe, cu un fel de dezgust:

«O viaţă ai strâns... dar iubirea copiilor n'ai ştiut s'o agoniseşti...»

Nările-i tremurară fierbinţi; ochii i se umplură de lacrimi; cuvintele acestea parcă-i aduseseră o amărăciune în gură.

Porniră încet spre uşă. — Din întuneric, din locul ei de pândă, eşì deodată cucoana Safta. Incepù să dea din mâni uitându-se numai la cuconu' Vasilică: «Ce-a fost, frate? Ce calici, ce sălbateci au trecut pe-aici?...».

Cuconu' Vasilică începù să râdă deodată, cu spasmuri.

«Haide, frate, că se răceşte supa... îl îndeamnă cucoana Safta... dar întăi du-te şi închide bine poarta... să nu mai intre şi alţii...»

Popazu şovăià ca un om beat, cu buzele încreţite.

Ceilalţi patru eşeau, cu făcliile stânse, pe poartă, şi bătrânul Dumbravă, întunecat, se mai întoarse odată şi ridică braţul drept: «Inchide poarta — şi zăvorăşte blăstămul...» rostì el cu mânie. Popazu puse mâna pe canaturi şi le isbì icnind; lanţul zurui, prin uliţa goală trecù fiorul unui ecou.

XVII.

Cum ajunseră acasă, pribeagul căzù trudit pe un pat şi adormì. Nu fusęse în stare să răspundă nimic întrebărilor Mariei : numai dădeà din cap, cu ochii grei, și zâmbeà ca unei arătări fericite. Maria îl învăli cu grijă, stătù un timp privind obrazu-i galben şi stors, îi ascultă răsuflarea scurtă şi chinuită — şi se gândeà la copilul de altădată plin de suferință lăuntrică, atât de bătut, atât de asuprit, fugit în lume, în necunoscut...

Iată-l, s'a întors, — o arătare jalnică, cu fața umbrită de moarte...

Ceva nedesluşit îi purtà sufletul ca pe o apă viforoasă. Intr'o pornire, într'o înălţare de nebunie, se simțeà plină numai de gândul ei de a părăsì toate, de a se jertfì. Cu amar dezgust se gândeà la viața-i petrecută în întuneric, târîtă în noroi, şi la Vasilică Popazu... Un gând o cercà cugetând la tatăl său, — parcă ar fi vrut să fie tălmăcit în cuvinte : «Din pricina lui a murit mama....»

Pe bătrânul Matei Dumbravă îl ajunsese o mânie cumplită — o mânie târzie de om

încet şi aşezat, şi aşa il găsì Maria după ce lăsă singur pe Panaite. Vorbeà tare către maior, îi număra pe degete toate câte înduraseră copiii lui, toate drepturile lui asupra casei răpite cu hapca. Se plimbà cu paşi mari prin casă, icnind, apoi deodată se opreà, întindeà mânile, şi, cu sprâncenele încruntate, dădeà drumul unui potop mânios de vorbe.

«Am fost un prost, am fost un mare prost în vremea mea! strigà bătrânul... A venit la mine, parcă-l văd, îndoit de şele, schelălăind... Că aşa, că pe dincolo, că el nu mai poate de dragoste... Auzi dumneata...! Mai de grabă să crezi că s'or preface apele Moldovei în lapte, şi munţii bucăţi de aur... decât să-i crezi omului acestuia vorba asta! — Că el are s'o ţie bine, că el n'a vrut să se însoare la târg, că fetele dela târg nu-i plac... Of! dacă ştiam... dacă-l ştiam eu atunci cine-i, puneam mâna pe furcă, il luam ca pe o pală de fân şi-l zvârleam peste gard!.. Dar noi n'am ştiut, noi am crezut în vorbele lui, noi la ţară suntem nişte oameni proşti, cu sufletele bune!... Şi mi-a omorît, domnule, copila! răcnì cu străş-

nicie bătrânul, privind crunt pe maior. Ş'a pus stăpânire pe casele ei — și mi-a alungat nepoţii... Dar are să-i plătească Dumnezeu pentru toate!... Marioară, aici eşti? Ai văzut? ai văzut cum a lovit în faţă ş'a alungat din poartă pe copilul lui? Ai văzut cum ne-a alungat din casa *mea?* Ai văzut cum rânjeà, cum ne priveà cu ură?... A trebuit atunci să pun mâna pe ceva, să-i zdrobesc ca unui şarpe capul... Soarele nu trebue să-l mai încălzească, pământul nu trebue să-l mai hrănească!...

— Bunicule, linişteţe-te... eu mă gândesc că mi-i tată... şi trebue să-l ertăm... vorbi Maria, privind cu dragoste la bătrân... Să-l lăsăm, să lăsăm toate... Ne-om duce de-aici, ş'om uità...»

Atunci, la vorba asta, Stahu se trezi ca dintr'o toropeală, şi vorbì cu dureroasă uimire, privind cu îndoială spre nevastă-sa:

«Bine Marioară, am crezut că glumeşti... se poate asta?... n'ai casa ta?... poate te duci numai pentru câtăva vreme... asta înţeleg... cum să mă laşi aşa?....»

Maria se întoarse deodată spre el, privindu-l ţintă:

«Poate vrai să mă opreşti?» întreabă ea iute.

Bătrânul se oprise în mijlocul odăii şi priveà când la unul, când la altul...

«Bine, frate, eu nu înţeleg... începù el cu glas mai domolit.

— Iaca, bunicul nu înţelege, bunicul nu ştie!... strigă cu foc Maria... Să-i spun cât drept şi câtă putere ai asupra mea?... Pune mâna pe mine, leagă-mă, vâră-mă la întuneric, într'o chilie!...»

Se oprì, cu privirile înegurate şi umede.

«Mă duc... urmă ea încet şi cu hotărîre... Mi-aţi zdrobit sufletul... Mă duc, şi n'o să mă opriţi!... Nu mai vreau să fiu un lucru... vreau să fiu stăpână pe mine... Să pot — acuma, în clipa asta aşi piecà... De oprit n'ai să mă opreşti... Mâni mă duc!»

Maiorul aveà senzaţia unei destinderi: parcă i se goleà fiinţa de putere. Nu i se deşteptă nici glasul tare, nici mânia lui obişnuită, nimic. Vedeà bine că nu se va împotrivi.

«Bine, Marioară... vorbi el încet şi cu mâhnire... Bine... 'du-te, dacă aşa ţi-i voia...»

Maria îl priveà încă hotărîtă; dar după

vorbele acestea indârjirea-i căzu, o lucire de milă îi trecù prin ochi. Se întoarse şi ieşì încet.

In urma ei, Stahu şi bătrânul Dumbravă rămaseră tăcuţi. Ochi maiorului erau plini de mâhnire. Bătrânul ar fi vrut să întrebe: Ce-a fost între voi?.. Se simţì o clipă înduioşat. Apoi văzu în faţa lui capul plecat al lui Stahu, grumazul uşor gârbovit, se gândì că omul acesta aproape bătrân e bărbatul fetiţei care a eşit, stăpân pe trupul ei, — şi parcă înţelese că ceia ce trebuià să se întâmple vine ca o orânduire dreaptă a unei puteri necunoscute.

«Aşa vrea Dumnezeu...» murmură el.

Maiorul tresărì şi ridică fruntea încreţită.

«Fata face cum î-i voia...» zise bătrânul hotărît.

XVIII.

Drumul până la Adâncata a fost o plăcere neînchipuită pentru Maria Stahu.

Mergeau într'o trăsurică uşoară, cu coşul din mlajă împletită, vopsită galben. Doi cai mărunţi, rotunzi ca nişte pepeni, mergeau

liniştit, în trap domol, din când în când strănutând, din când în când ţăcănind din potcoave. Pe capră, un flăcău cu pălăria lată 'n boruri, în strae albe, cu bondiţă înflorită cu lânuri, îi strunea şi-i atingea rar cu vârful biciului; mai mult le da îndemn din gură. Lângă flăcău, Panaite, premenit în strae curate, negre, cu faţa trasă şi tristă, părea gânditor, cu ochii duşi — privind parcă la lucruri din alte vremuri, din alte locuri. — Pe perina de dinapoi a trăsuricei stăteau bătrânul şi Maria. Amândoi erau cu feţele luminate, vorbeau despre drumurile de demult.

«Iţi aduci aminte, Marioara, când veneai la noi... mai ştii cum îi zice satului aceluia?... Dar drumul de colea, ştii încotro duce?... uite şi iazul din Valea Oilor, iaca şi crâşma lui Irimia....»

Maria părea a-şi aduce aminte de toate — deşi icoanele vechi se şterseseră. Acuma toate îi pătrundeau şi i se săpau în suflet, nouă, cu o limpeziciune rară de linii. Vedeà satul Mărculeşti ca într'o ceaţă, în livezi, şi biserica albă înălţându-şi turla sclipitoare în cerul curat; ş'un drum străjuit de

arini ocolind spre el, pe iezătura din Valea Oilor: și iazul limpede și întunecos, oglindind întors și satul și biserica, și arinii, și lumina orbitoare a soarelui... Pe urmă, la crucea drumurilor, Hanul lui Irimia. Acolo-i popas. Un scrânciob împodobit cu brazi se învârte, hora înflorită se leagănă 'n soare, și o alăută zice așa de subțire, așa de ciudat cântecul, iar cobza are o bătae în strună, puternică, un sunet adânc care tresare ca ceva viu în liniștea zilei, — și parcă tactul acesta răsunător poartă pașii jucătorilor, într'un ritm vioiu... Maria priveà cu sufletul plin de soare: i se păreà că pentru dânsa fuseseră orânduite toate acestea în lungul drumului. — Apoi își aduse aminte de zilele cele vechi dela Adâncata.

«Bunicule... mi-au răsărit acuma în minte grădina și prisaca de-acasă... Și parcă simțesc cum îmi adie în suflet un miros plăcut de ceară... așa cum îl simțeam atunci, de mult... în căldura verii...

— N'a trece mult ș'ai să-l simțești iar... zise bucuros bătrânul.

— Și-mi aduc aminte cum mă ținea în-

tr'un rând bunicuţa de mână... şi mă trăgea la o parte, pe cărare, şi-mi zicea : Nu pe-acolo, drăguţă... nu te-apropia de adăpătoarea muştelor...

— Bătrâna nu mai trăeşte, grăì încet bătrânul. De puţină bucurie a avut ea parte în viaţa ei...»

Şi la glasul trist al moşneagului, Maria se simţi deodată atinsă între ochi de săgeata lacrimilor. Şi fără voe, privind la Panaite, care-i zâmbeà trist şi tăcut, — pieptul i se umplù ca de o undă încropită...

Rămase aşa dusă pe gânduri, pe când trăsurica porneà încet înainte. Până şi suferinţa aceasta, pe care i-o aduceau amintirile din trecut, aveà ceva dulce în ea. Şi ceva mângâetor, ca într'o întremare după o lungă suferinţă, o pătrundeà şi când se gândeà că'n răzăşia dela Adâncata ea va fi o alinare pentru cele din urmă zile ale unui bătrân şi pentru tristele zile ale unui copil bolnav... Căldura, lumina, mirosul pământului, mişcarea din sufletul ei, toate se amestecau acuma... Se ştia că sufere, vedeà că o cearcă gânduri triste, — şi cu toate acestea sufletul şi-l simţea bine... Şi

ciudat i se păreà şi asta acuma: că bătrânul zâmbeşte, deşi îşi aduce aminte de bunicuța Magdalina; că Panaite o priveşte fericit, deşi suferința-i erà zugrăvită pe față...

Multă vreme stătù ca într'o toropeală. Apoi o deşteptară clopotele cailor: băteau într'un chip deosebit. Privì în juru-i. O pădurice plină de muguri tineri se revărsà pe laturile drumului, şi suià şi ea, cu drumul, la deal. Păsări cântau răsunător pe ramuri înalte, erà linişte pretutindeni, şi tăcere, şi soarele umpleà adâncurile cu o lumină lină. Vizitiul sărise de pe capră şi mergeà pe lângă cai, prin şanț. Cizmele-i stârneau din când în când un foşnet prin frunzele moarte ale anilor trecuți. Chipul lui tânăr priveà visător înainte, prin lenea dulce a zilei. Din când în când porneà să fluere o frântură de cântec, — apoi începù cu glas domol un cântec de voinicie... Se oprì iar — şi începù a scurmà cu un deget într'o lature a chimirului... Scoase o foiță mică, scânteetoare: un solz de peşte. Il potrivì în gură, îl frământă puțin şi pornì cântecul, uşurel, din solz... Maria îl priveà cu luare-aminte. Şi cântarea aceasta, caşi

liniştea pădurii, caşi suspinul paserilor, i se păreà ceva nou şi tainic.

Caii se opriră deodată în vârful dealului. Bătrânul Dumbravă zise:

«Iaca şi Adâncata».

Pădurea fugeà în două părţi, desfăcută ca două aripi. O vale repede, prin care şerpuia drumul, se lăsà către sat. Ş'acolo, în fund, stà risipită în livezi vechea aşezare a răzeşilor. Ogoare arate se întindeau apoi şi mai departe, până în zarea dreaptă, unde jucà lumina ca'ntr'o ceaţă. Şi cine ştie unde, dincolo, peste-o apă, iar se ridicau coline, apoi dealuri împădurite, şi însfârşit munţii albaştri, cu pete de omăt încă, supt cer curat de primăvară. Toate se vedeau ca printr'o pânză rară, aveau ceva nedesluşit, ceva melancolic.

Maria priveà în depărtări, unde parcă umbreau zăvoae şi tresăreau scânteeri de ape.

«Pân'acolo, în zăvoaele celea, se'ntind pământurile noastre...» vorbì Matei Dumbravă privind lung în văi, parcă de multă vreme s'ar fi despărţit de pământul bătrânesc.

Stăteau în loc, priveau valea, satul şi zările depărtate. — Apoi într'o vreme Panaite, caşicum s'ar fi deşteptat dintr'o visare, întrebă :

«Da' aici ce-i ?...»

Un răstimp el stătuse cu ochii aţintiţi asupra unei râpe repezi care se deschideà în stânga drumului: parcă-l atrăgeà adâncimea seacă, plină de lespezi de piatră, cu buchete rare, gălbii, împrăştiate printre crăpături. In fund, tufişuri pitice ascundeau adâncul.

Bătrânul făcù un pas cătră parmaclâcul care ţărcuia drumul înspre adâncime.

«Acolo 'n fund curge o apă... zise el ; un pârău care merge spre Moldova, şi încă îmi poartă ş'o moară a mea, încolo, în câmpie... Aicea îi zice Râpa lui Vodă... Este o poveste : a rămas din vechi printre răzăşi... Zice că Vodă-Ştefan-cel-Mare a găsit c'o vină grozavă pe nişte boeri... voiau să-l vândă Leşilor... Boerii aceia stăpâneau toată valea asta a Moldovei, şi el i-a adus aici şi i-a pus să sară în râpă... Apoi pe urmă le-au înălbit oasele în pârău ; şi Vodă

a împărţit moşiile lor la ostaşi... De-atunci e răzăşie aici...

— Grozavă pedeapsă! murmură Maria... Stau pietrele până în fund ca nişte cuţite...» Şi avù un fior.

Panaite priveà zâmbitor râpa, parcă ceva îl atrăgeà spre adâncul ei. Maria îl observà cu teamă. Dar el îşi întoarse zâmbirea spre ea, ş'o cuprinse cu dragoste de mână.

«Să mergem!...» zise vesel bătrânul.

Vizitiul se zvârlì pe capră, caii grăbiră pasul.

Cum intrară printre gospodării, printre zăplazuri nalte, cu porţi mari înflorite, printre case drăniţite, începură a se arătà obrazuri de prietini. Zâmbeau toate rudele şi toţi prietinii lui Matei Dumbravă, la cruci de drumuri, supt streşina porţilor, pe prispele caselor. «Hristos a înviat! Bine v'am găsit!... le strigà bătrânul.

— Adevărat a înviat! răspundeau toţi din toate părţile. Bine aţi venit...»

Caii umblau acuma la pas. Unii dintre gospodari mergeau o bucată pe lângă trăsurică, priveau cu luare aminte spre Maria, întrebau de veşti dela târg, apoi se opreau

la o poartă, unde erà cislă. Hora se oprì o clipă, la crâşma cea mare de piatră, şi cu toţii întoarseră obrazurile spre drum... Femeile care stăteau jos, se ridicară şi începură a întinde capetele, una peste umărul alteia. Apoi se întrebau şi se mirau—după ce trecù trăsura mai departe

Toate i se păreau senine şi vesele Mariei. Noutatea îi atrăgeà sufletul de pretutindeni.

Gospodăria lui Matei Dumbravă se înalţà in celalt capăt de sat. Acolo se înşirà o bucată bună în lungul drumului un gard vechiu, cu streşină de draniţă. Poarta frumos săpată şi înflorită, se deschise, şi din streşina porţii îşi luă zborul un stol de hulubi. O casă largă, cu cerdac de jur înprejur, cu ferestre pitice, cu gratii de lemn. O fântână cu roată la o parte. O grădiniţă intr'o lature a casei. In cealaltă parte acareturile unei gospodării grele... Şi după un gard de despărţire, livadă întinsă şi veche, in care se zăreau ştiubeele cu străchini de lut, ca nişte pălării, de-asupra lor.

«Asta-i sărăcia mea!...» zise bătrânul întinzând dreapta şi cuprinzând parcă printr'o mişcare totul. Spusese vorbele c'un fel de

mândrie, parc'ar fi grăit unor străini. Apoi puse o mână pe umărul Mariei, apucă de braț cu cealaltă mână pe Panainte și adăogi zâmbind:

«Tot ce-i aici, al vostru este. Eu ca mâni poimâni, n'am să mai fiu...»

Repede, fără să-şi mai schimbe straele, fără să se mai hodinească de drum, Maria începù să-şi orânduiască, cu însufleţire, odăiţa ei. Molipsit parcă de viociunea ei, și Panaite ieşì din obişnuita-i amorţire şi începù să-i ajute. Purtà scaune de ici-colo, mutà un pat încordându-se. Bătrânul aduceà cuie, le băteà prin păreţi pentru o fotografie ori un tablou, «pentru *pozne* și flecuşteţe», cum zicea el. Iar Maria se înmulţea: îşi resfirà rochiile în toate părţile, apoi le aduna, potrivindu-le într'un sipet uriaş; scoteà la iveală o mulţime de nimicuri care împodobeau un colţ; şi patul ei, pat de văduvie și de gânduri, îl îmbrăcă cu grijă într'un macat roş închis, și-l potrivì în fund lânga fereastra care da în spre livadă; și lânga fereastră, la lumină, aşeză etajera cu cărţile, prietinele ei de trei ani de zile. Un răstimp lung urmă prefacerea aceasta în vechea casa

a lui Matei Dumbravă. Pe urmă se potoliră toți; la urmă bătrânul mai aduse o oglindă, ceia ce lipseà odăii.

«Iaca și oglindă, zise el. In oglinda asta s'au privit și Magdalina, «bătrânica» ta, și maică-ta... S'au petrecut prin ea două tinereți... adăogì cu tristeță moșneagul. Acù a venit rândul tău...

— Am să mă uit într'însa, ș'am să-mi aduc aminte de cele duse...» vorbì Maria, și rămase privindu-se mult, pe gânduri, în oglinda lucie, cu ramă veche, neagră.

Apoi, singură stând în odăița ei, înaintea ceasului cinei,—se lăsă pe-un scaun și privì in juru-i. Toate erau simple, orânduite pentru o viață nouă. Din genuna întunecoasă a vieții ei dela târg, scăpase: acuma-i zâmbeà lumina ș'o băteà vânt liber.

Se întoarse spre fereastra livezii: cele din urma luciri ale soarelui ajungeau până la dânsa ca niște fire lungi de aur. Stătù privind intr'acolo, spre lumina risipită în depărtări și pe livada înmugurită,—și fără voe îi venì în minte legătura înoirii pământului, cu înoirea sufletului ei. Erà bucuroasă, se simțeà alta dintr'odată, n'aveà decât o

prea ușoară părere de rău pentru Tudor Stahu, pe care-l lăsase așa de supărat. «Nu cred că-i pentru totdeauna... glumești... a zis el. Ai să te întorci... Am să vin să te văd, ș'o să stăm de vorbă...»

«Nu, el nu m'a înțeles... nu mă poate înțelege, se gândì Maria. Pentru dânsul pornirea aceasta este un capriciu... L-am simțit deprimat, întristat grozav, fără putere să mi se împotrivească, cu toate acestea s'a recules: nu-i venea a crede... Are să vie să mă vadă... I-am spus că poate să vie, și asta l-a întărit în gândul lui: că ceia ce fac eu e o pornire trecătoare, o ușoară criză de nebunie... Dar cine poate să s'apropie măcar de prăpastia care s'a săpat între mine și tot ce-a fost: el, și cel ce mi-a fost tată, și cea ce mi-a ținut loc de mamă, și toți... Atâta zdrobire am îndurat... Sufletul nu se mai ridică după așa vifor...»

De-aici porneà unda de mâhnire care întovărășea simțirea de bucurie și de libertate. In renunțarea aceasta la toate, în cugetul că nu se mai poate să mai găsească ce e al tinereții ș'al vieții nebune,—în schivnicia aceasta pe care o socotea ca o jertfă sfântă

ce aveà s'o înalțe, — zăceà aburul de mâh-nire care dădeà farmec acestui început de viață nouă.

Se ridică dela locul ei, își potrivì peptănătura, își privì lung obrazul alb și ochii cerniți. Apoi, cu ochii la oglindă, își aduse aminte de vorbele bătrânului și zâmbì cu tristețe:

«Trei rânduri de ochii cerniți a arătat sticla aceasta lucie... și puține bucurii poate a oglindit ș'are să oglindească... S'a zugrăvit intr'însa o poveste tristă de câteori ne-am apropiat de ea...»

Inchegarea aceasta de cuvinte i se părù potrivită, și zâmbì cum zâmbește un artist la tresărirea unui vers.

Apoi ieșì repede. Glasul bătrânului o chema: «Marioară! Marioară!...»

Pătrunse, mișcată, în odăița în care erà pusă masa. Imbrățișă pe bătrân și pe Panaite c'o pornire de dragoste amestecată cu milă și zâmbì cu prietinie către baba Nastasia care slujea la masă și-și purtà cu vrednicie de colo până colo trupu-i nalt.

«Babă Nastasie, ce-a mai fost în lipsa mea pe-aici? întrebă vesel Matei Dumbravă.

— Dă, nânașule, ce să fie? Bine. Da'

de ce nu m'ai întrebat când ai pus piciorul întâiu pe pragul casei? A fătat Huluba, vaça cea porumbă. Moş Avram a luat sânge calului alb. S'au mai rătăcit nişte oi, pe urmă s'au găsit, da' pe dracul cela de Culai l-am luat eu la trei parale şi i-am tras o moară ca aceia... Ţipà spânzuratul de comedie... Mătuşă Nastasie! mătuşă Nastasie! nu mă omorî! — Heai! nu te omor, drace, da-i mai prăpădì oile?... — Nu le mai prăpădesc!»

Baba Nastasia grăià tare şi da din mâni: pe urmă se oprì, zâmbind Mariei ca unui copil:

«Da' mată de ce nu mânânci, dudue? de ce te uiţi la babă şi-i asculţi fleacurile? Aşa-i c'am îmbătrânit?... Când eraì mată aşa, numai cât o gâgâlice, eu eram în putere... da' acù tot mi s'au petrecut puterile, tot am scăzut, cum scade piatra morii la ferecat... Dar nu mă dau... Mai am încă de furcă... Ci luaţi şi gustaţi, nu vă uitaţi la mine... Da' domnişoru' de ce nu mânâncă?

— Mânânc, mânânc... zise domol, coborând ochii în farfurie, Panaite... Acù te-am cunoscut... Dumneata eşti mătuşa Nasasia...

De mult, de mult, mă țineai în brațe, și îmi aduc aminte că într'o zi mi-ai dat niște cireșe coapte...»

Ridică ochii plini de suferință; și bătrânei deodată i se șterse zâmbetul de bucurie de pe față. Oftă prelung și Maria o auzì murmurând încet, pe când trecea pe lângă dânsa:

«E bolnăvior... și slab, sărăcuțul...»

Trupul tare, figura energică, cu ochi negri și cu sprâncene groase, a bătrânii Nastasia, de câte ori treceau prin lumina lămpii, aduceau aminte Mariei de o mulțime de clipe scumpe din trecut.

După masă bătrânul stătù puțin de vorba, se simțeà trudit și somnoros. Rămaseră singuri Maria și Panaite. In toată casa se întinsese liniștite, glasul bătrânei Nastasia contenise. Amândoi frații păreau palizi în lucirea luminii și se gândeau. Apoi, într'un târziu, Panaite șoptì cu un glas încet, plin de dragoste și de lacrimi:

«Surioară dragă... știi că este o poveste... Cum erau doi frați, un băiat ș'o fată; și le adusese tatăl lor o mamă vitregă... Și maștiha nu-i puteà suferì și le doreà moar-

tea—ş'a pus pe om să ducă pe copii în pădure... să-i lase acolo... şi ea se gândeà că dacă or rămâneà singuri, a venì o fiară, şi numai oasele or rămâneà în locul acela... Dar fata presărase cenuşă pe cărare ş'a luat pe frăţior de mână şi s'au întors amândoi la lumină, pe dâra de cenuşă...»

Pribeagul priveà cu ochi luminoşi la soră-sa: erà în ochii aceia lumina înţelegerii.

«Panaite, zise domol Maria, mult trebue să fi suferit tu cât ai umblat prin lume...

— Am suferit, răspunse băiatul, dar aşa mi-a fost scris să duc o cruce în spate... Am avut ceva în mine, boala mea, care mă purtà... Şi tatăl meu... din sângele lui am eşit... şi milă de mine n'a avut... n'a ştiut să potolească suferinţile care erau în mine. Am umblat aşa, pe un drum lung, care mi se păreà fără sfârşit... Şi uneori mă primeau suflete bune, mai lucram... dar eram slab... Unii au căutat să mă robească... şi m'au pedepsit... m'au bătut... Şi mai mult trăiam aşa, ca 'ntr'o negură... rar îmi venea înţelegerea... Pe urmă, uneori, cădeam jos,— am avut aşa o slăbiciune... şi nu ştiam nimica... Mă trezeam lângă o fântână... la marginea

unui sat... Ş'aşa am tot slăbit, ş'am tot pribegit... nu mi-am dat seamă unde mă duc... Eram ca o frunză, mă purtà vântul ba ici, ba colo... S'aşa a fost...»

Pribeagul ridică ochii şi zâmbi surorei lui. Rămase apoi nu răstimp visător.

«Intr'un rând m'am oprit la o mânăstire... începù el iar... Am stat acolo un an şi mai bine... Erà în munţi, şi prin prejur păduri de brazi, ş'aşa de frumos sunau clopotele în codrii de brad şi în văgăunile muntelui... Şi eu eram acolo, la ascultare: îngrijeam de icoane, le ştergeam frumos, îngrijeam lumânările... altceva nu puteam face, că putere n'am... Ş'apoi veneau monahii şi cântau acolo, şi citeau de prin cărţi... Erà frumos. Pe urmă nu ştiu de ce m'am dus de-acolo... M'am trezit iar rătăcind... Pe urmă a fost aşa: că a vrut Dumnezeu să mă aducă într'o noapte a Invierii lângă tata... şi m'am uitat la el şi mi-am adus aminte de toate... Mi-am adus aminte şi de tine... .

Marioară... suspină pribeagul, cu glas schimbat, tainic. Ai văzut cum m'a bătut şi m'a alungat?... Mi-a tras în cap cu fie-

rul... Ai vazut ce-a făcut când ai venit tu şi bunicul... şi bărbatul tău... Eu m'am uitat la el şi m'am gândit; am zis: Aşa vreà Dumnezeu, tu nu-mi mai eşti tată... Eu în sufletul meu te urăsc pe tine!...

—Te-ai gândit tu la asta? întrebă tresărind Maria.

— Aşa am spus eu încet... şi mă uitam la el... din jâlţul cela... Şi-mi plăceà cum strigà la el bătrânul şi da din mâni. Puteà să-l ia c'o mână şi să-l zvârlă pe scari în mijlocul ogrăzii...»

Incepù să râdă, ochii i se intunecara parcă şi fugiră în lături.

«Frate dragă, vorbì iute Maria, sculându-se in picioare, e târziu şi eşti trudit... Du-te şi te culcă... De-acù avem să fim amândoi aici... Am să te îngrijesc... ş'ai să te faci bine... Ai să te însănătoşezi...

— Şi ţie mult rău ţi-a făcut... mult rău... vorbì Panaite dând din cap amenințător. Mult rău ţi-a făcut. Am înţeles eu toate... eu aşa am un ceas — când înţeleg toate...

— Du-te şi te odihneşte...» vorbì iar Maria.

Il luă de o mână, îi cuprinse cu un braţ

gâtul și-l sărută pe frunte. Simțea frământându-se în ea o milă și o jale nesupusă.

După ce Panaite intră în odaia lui, Maria stânse lampa din sufragerie și trecù în odăița ei. Aprinse o lumânare de ceară și se mai uită odată în juru-i la tot ce orânduise pentru viața-i viitoare. Se dezbrăcă, se așează în așternut și luă o carte; dar în curând mâna-i alunecă la marginea divanului; rămase cu ochii ațintiți în bagdadie, gânditoare. O învăluiau gânduri după gânduri. Stânse lumânarea, se întoarse pe o coastă. Lumina lunei umplù odaia. Se întoarse cu fața la părete, — dar gândurile n'o părăseau și din trup orice oboseală dispăruse. Se întoarse iar în lumină, și rămase așa, cu ochii mari, suind și coborând cu gândul și cu sufletul ca pe o scară către lună—de unde vedeà în neorânduială priveliști felurite din viața-i trecută, și lucruri nedeslușite, ca'n pâclă, din viața-i viitoare. Câte-o imagine fugară trecea, Stahu, Ana Hrisanti, Iorgu Voinea... pe urmă se făceà o schivnicie la poale de munte, într'o poiană... și sunau clopotele... și se vedeà pe sine în haine cernite... Se trezì murmu-

rând: « Asta-i icoana vieţii mele...» Şi iar se întoarse către părete şi strânse pleoapele, dar aţâţarea n'o părăsea. Abia într'un târziu o trudă plăcută îi muiè trupul. Se strânse în aşternut, în caldură, şi adormi.

XIX.

Adâncata, 12 Maiu 189...

Dragă prietină! Iată o lună şi mai bine de când am plecat de-acolo, fără nici-o părere de rău, fără să cercetez pe nimeni înainte de a pleca. Numai pe la tine m'am abătut din fugă, pentrucă tu ai ştiut ş'ai priceput totul; şi tot tu eşti singura fiinţă la care mă gândesc cu dragoste de-aici, din schivnicia mea.

Ai fost bună că mi-ai trimes tu întâiu câteva rânduri. Mi-ai pus cu glas mare întrebarea: ce mai faci? — şi scrisoarea ta m'a găsit lucrând aici, în gospodăria noastră, ca una dintre cele mai harnice albine ale bunicului.

De când am venit aici, pot să-ţi spun că aproape n'am avut vreme să cuget la ceva, şi asta a făcut mult bine sufletului. *Aproape*

n'am avut vreme. — căci de gândit tot m'am gândit: asta este una dintre multele mele suferinți și dintre puținele bucurii.

Astăzi, scrisorii tale, a urmat o ploaie strașnică de primăvară, «o ploae grasă» cum zice bunicul; «aur», «aur», cum strigă mătușa Nastasia, majordomul nostru. Și pe când curge această ploaie grasă, acest aur, și cântă picurii ștreșinilor, pe când majordomul, cu un sac în cap, pus ca o glugă, aleargă prin ogradă și potrivește ciubere, poloboace și putinele pe la toate picușurile, — eu îți scriu.

Ce să-ți spun? cum mi-am împărțit viața? Mă scol foarte de dimineață... Altfel nici nu s'ar puteà aici, căci *cobăile* mătușii Nastasia cotcodăcesc și țârâesc de cum se zărește de ziuă... Pe urmă trebuesc mulse vacile, pornesc argații la lucru, și mătușa Nastasia strigă la toată lumea parcă s'ar afla într'o pustie ș'ar fi Beduin, ș'ar implorà pe Alah, la năvala Simunului... Apoi câteodată se'ntâmplă că vine vremea umplerii borșului: atuncea trebue mătușa Nastasia să se mânie și să tragă pe cineva de cap... Trage de cap pe fata care-o ajută la treburi. Pe Culai băiatul dè la oi, nu-l poate trage de cap, căci e tuns

chilug: pe dânsul îl bate cu măturoiul... Asta este o condiţie — fără asta nu se face borşul acru... Chiar nici eu nu sunt scutită de un răspuns iute, cu sprâncenele încruntate... Pe urmă, către amiază, când bate soarele, bătrâna vine către mine, la straturile cu flori, mă scutură de câteva fire de colb, şi-mi zâmbeşte cu bunătate: «Te-ai cam supărat matà pe mine, azi...

— Nu m'am supărat, mătuşă Nastasie, zic. De ce să mă supăr?...

— Apoi ştii matà, azi am umplut borş... şi m'am purtat cam acru... aşa se cuvine...»

Prin urmare, mă scol cu noaptea în cap. Şi am atâta de lucru, — nici nu-ţi faci idee! Până la vremea când tu îţi iai cafeaua în aşternutul cald, şi te gândeşti, cu plictiseală, ce-ai să faci până la amiază, — eu am făcut o inspecţie în grădinuţă, la cloştele cu pui, la albine...

In grădinuţă urmăresc răsărirea florilor. Nici nu-ţi faci idee ce simţire de bucurie am când zăresc colţul unui fir de busuioc, al unei rozete: un sâmbure de viaţă, care creşte, tinde către soare... Dar puii care aleargă prin lumină, şi se abat cu pliscu-

rile strălucitoare asupra crupelor pe care le împrăștie cu mână darnică mătușa Nastasia! Ii cunosc pe toți, le știu colorile, știu care-i mai melancolic și mai slăbuț, care-i bătăuș, cu porniri de a stăpâni anul viitor întregul popor al ogrăzii...

Pe urmă vine rândul știubeelor. Acolo-i mare meşter bunicul. Stau lângă dânsul răstâmpuri îndelungate și-l privesc cum cercetează știubeele eșite mai slăbuțe din iarnă, și-l ascult cum îmi lămurește atâtea lucruri necunoscute pentru mine. Prisaca se umple de soare, şi albinele încep a se țese ca o hoaspă de aur...

Vine vremea mesei: lăptării cât de multe. Frate-meu s'a întors dela câmp, unde a umblat pe lângă oameni și și-a plimbat prin soarele primăverii suferința tăcută. Vorbim puțin, pare cufundat în gânduri, e palid ca 'ntr'o prelungită convalescență. Stau de vorbă mai mult cu bunicul: totdeauna are ceva de spus: observații meteorologice, prognosticuri asupra recoltei, amintiri din zile vechi... Pot să-ți spun și eu, luându-mă după cele spuse de dânsul, că anul acesta, deși s'au făcut mai târziu

arăturile, adică deşi e vremea târzie, până se va face. Pot să-ţi dau şi semne de an bogat: omizi nu s'au arătat, fluturi foarte puţini, gângănii rele nu se văd; în câteva dimineţi s'au lăsat pâcle... Mai cu seamă pâclele acestea, în Maiu, par a fi semne de an mănos... Toţi plugarii sunt veseli. Trec dimineaţa oamenii la prăşit, şi le aud zarva veselă pe drum, dincolo de gard... iar la amiază, când e tăcere, adie câte-un cântec duios din ogoare.

Pe deal, de-asupra Adâncatei, s'a încheiat codrul. I-am urmărit înverzirea treptată şi înflorirea. S'au umplut apoi de floare livezile. Acum toţi pomii şi-au nins petalele. O mare de verdeaţă se întinde în toate părţile... Spre Moldova — totdeauna aburiri de ape... Pare zarea aceasta aşa de tainică! Parcă ascund ceva văile munţilor, după vălurile acestea uşoare... Şi munţii, aşa de departe se arată, aşa de pierduţi, tot mai pierduţi, trepte-trepte, suind în cer...

Câte odată, colindând prin frumuseţile acestea, îmi simt aşa de liniştit şi de senin sufletul, îmi pare aşa de bine că mă găsesc singură, c'o carte, — şi mă opresc, urmăresc

zborul unei gâze, cântecul complicat al unei paseri.

Altedăți. totuși, parcă-s singură. Imi aduc aminte de vorba ta: că sunt prea tânără, ca să mă îngrop în cimintirul unei singurătăți... Mă gândesc că o să mă deprind cu toate, că mătușa Nastasia se va banaliza, că bunicul n'are să aibă ce să-mi mai spue, că are să vie iarna, lungă, goală, întunecoasă...

Dacă viața mea, aici, n'ar aveà un scop, firește că gândurile aceste mi-ar săpà sufletul și mi-ar tulburà prea des liniștea. Dar eu aici am venit c'o hotărîre mare: să isprăvesc printr'o înseninare a sufletului o viață care m'a umilit, și să mângâi zilele a două ființi pe care le iubesc foarte mult. Cu cât surprind mai des la bunic înaintarea bătrâneții, cu cât urmăresc progresul tristeții la frate-meu, cu atâta mă simt mai pornită, cu dragoste și milă, cătră ei! Mai cu seamă la Panainte e ceva ciudat: e ca o plantă care tânjește; parcă s'ar suì din pământ în toate mădularele lui un suc otrăvit, care-i sărăcește și-i ruinează ființa...

Uneori am clipe când, înseninând pe fiin-

ţele acestea dragi c'o vorbă, c'un zâmbet, îmi pare că nu poate să fie în lume fiinţă mai fericită decât mine!

Să nu uit să-ţi spun că bunicul, ca răzăş adevărat ce este, a pornit un proces cum se cade tatălui meu pentru casele noastre, pe care le stăpâneşte el pentru fetele cucoanei Safta, — pentru fetele iubitei mele mame, care mă iubeşte aşa de mult!

XX.

Săveni, 14 Maiu 189...

Draga mea Marie! Tu nu ştii că ai fugit din Săveni cu *cineva*. A, da, ai fugit. Ai lăsat pe maior, după ce un an a ştiut tot satul şi bărbatul n'a ştiut nimic, şi te-ai dus. Eşti o fiinţă fără ruşine şi fără suflet! Ai înşelat o comoară de om, «bun ca pânea cea caldă», ş. c. l. Se zice că ai fugit cu un sub-prefect, care, pare-mi-se, a fost permutat dela noi mai săptămâna trecută. Alţii jură că ai fugit cu un bătrân. Te-ai lăcomit la parale «ş'aici făceai pe fudula»...ş. a.

Vezi tu ce logice fraze izvorăsc din gău-

direa Săvenilor de parte femeiască, iau întrupare în vorbe șoptite și aleargă pretutindeni ca niște vietăți vâscoase, pipăind cu tentacule și strecurânduse în urechi... Trebue să știi că odată cu organul vorbirii s'a dezvoltat în Săvencile noastre și organul auzului — într'un chip extraordinar. Nu numai vorbesc mult, cu o nesfârșită bogăție de supoziții la fiecare lucru cât de mic, dar și ascultă grozav. Urechile acestor femei sunt ca niște ventuze... Se lipesc de orice — și sug tot ce ar sămănà cu un sânge rău.

Maiorul Stahu din pricina asta a avut accese de supărare. Au venit unele babe să-l mângâe și să-i dea știri despre tine: probabil că ești la Iași, probabil că la București ai fugit, ș'acolo trăești cu un ofițer. Ce puteà să facă bietul om? Ființele acestea sunt așa de convingătoare, încât el simțeà nevoia să vie la mine ca să-l încredințez că tu în adevăr ești la Adâncata.

O mâhnire mare apasă asupra lui Stahu. Când îl văd așa, cu obrazul încremenint ca într'o mască de bolnav, mi-i milă de dânsul. Vorbește cu trudă, încet, parcă el singur se plictisește de ce spune. Mi se tân-

gue: că te iubeşte, că te-a iubit şi ţi-a împlinit toate voile, că hotărîrea asta a ta a fost o izbire grozavă pentru sufletul lui... Pare a înţelege că nu mai ai nimic pentru el, dar nu-şi închipue cum de ţi-a venit aşa lucrul acesta, parcă ar fi o boală... «Ce s'a întâmplat? ce este?» Tot asta mă întreabă. Câteodată pa rcă s'ar lăsà înclinat să creadă tot ce se spune prin târg: simte nevoia unei lămuriri. Eu ce-i pot spune? De mângâiat nu caut să-l mângâi, lămuriri nu-i dau. Ce lămuriri i-aş puteà da? Ii spun şi eu că trebue să rabde, — că aşa sunt femeile câte odată. şi altele de felul acesta. Şi-l încurajez la resemnare. Pare-se însă că resemnarea lui nu-i în linişte. Câte odată îl văd cu obrazul obosit şi bătut ca de un abur fierbinte, cu glasul răguşit, cu ochii injectaţi de sânge... Işi aduce aminte că a trăit îndelungată viaţă de holteiu, — şi are întoarceri către viaţa aceia. E mânios atunci, vorbeşte de tine ca de un lucru pe care l-a stăpânit şi pe care cată să-l dobândească iar, pe cale legiuită ori pe cale silnică. Se rătăceşte maiorul dumnitale. In clipele când îl văd aşa, nu-mi pare rău că l-ai lăsat, deşi ai lăsat un om trecut ca

să-ți cheltuești zilele tinereții lângă un bătrân şi lângă un bolnav. Nu mă îndoesc totuşi că sufletul tău se va ridicà într'a doua revoltă, orice-ai spune tu de jertfă, de mulțămirea acestei jertfe, și altele de felul acesta.

Intr'o Duminică, de curând, m'am întâlnit şi cu Iorgu Voinea dela Plopeni, la cofetăria lui domnu' Iozef. Cetățenii din Săveni în fie-ce zi trebue să înalțe rugi cătră Domnul pentru nemărginita-i bunătate, că a îngăduit să se clădească orăşelul acesta în jurul cofetăriei lui domnu' Iozef. — Voinea erà cu maiorul. Se pare că sunt prietini. Stăteau la o masă într'un colț şi maiorul făcea mărturisiri dureroase. Vedeam după obraz, după gesturi. M'au văzut apoi, şi s'au înfățişat ca să-şi prezinte omagiile. Maiorul Stahu mi se păreà foarte trist şi Iorgu Voinea mi se păreà destul de mulțămit — chiar prea vesel mi s'a părut pentru tristeța lui Stahu. Bine înțeles, nu râdeà nici nu glumea, însă nu zădarnic mi-a dăruit maica pătrundere.

«N'ați mai primit nici o veste dela Maria?... m'a întrebat Stahu... Inchipuiți-vă,

eu nu mai ştiu nimic... Am ajuns intr'o stare ridicolă...»

Iorgu Voinea păreà că n'aude. Priveà într'o parte, părea că nu-l interesează nimic din istoria asta. Iorgu acesta Voinea este un om primejdios. — Glumesc, bine-înţeles.

Ce să-ţi mai spun? că în afară de ceia ce eu singură cu simţurile mele bag seamă — maiorul, după ceia ce prietinele mele spun, ar fi căzut la patima beţiei, şi anume căderea aceasta s'ar întâmpla foarte des într'o crâşmă zisă a Vădanei. Crede ce vrei despre asta. Eu îmi spăl mânile, ca Pilat din Pont.

Tocmai. Văd ca a venit vorba de prietinele mele. Eu am, draga mea, două feluri de prietine: cele care mă iubesc şi cele care mă urăsc. Nu-i nici o deosibire între ele — căci pe unele dintre cele care mă iubesc, mi se pare că le urăsc eu. Cu aceste prietine am destul năcaz. Cu darurile pe care le au, de a ascultà şi a vorbi, şi de-aşi da drumul fantaziei (trei daruri la dânsele absolut fără legătură), nu se ocupă numai de tine şi de maioru ci şi de umila scriitoare a acestor rânduri. A! câte lucruri din cele pe care le spun ele, n'aşi

voi eu să se adevărească! Cum n'aşi voi eu să se întoarcă ceva din tinereţea dusă; cea care mi-a rămas îmi produce mai multă suferinţă: «sfârşitul unei comori...»

Imi atribuiesc multe lucruri prietinele mele. Şi eu caut fără îndoială să le plătesc cinstit. Generalul Hrisanti, «leul» meu, intră în casă şi eu sunt tristă şi enervată. Are ceva să mă întrebe — căci eu sunt oracolul său, — are ceva să mă întrebe şi eu stau mută. «Ce este? ce sa întâmplat, pentru Dumnezeu?! — Nimic nu s'a întâmplat! — Ce ai? — Nimic. — Eşti bolnavă? — Nu sunt bolnavă...» Tăcem un răstinp; eu încep a aduce vorba despre maiorul Stoianovici şi despre consoarta sa, despre colonelul Cerchez şi despre consoarta sa, şi aşa mai departe, până ce eu mă liniştesc şi leul intră într'o furie potrivită: ştiu că furia acesta a lui va aveà urmări potrivite.

Iată cum petrec eu, draga mea, şi cât de trist mi se scurge viaţa. Noaptea trecută m'am visat moartă, întinsă între flori veştede, şi mă priveam eu însămi cu nespusă jale. Cărţile mi-au arătat tristeţe mare, la pragul casei. Vine vremea iernii, dragă Marie,

şi tare mă simt tristă; focul nu mai arde bine în sobă. Ţie pe de altă parte ţi se arată lucruri — pe care ş'aşa fără cărţi aşi puteà să le prezic. Cred că vei primi în curând o vizită care s'arată a veni dinspre partea Plopenilor. — Glumesc, bine-înţeles!

Despre procesul între bătrânul Dumbravă şi cuconu' Vasilică Popazu s'a auzit în târg. Îl văd câteodată pe bunul tău tată, trecând cu zâmbetul lui de dragoste, cu mişcările lui de om al lui Dumnezeu... Aşa de blajin vorbeşte, atâta bunătate izvorăşte din ochii lui... Face nişte semne cu mâna, parcă inima ar voì să şi-o scoată din piept şi să ţi-o pue înainte, pe palmă întinsă...

Nu mă uita, şi mai scrie-mi.

XXI.

În dimineaţa de 18 Maiu, două zile după ce Maria primise scrisoarea Anei Hrisanti, în sat la Adâncata începură a lătrà cânii cu îndârjire. O trăsură străină, cu clopote răsunătoare, intrase pe uliţa din mijloc, un vizitiu pocneà din biciu parc'ar fi împuşcat

dintr'un pistol, şi huruitul roţilor păreà un tunet prelung, înăbuşit de depărtare.

Erà pe la ceasurile 9 dimineaţa. Maria se plimbà prin livadă singurică, gânditoare. Bătrânul şi Panaite erau la câmp. Cele din urmă flori rozalbe de gutui se desfoiau şi tremurau în lumina dimineţii. O mireazmă tare de salcâm pluteà în aerul călduţ ; albinele jucau în prisacă.

Trăsura se abătù cu zgomot spre zăplazul cu streşină al livezeii; apoi deodată, scurt, clopotele şi zgomotul conteniră înaintea porţii. Maria avù o tresărire. «Trebue să fie Voinea... gândì ea. Ana Hrisanti a avut dreptate....» Şi pornì, grăbind paşii, spre ogradă. Cânii din lanţuri începuseră a lătrà. Un argăţel da fuga să vadă cine a venit. Glasuri se auziră; porţile se deschiseră. Maria îşi simţì inima strânsă în piept, ca la o presimţire tristă. Fără voe murmură : «Poate să fie Stahu...» Se oprì, privind de departe. Trăsura huruì pe podeţ, clopotele sunară de câteva ori, rar; apoi în mijlocul ogrăzii se arătară deodată musafirii. «E Stahu !» Lângă maior, cunoscu şi pe Iorgu Voinea; începù să-i bată în piept inima; o undă de nemul-

ţămire se iscă în aceiaşi clipă, adăogindu-se tristeţii.

Musafirii o salutau cu gesturi largi, de departe. Maria trecù în ogradă, apoi spre intrarea casei; sângele îi năvălì în obraz; se sileà să zâmbească. «Are să mă îmbrăţişeze, are să mă sărute...» se gândeà cu dezgust, privind ţintă înspre Stahu. Dar în mişcările maiorului erà un fel de sfială pe care Maria nu i-o cunoscuse până atunci. Venea încet, cu pălăria în mână, zâmbeà stânjenit; aveà ochii tulburi, cu aţe de sânge. Prin mintea Mariei trecù gândul pe care i-l strecurase scrisoarea Anei Hrisanti: a băut!

Maiorul întinse mânile, ea se trase un pas înapoi.

«Bună dimineaţa, Marioară, bine te-am găsit!...» zise el oprindu-se. Îi erà răguşit glasul.

Maria priveà spre Voinea. El veneà linştit la faţă, ca un plugar sculat înainte de răsăritul soarelui. Păreà serios; Mariei i se păreà că ochii lui o privesc cu luare-aminte. — Intinse lui Stahu mâna; îi zise:

«Bine-ai venit. Ce mai faci?... Când ai plecat?...

— Eu? întrebă maiorul râzând, și se întoarse pe jumătate spre Voinea; am plecat ast'noapte, am rătăcit, am umblat, am sculat pe Voinea din somn, și l-am adus într'o bătae de biciu aici... Grozav m'am plictisit în târg.... Da'tu ce faci? Ce te uiți așa la mine?...»

Râdea, și fugea cu ochii în lături. Apoi trase spre el mâna Mariei, își puse apăsat buzele pe ea. Intrebă, cu același râs: «De ce ți-i așa de rece mâna?...»

Maria se se simțeà învinsă cu desăvârșire de simțirea-i de tristețe. I se păreà de tot ciudată ivirea maiorului așa, deodată, în liniștea ei. Nimica din ceia ce o împresurà nu se armonizà cu înfățișarea străină, rătăcită, a celui pe care-l părăsise: «Am trăit ani la un loc cu el, și acum mi-i cu desăvârșire străin...» se gândeà ea. Și i se păreà firească și altă întrebare care-i nășteà pe buze: «Ce caută el aici?» — Și, cașicum o suflare aspră i-ar fi răcit sufletul, obrazul i se umbrì de suferință și zâmbetu-i pieri.

Dădù ceremonios mâna cu Iorgu Voinea, îl privì drept, fără să clipească, și ochii

ei parcă-l mustrau pentru tulburarea liniştei în care se aflà.

Dădù drumul apoi musafirilor în casă, în odăiţa ei, unde plutea un miros uşor de ierburi uscate şi unde soarele pătrundeà cu sfială parcă. Se grăbì să iasă. Maiorul se oprise în mijlocul încăperii şi priveà cu mirare în jurul lui. Asta-i făceà rău. Dintr'odată începù s'o doară capul, simţeà în tâmple bătaia sângelui. Se grăbì către fântână. Bătrâna Nastasia îi eşì înainte cu o cană mare de lut.

«Trebue apă, dudue? iaca aduc îndată. Da' cine-s boerii?... Adică pe unu-l cunosc: e boerul cel tânăr dela Plopeni, da' pe celalt, pe cel mai bătrân, nu-l cunosc...»

Maria se oprì deodată şi parcă i se făcù negru înaintea ochilor când răspunse:

«Acela-i bărbatu-meu, mătuşă Nastasie...

— Care? cel bătrân, dudue? întrebă bătrâna holbând tare ochii.

— Nu mai trăesc cu el...» răspunse înăbuşit Maria.

Îi ardeau ochii de ruşine. Bătrâna nu răspunse. Scoase încet o ciutură de apă; umplù cana.

«Mătuşă Nastasie, vorbì deodată Maria, şi ochii îi erau umezi şi glasul îi tremura... Te rog dă-mi oleacă de apă... să-mi ud obrazul şi fruntea... Mă doare capul...»

Bătrâna îi turnă încet apă în pumni, — şi o priveà cum se spală. Când ridică ochii Maria, zărì milă în căutătura bătrânei.

«Doamne, dudue, tare eşti tulburată, vorbì mătuşa Nastasia... De ştiam eu, nu dădeam drumul la porţi... Aici trebue să fie un drac... Ce caută el acù aici?... după cât înţeleg eu, nu mai ai nimic cu dânsul...

— Are să treacă şi asta... mătuşă Nastasie... Te rog adă dulceaţă şi apă...»

Bătrâna trecù pe dinaintea ei; o privì lung, clătină din cap; iar Maria rămase pierdută, cu bărbia în piept, cu ochii în pământ. Parcă-i veneà ameţeală; parcă din ce în ce dădeà năvală în sufletu-i o suflare necurată. Parcă din ce în ce mai bine-şi da socoteală că fuga ei dela târg se făcuse pentru totdeauna şi că de-acum înainte nimic nu mai puteà fi între ea şi cela ce-i fusese bărbat. «Dar ce caută aici? ce caută?» Mai are vre-un drept asupra ei? îşi închipuie că o va înduplecà să se întoarcă?

Cum s'a hotărît el aşa să vie, după o noapte tulbure? A sculat pe Voinea din somn şi l-a luat cu el într'acoace... A venit, are drepturi, vrea să-şi arăte drepturile pe care le are...

«Nu se poate, trebue să fiu tare...»

Işi şopteà încet vorba asta; şi parcă se simţeà rătăcită, aşa de tare i se încegurau ochii şi o dureà fruntea.

Pornì spre casă. Intră încet, privind ţintă înainte-i. Stahu râdeà zgomotos. Mătuşa Nastasia tocmai atuncea intrase şi ea, şi se uità urît, cu sprâncenele încruntate, la el. «E străin pentru mine... cu desăvârşire străin!...» zise Maria în sineşi şi i se păreà că-l priveşte de departe, şi e un om pe care nu l-a văzut niciodată.

Apoi privirile i se întoarseră spre Voinea; erà serios, păreà mâhnit; o învăluià într'o căutătură grea.

«Poftim, luaţi dulceaţă...» zise ea încet.

In clipa aceia mătuşa Nastasia se aplecă şi privì pe fereastră. Grăì îndesat, înălţând sprâncenele şi întorcând spre Maria capul:

«Aha! iaca şi nânaşul Matei... A venit

tocmai la vreme, dudue...» Şi prinse a râde cu răutate.

«Iaca, dulceți de zarzăre, făcute de mâna duduei...» zise ea apoi, împingând tablaua spre pieptul lui Stahu.

Mariei îi veni într'o clipită de fulger hotărîrea, eşì deodată pe uşă şi trecù în iatacul din fund al bătrânului ; acolo se lăsă pe un divan, îşi prinse capu 'n palme şi se lăsă pe-o coastă....

Bătrânul erà mirat, păreà vesel. Văzuse în ogradă trăsura și caii. Intră repede în casă, urmat de Panaite. In pragul odăii unde erau musafirii se opri : eşeà, întunecată la obraz, mătușa Nastasia. Dintr'o aruncătură de ochi văzù în încăperea strâmtă pe Stahu și pe Voinea.

«Da' Mărioara unde-i ? întrebă el repede.

— Da, unde-i, răspunse morocănoasă bătrâna. Eu ştiu unde-a intrat ?... De bucurie mare pesemne...

— Ce este ?» întrebă dintr'odată, scurt, bătrânul, şi păşì în odae cu cizmele-i pline de țărână. Pe lângă el se strecură şi Panaite, palid şi cu ochii pânditori. Erà în

haine de doc albastru, c'o pălărie mare de pae în cap.

In aceiaşi clipă maiorul parcă se dumeri: venirea lui a trebuit să stârnească o furtună. Un val de mânie i se sui în obraji, potcoava din frunte i se făcù purpurie.

«Am venit să-mi văd nevasta... zise el dârz, ridicându-se în picioare... Am venit ca prietin; văd că sunt primit ca duşman... Am drepturi... e nevasta mea!...» Glasul lui gemeà adânc, din gâtlej.

Bătrânul rămase cu sprâncenele încruntate, cercetându-l mut, un răstimp.

Privind batjocoritor ţintă, înainte-i, Panaite grăì lin:

«E copilul nostru...» și eși cu paşi nesimţiţi.

«E copilul meu...» grăì şi bătrânul ca un ecou. Apoi ridică fruntea îndârjit, și ochii îi scânteiară. Dar maiorul se potolise: îşi schimbă glasul și-şi plecă fruntea.

«Unde s'a dus Maria? întrebă el domol, deodată... Poate s'a supărat că n'am vestit-o... Fac tot ce vrea ea... Dacă s'a mâniat, mă duc... Spune-i că nu mai vin fără voia ei...

Vreau să vin s'o văd măcar din când în când... N'am vrut s'o supăr...»

Apoi parcă simți nevoia să se mărturisească bătrânului; se apropie de el, îi cuprinse mâna; îi vorbeà c'un tremur de tânguire în glas.

«Imi erà urît, eram singur... Ce pot eu să fac? ce rost mai are viața mea când sunt așa de singur?... Acuma m'am deprins... nu mai pot fără tovarăși. De o bucată de vreme nici nu mai pot sta seara acasă... Mă duc și eu la un pahar de vin... Il beau fără bucurie, îl beau cu mare mâhnire... Ș'așa m'am gândit eu aseară, pe când stăteam la un pahar: Mă duc, zic, să iau pe Voinea, mă duc să văd ce mai este la țară... De asta am venit...»

Bătrânul stătù uimit; nu pricepeà bine nici ce ziceà Stahu, nici ce se petrecuse în casă. La glasul împăciuitor al maiorului se plecă totuși, întinse dreapta și spre cellalt oaspete.

«Bine, dar ce-a fost?... vorbì el, tulburat.

— A fost vina mea... zise deodată Iorgu Voinea. Dar vina mea e de ertat; eu nu știam, nu bănuiam ce are să se întâmple...»

In răstimpul în care Voinea vorbeà, Maria se arătă în sală. Ii ţineà Panaite o mâna; îi mângâià cu drgoste degetele fine şi albe. Apoi îi lasă mâna şi intră cel întâiu în odae, zâmbind, privind către toţi ca un om care ştie o veste fericită.

Voinea o zărise, îi simţise apropierea. Şi'n mintea lui într'o clipită se închegase un şireclic: făcù în chip simplu mărturisirea vinei lui.

«Eu sunt de vină...» zise el a doua oară, după ce Maria păşì pragul. Şi întorcând ochii, caşicum păn'atunci n'ar fi văzut-o, parcă simţi în privirea ei ceva — o lucire de recunoştinţă. Ar fi vrut să mai adaoge ceva, dar o văzù foarte tristă, albă ca varul la obraz.

«Ce ai, Mărioară? vorbi cu grijă bătrânul Dumbravă. Ce-a fost?»

Maria tăcù o vreme. Păreà slăbită, se aşeză pe un scaun.

«De ce-aşi spune că-mi pare bine de venirea dumnevoastră? zise ea cu pornire, şi privirea neagră i se înflăcără. M'am hotărît să vorbesc curat. Ce-mi folosesc lacrimile? ce-mi foloseşte zbuciumul? Eu

sunt hotărîtă aici să mă'nmormântez. De aici nu voiu mai eși. Vreau să fiu înțeleasă. Dacă mai vii, vină, urmă ea înturnându-se spre Stahu. O să te privesc ca pe oricine — dar ca pe un străin... Vreau să uit tot trecutul.»

Se oprì. Gâfâià de tulburare.

«Să mergem ! zise deodată Stahu ridicându-se în picioare. Văd că parc'ași fi străin...»

Și-i luceau ochii de durere.

«Mai stați... zise cu îndoială bătrânul. Datoria noastră este să ospătăm pe musafiri... să le dăm pat de hodină...

— Mulțămesc, mulțămesc frumos... răspunse Stahu râzând cu durere. Ne ducem... Om mai venì altădată... Poate pân'atunci s'or mai schimbà lucrurile... Azi mă simt așa, parcă am înmormântat pe cineva...»

Iși plecă în piept capul și oftă. Apoi eși încet, gârbov parcă. Avù în prag o ultimă izbucnire.

«Bine, frate, strigă el către Voinea ; cine a mai văzut așa ceva ? Un lucru așa de ridicol, așa de dureros !... Ce înseamnă asta, frate ? Eu nu înțeleg nimica, îmi vine să nebunesc !... Spune tu, Mărioară, și întindeà

mânile spre ea, — de ce mă alungi? N'am înţeles, frate, nu înţeleg... Asta-i nebunie curată. Îmi vine să-mi zdrobesc capul de ceva...»

Dar Voinea îl luă de braţ cu prietinie, îl coborî treptele, îl suì aproape cu sila în trăsură. Vizitiul, bătrân cărunt, se căţără şi el pe capră. Voinea stătù o clipă in cumpănă, apoi se întoarse repede spre cerdacul casei, strânse mâna bătrânului; se hotărî să intre şi în sală, ş'acolo, c'o simţire ciudată, caşicum ar fi fost un jucător pătimaş care pune o sumă mare, cea din urmă poate, pe-o carte, vorbì către Maria:

«Nădăjduesc că m'aţi ertat...

— Dumneata nu eşti vinovat... răspunse Maria ridicându-se din locul ei.

— O să vin să-mi cer ertare singur...» grăì Voinea tulburat. Maria nu răspunse. El coborî repede treptele, ca urmărit de ceva, — se aruncă în trăsură lângă maior, şi vizitiul dădù biciu cailor. Clopotele începură a sunà iar, porţile se închiseră, dela fântână mătuşa Nastasia făcù un semn cu mâna, parc'ar fi mânat pe bieţii drumeţi spre necurate pustiuri.

Şi singură în odaia ei, după aceia, Maria stă la sfat cu gândurile.

«Ce a fost aceasta? se întrebă ea. S'au petrecut toate ca 'ntr'o operetă. A venit bărbatul meu, omul care în virtutea unei legi m'a cumpărat aproape. A venit parcă să-și ceară un drept.. Cum s'a făcut că și-a plecat cerbicea? Cum se face că am avut eu atâta putere, să-l înfrunt, să-l ridic dela locul lui, să-l alung? Parcă-mi eră milă de el... Parcă-i erau ochii plini de jale când m'a privit la urmă...

Dar omu-i foarte ciudat, și găsește în sine uneori rezerve mari de putere... Parcă mă cercetez acuma și descopăr ce eră răutate în mine. Sunt sigură că din pricina lui Voinea am săvârșit această faptă eroică. Dacă n'ar fi fost Voinea, m'aşi fi purtat poate mai blajin. Mi se pare că-i mai adevărat decât îmi închipui eu acest lucru.

Ce-a însemnat vorba dela urmă a lui Voinea?... S'a grăbit s'o rostească. Păreà tulburat. De înșelat nu mă înșel asupra simţirilor lui — deși n'am experienţa Anei Hrisanti...»

Umblà prin odae, căutà în neștire hârtia

de scris și pana. Se puse la masă, ca să scrie prietinei sale întâmplările din dimineața aceia.

«Dragă prietină, aveai tu dreptate când rosteai aforismul tău: că cea mai puțin cochetă dintre femei simțește iubirea unui bărbat, mai 'nainte chiar de a o cunoaște el singur... Femeia care a spus acest adevăr întâiu, trebue să fi trecut prin clipele prin care am trecut eu...»

XXII.

Ah! dragii mei, cât de frumoasă e viața în șesul Moldovei, la Adâncata—nici nu vă puteți închipuì. Satul, la sfârșitul primăverii, e o grădină care se întinde departe până'n prundurile bălții și până către codrul care îmbracă dealurile. Și o liniște ca'n apropierea somnului plutește în aerul cald; mișcarea aproape a contenit către amiază; cânii dormitează la umbră pe supt garduri; s'a ogoiat și colbul fierbinte al ulițelor; ici colo se arcuește o boltă de nuci peste trecători de-la o gospodărie la alta; umbra lor înflorește drumul. Peste gardurile joase ori printr'o

portiță deschisă, zărești într'o grădiniță ruje drepte, uriașe, cu florile roșii dezvăluite. Ici bagi de seamă că te pândesc doi ochii strălucitori, dintr'o tufă. Un cap neclintit de fată, la linia zăplazului. Iți zâmbește. Nu l-ai văzut pân'acuma. In clipa următoare a dispărut. Un cântec adie de departe... Cucoșii își trâmbițează vestea iubirilor lor, — dar cântarea lor face parte parcă din liniștea cuprinsului, căci abia într'un târziu, din întâmplare parcă, o deosebești... In aceiași liniște, deosebești ritmul regulat, ca o bătae de inimă, al rotarului care lucrează la cobâlă... Şi încet-încet, cu cât treci printre gospodării, urechea prinde tot mai multe zvonuri ale liniștei.

Ai eșit din sat, ai trecut și de cea din urmă așezare, a meșterului faur; la o cotitură nu mai auzi nici bătaia ciocanelor; ai ajuns în câmp, unde se desfășură ogoarele oamenilor, ca niște lăvicere întinse la soare, ici pe câmp drept, dincolo într'o vălcică în altă parte pe o culme de deal. Nu mai vezi oameni pe câmp. Auzi ciocârlia tremurându-și cântecul strălucit, — parcă ar curge din înalt un pârăuaș de lumină și triluri de

cristal. O dumbrăveancă trece peste popușoae desfășurându-și penele verzi și albastre. Auzi strigarea prepeliței; cârâitul cristelului. Şi iar se face tăcere. Şi cotești după aceia pe un drumeag de țărână, și te 'ntâlnești la un podeț cu un om cu pălăria lată 'n bouri, cu pieptul desfăcut. Mână c'o biciușcă scurtă boii înjugați la un car cu saci. Vine dela moară. Ţi-a dat ziua bună descoperindu-și pletelele, pe urmă a dispărut el la cotitura pe care ai venit tu. Şi pe urmă iată moara, într'o tăetură de mal... Boi dormitează în soare, lângă care goale. Moara umblă — parc' ar fi singură... S'aude bătaia regulată a teicei... Ape spumoase se zbuciumă și fierb supt roată, în bulboană.

Toate sunt frumoase la Adâncata, dar oamenii au griji și năcazuri. De când trăește bunicul Matei Dumbravă aici, nu știu dacă a privit cu asemenea ochi frumusețile firești ale meleagurilor lui. Câmpu-i un câmp, și moara lui e o moară. Iar în primăvara aceasta natura pare mai frumoasă — cu cât bătrânul n'o bagă de loc în seamă. Căci dumnealui, ca răzăș ce este, își îmbracă

foarte des straele de șieac și se duce la târg să vadă ce-i mai fac «proțesurile.»

Are procese: cu casele Aglăiței, case muncite de mânile lui și a răposatei Magdalina, —și cu maiorul Stahu. Maria nu voia să intre într'un proces de despărțire, parcă se înfricoșà de acest lucru nou, neobișnuit; dar bătrânul nu înțelegeà teama ei: «Un proces, floare la ureche... ziceà el. Cunoaștem noi *procedura*...» Ș'a pornit și pentru Maria procesul de despărțire, ș'a luat-o și pe dânsa la târg în două rânduri, pentru aceasta.

Dar procesele se poartă cu năcazuri, mai ales când știi să le porți și când te ții grapă de ele. Erà năcăjit bătrânul, dar aveà credința că la urmă tot a lui va fi izbânda. Râdeà uneori povestind ce s'a mai întâmplat în trecerea lui la târg: cum a vorbit cu un advocat, ca să-l ispitească numai; cum a păcălit pe alt advocat, al lui cuconu' Vasilică, chiar dintru început, cum a grăit el către judecători, cum a spus el că se întemeiază pe cutare articol, și pe cutare articol... «Apoi, domnilor judecători, ziceà el, eu dreptatea mi-o caut numai când am pră-

pădit-o... Ca s'o caut trebuià s'o am...» Şi cuconu' Vasilică Popazu schimbà feţe feţe. Bătrânul Dumbravă arătà cât de opărit stăteà la proces cuconu' Vasilică. «Apoi cu mine nu te poţi dumneata pune, ginere, — i-a zis el, că eu îs mai tare şi de partea mea e dreptatea...» «Şi cuconu' Vasilică, urmà a povestì bătrânul, se făceà că n'aude: se ploconeà către un boer, strângeà cu amândouă mânile, rupându-se de şele, dreapta altui boer, ş'apoi grăià către toţi cu dragostea lui, cu bunătatea lui... Tare ne-a mai amărît pe noi dragostea.lui şi bunătateal ui!»

Dar nici pentru Maria n'au avut o vreme farmec satul și câmpiile, și colțul blând unde vuià şi spumegà moara lui Dumbravă.

Multă vreme i-a stat ca o piatră pe inimă întâmplarea din dimineaţa aceia de Maiu: când a sosit ca o furtună, după o noapte de petrecere, maiorul Stahu. I se păreà aşa de nefiresc ceia ce se petrecuse, aşa de străină parcă fusese în viaţa-i liniştită izbucnirea aceia... Ii rămăsese după aceia ca o pată în suflet. Se petrecuse şi 'n ea ceva nefiresc... Avusese unele mişcări ciudate. Gândindu-se, parcă mai mult se încredinţase că

mişcările acelea le stârnise Voinea, tânărul acela care o urmărea cu ochii de-o bucată de vreme. Deoparte un bărbat care vine să-şi reclame drepturile, de alta soţia lui care aproape îl alungă. Ş'al treilea care pare a se bucură, pare a aşteptà ceva... Parc'ar fi fost o izbucnire de râs la o înmormântare, — se gândeà Maria.

Singură în odaia ei, când cugetà la lucrurile acestea, aveà ca o nelinişte. Apoi cu hotărîre, se încredinţà că orice tulburare trebue să înceteze. Destul îi fusese batjocorită tinereţea, acuma e vremea când se simte om, în stare să ajute pe alţii — să se jertfească. «Jertfă...» — gând fix, lângă care se strecurà parcă zadarnic icoana nelămurită a lui Iorgu Voinea.

Panaite, pribeagul, în pacea aceia a zilelor verii, în blândeţa casei bătrâneşti, în căldura molcomă cu mirezme tari a ogoarelor, parcă suferise o destindere. I se luminaseră ochii, zâmbeà bucuros; şi câteodată, într'un colţ al cerdacului, privind răsăritul lunei pline, începea să-şi aducă aminte de neguroasele şi zdrobitoarele lui rătăciri din trecut. Le povesteà Mariei ca pe nişte întânplări străine.

Càteodată totuşi i se întunecà glasul, încruntà sprâncenele şi rămâneà tăcut: aveà o întoarcere deodată către cuconu' Vasilică Popazu: parcă i se ridicà înaintea ochilor, în întuneric, trupul nalt şi uscat, şi zâmbetul încremenit, şi ochii lucitori, — şi ca o zguduire nelămurită îi aduceà în întreaga fiinţă, a miea oară, amintirea tristei lui copilării... Maria îl priveà în clipele acelea c'o simţire de teamă: erà grămădită în ochii lui o ură neagră; priveà cu spaimă şi cu ură fantoma tatălui.

Altfel, parcă i se liniştiseră gândurile de pribegire. In schimb, trupu-i slăbise, braţele şi picioarele parcă erau numai nişte coarde nervoase. Când râdeà, i se întindeau ca nişte sfori între colţurile gurii şi urechi.

«Eu numai am mult, dragă surioară, murmură el într'un rând, seara, în întuneric, — şi apucă mâna Mariei. Am umblat prea mult, ani de zile am umblat, şi mi-a secat trupul de necazuri, de vorbe rele, de bătaia gerurilor, a vânturilor, a ploilor... Pe urmă, acuma, m'am oprit, — şi trupul cere hodina mormântului...»

Maria îşi simţi sufletul plin de jale.

«Ai să te faci bine, murmură ea cu lacrimi

în glas. Am să te îngrijesc eu, am să stau totdeauna lângă tine...»

Bolnavul îi mângâià degetele după obiceiul lui.

«Marioară, grăì el încet, nu știu ce am avut eu: asta m'am întrebat totdeauna... Dar de suferința ce-am avut-o trebue să mor... Orice-ai spune, orice-ai face, trebue sa mă duc... Acum vezi și tu că vorbesc liniștit și lămurit... Și m'a urmărit în drumurile mele o durere năprasnică: a murit mama noastră, tânără și frumoasă... Ş'acuma mă urmăreşte un gând grozav: căci știu din ce pricină a murit mama...

— Acestea-s gânduri, vorbì Maria c'un fel de frică. Fii cuminte, nu te gândì la asta...

— Ascultă ce-ți spun eu, grăì întunecat Panaite. Nu mi-am adus aminte multă vreme... Dar acuma am văzut, a eșit în amintire un lucru vechiu... Mi s'arată o icoană, trebue să fie de-atuncea; în mine a răsărit acuma. Cum plângeà mama... o văd... erà tânără și frumoasă... și plângeà... Și tata o loveà, — o băteà cu ghiontul și o priveà cu ochii lui sfredelitori, aveà zâmbetul lui cel rău... așa cum zâmbeà și ne priveà în noaptea aceia

a Invierii... Atuncea a răsărit deodată în mine icoana aceasta...

— Nu se poate, Panaite, trebue să fie o părere... nu se poate, nu se poate... Și prin trupul Mariei trecù un fior.

— Ba da, ba da, eu sunt mai mare decât tine, eu ţin minte...

— Nu se poate, Panaite! De ce? de ce s'o chinuiască aşa?...

— Eu bănuesc de ce, şopti Panaite cu taină, şi zâmbì în întuneric... Acuma știu. Așa-mi lămuresc și de ce m'a bătut și m'a chinuit şi pe mine până ce mi s'au întunecat minţile... Ah! cum mă bătea... In cap mă bătea, până ce-mi simţeam creerii ca de plumb... Eu cred aşa: că nu sunt copilul lui: de-aceia a chinuit-o el aşa pe mama...

— Ce spui tu, frate! strigă Maria cu groază, ridicându-se în picioare... Cum iţi pot venì asemene gânduri!.. Vină-ţi în fire, gândeşte-te la ce spui...»

Deodată tăcù; vedeà că vorbeşte zădarnic; simţì o săgetare de ghiaţă trecându-i prin suflet. Panaite râdeà încet, cu răutate:

«Aşa-i cum spun eu... Am înţeles când se uità el în noaptea Învierii la mine... Eu

n'am cu el nimica... De-aceia îl urăsc eu... Din pricina lui a murit mama, din pricina lui am să mor și eu... Şi tu ai suferit tot din pricina lui...»

Tăcură. Noaptea erà întunecoasă; adieri de răcoare veneau din livadă. Maria simțeà o nemulțămire grea; bănuelile bolnavului aveau o pătrundere stranie, luau ființă în sufletul ei, chinuind-o cu un gând nestrămutat. Aveà dorința să grăiască, să spulbere bănuelile acestea care o făceau să sufere, dar ceva îi spuneà că asta ar fi zădarnic: frate-său n'ar înțelege-o. Şi privea fix în întuneric, și parcă și ei i se închegà înainte icoana pe care i-o sugerase Panaite; maică-sa bătută, căzând supt pumnii lui Popazu...

« De ce? De unde ți-a venit gândul acesta? izbuti ea însfârșit să geamă. Ce spui tu e grozav, frate...! Maica noastră a fost ca o sfântă!..»

Dar Panainte parcă n'auzeà; stà nemișcat, toropit ca de friguri.

Şi deodată glasul lui, străin, un glas de copil, un glas dureros și trudit, îi sună la urechi :

«Dragă surioară, mormântul mamei noastre a rămas uitat, făr'o lacrimă, făr'o floare...»

Şi Maria îşi simţì pieptul năvălit de amărăciune şi izbucnì în plâns.

XXIII.

Natura conspiră împotriva noastră.

Suferinţile trebue să fie uitate. Aşa se pare cel puţin.

Tot ce erà frumos în Adâncata, şesul Moldovei, drumeagurile pline de erburi şi flori mirositoare, şi Moara-lui-Dumbravă, păreau într'o zi de Iunie, Mariei, îmbracate ca'ntr'un abur de melancolie, ceva fermecător plutea pretindeni, în armonie cu sufletul ei.

Ieşise dimineaţa, la răsăritul soarelui, cu Panaite şi cu bunicul, în trăsura lor uşoară. Făcuseră drumul către Moldova la pânea albă, pe urmă cercetaseră fânaţurile, şi Matei Dumbravă intrase până la brâu în iarbă. îşi plecase fruntea spre florile pline de rouă; stârnise şi două prepeliţi care zvâcniseră şi porniseră zbârnâind într'un sbor drept pe deasupra erburilor. Maria a avut

un țipăt ușor de surprindere; pe urmă le-a privit cum se înclină, cum se lasă cu aripile destinse, lângă o tufă de lumânărică.

După aceia s'au îndreptat spre moară. Mergeau caii la pas.

O lene dulce plutea din cerul curat. Maria se simțea pătrunsă ca de o înfiorare care-i înălța gândurile și simțurile; și deodată, fără voe, se gândi la Iorgu Voinea... Și'n lanuri era liniște, și căldura vibra în zare.

De dimineață încă, Iorgu Voinea se deșteptase în casa boerească dela Plopeni, c'o hotărîre: să vadă pe Maria în ziua aceia. In multe nopți, după truda zilelor de muncă, stătuse treaz ceasuri, gândindu-se la dânsa. Intâiu avusese spre ea o mișcare ușoară, ca spre o femee frumoasă cu suflet mai deosebit... Imaginea ei îi aducea un zâmbet de plăcere, nu-l neliniștea. Pe urmă însă gândurile se îndrumară ca pe o cărare cunoscută, numai spre ea; să le stăpânească nu mai era în stare. Și o neliniște soră cu mâhnirea i se isca în suflet.

Se îmbrăcă cu o grijă deosibită, își băù cafeaua repede. Eși în ogradă, cercetă caii

în grajd. Mergea cu capu 'n piept, cu fruntea încreţită.

«Cuconaşule, poate eşti supărat de ceva... îndrăznì să-l întrebe bătrânul Petrea, vizitiul.

— Cum? Nu. Uitasem. Să pui caii la droşcă... Azi mergem undeva...

— Mergem la târg, cuconaşule?...

— Nu. La Adâncata».

Vizitiul dădù din cap, îşi scutură pletele cărunte şi zâmbì. Voinea ridică fruntea.

«De ce-ţi vine a râde?...

— Mie, cuconaşule? ferească Dumnezeu!...» şi ca prin farmeci se întunecă obrazul.

Boerul îl privì ţintă. Obrazul bătrânului se lumină iar într'un zâmbet de bunătate.

«Apoi mă duc să pun caii cât de degrabă... grăi el fără să se clintească din loc.

— Du-te».

Şi Voinea trecù prin ograda largă, spre casele nalte, cu balcon de piatră. Acolo soarele-şi cernea lumina printr'o reţea de viţă sălbatică. Se aşeză în scaunu-i de împletitură de trestie. Răsfoì în neştire o carte cu filele netăiate, o aşează iar la loc, pe măsuţă. Işi aprinse o ţigară, şi fumând îşi netează

barba neagră și părul buclat care-i cădeà pe frunte.

«Poate-ar fi fost mai bine să-i scriu...» își zise el. Pe urmă clătină din cap în semn de împotrivire. «Nu, trebue să mă duc s'o văd...»

Deodată își aduse aminte de Duminica aceia de primăvară, când Maria i s'a arătat în rochiea cenușie, cu pălăria neagră cu pene de struț, cu buchetul de toporași la piept... «Nu știu, a voit să mă privească atunci așa de lung... ori se gândeà la altceva, cu ochii la mine... De-atuncea amintirea ei nu mă părăsește. De sigur că de-atuncea a pornit iubirea mea — și nu mi-am dat seamă...»

Dădeà încet din cap, cu ochii aţintiţi. Intrebările și răspunsurile i se învăluiau în minte, — și chipul Mariei îi pluteà dinainte, în umbra balconului.

Ciudate gânduri l-au năcăjit într'o vreme. Se simțeà atras cu putere către ființa aceia — și împrejurările îl sileau, ca s'o poată vedeà din când în când, să ţie un fel de legătură de prietinie cu Stahu. Asta-l nemulţămeà; i se păreà jocul lui ceva nedemn... E adevărat că găseà o scuză; nu

se gândeà la ceva hotărît, nu cugetà să lege o intrigă... Căutà să se apropie, într'un chip nevinovat, de o ființă care-i plăceà. Dar iarăşi e adevărat că maiorul Stahu îi făcuse destăinuiri mari: că între el şi Maria legăturile slăbesc, că viețile de o bucată de vreme le sunt deosebite... Voinea urmăreà parcă cu interes drama aceasta; acum işi dă seamă: o urmăreà cu interes şi cu nădejde... Ş'aveà o simţire de mulţămire când se gândeà că Maria cată să se desrobească, să iasă undeva la lumină din căsnicia-i neguroasă.

Pentru jocul acesta al lui, pentru prietinia-i cu maiorul, aveà nemulţămiri Iorgu Voinea.

«Pentru dânsa am făcut acestea...»

Şi ce simţire ciudată a avut în ziua când s'a dus cu maiorul Stahu la Adâncata! A avut temeri şi nădejdi. Poate să urmeze o împăcare, poate să urmeze o ruptură desăvârşită... «A fost o intrigă de roman; a izbutit...» Totuși el parcă eşise micşorat de-acolo... I se păreà acuma că ar fi trebuit să spue ceva mai deosebit, să facă ceva... «S'ar fi cuvenit să se petreacă altfel lucru-

rile...» Venirea și plecarea aceia, în jumătate de ceas, plecarea unor învinşi... Şi el şi Stahu plecau la fel... Ar fi trebuit poate să dobândească pentru sine o vorbă deosebită...

«Parcă mi-i greu să mă mai duc cu droșca aceia și cu Petrea...» șopti el, c'o simțire de rușine. «Nu!» rosti el apoi tare, și se ridică. Făcù doi pași până la intrarea balconului. Strigă de acolo cu glas răsunător, înălțând capul:

«Petre! nu mai pune caii la droșcă... Să-mi pui șaua pe Negru... Mă duc călare...»

Vizitiul se oprì cu mânile pe căpestrele cailor: tocmai îi scoteà din grajd. Ascultă cu gura căscată porunca stăpânului și-și scutură pletele. Zâmbì iar:

«Bine, cuconașule... Am înțeles...»

Voinea zvârli țigara și se întoarse la scaunul lui.

«Așa e mai bine. Drumul meu are un aer de poveste...»

Incepù a se gândi iar. Când s'a născut în el simțireà aceasta gingașă — a avut o îndrăzneală pe care astăzi parcă n'ar mai săvârși-o... Atunci, la Paști, îi strânsese mâna... A fost o hotărîre mare. Dar atunci

iubirea încă nu-l cuprinsese. Azi — încă de pe-acuma îşi simte sufletul greu şi nu ştie ce va face, ce va spune...

«Trebue să mă duc, s'o văd, gândì el. Atâta mi-i destul. Trebue s'o văd. Am nevoe de asta, mi-i însetat sufletul... Şi simt că-mi va fi tot mai dragă: mă cucereşte simţirea aceasta ceas cu ceas... Parcă încerc o năruire a voinţei... Azi simt că într'adevăr o iubesc... Până azi m'am întrebat dacă se gândeşte şi ea la mine, şi mi s'a părut că a băgat de seamă mişcările mele; dar astăzi nu-mi mai pasă de asta... Parc'aşi vrea să nu ştie nimic, până'n clipa când printr'o întâmplare oarecare va înţelege...»

Gândurile acestea tulburate îi înfierbântau creerul. — Deşteptat din viaţa lui întrucâtva liniştită până atunci, izbucnirea aceasta parcă aveà în ea o căldură mistuitoare... Şi se întrebà cu inima strânsa, după dezbateri lungi: De unde a izvorît în el năprasnic, covâşitor, focul acesta? Nici n'a băgat de seamă cum s'a întins şi l-a cuprins, ca un rug... S'a deşteptat astă noapte în odaia lui goală; şi erà singur în pat...

O fereastră deschisă scârţâia în balamale... Un teiu fremăta lin la o boare de vânt şi trimetea miros puternic în odaia lui plină de lucruri vechi... Dincolo de odaia lui erau alte încăperi goale; şi toate erau pline de rămăşiţile unei vieţi înbielşugate... Erà bogată în amintiri, în zile de aur, casa aceasta bătrânească. In ea trăiseră mai multe generaţii... In odaia lui, în păretele din fund, ştia că zâmbeşte bătrânul Voinea; dincolo, între ferestre, zâmbeşte cu tristeţe maica lui moartă în tinereţe.. «I-am iubit, mi-au lăsat sufletul lor», se gândeà Voinea. — Şi viaţa lui, până la vârsta aceia de douăzeci şi şase de ani şi-o văzù goală... Cele câteva legături trecătoare, c'o fată dela ţară, c'o cucoană care stăpâneà acù câţiva ani o moşie megieşă — le-a petrecut fără să simtă nimic decât acel «instinct atât de van...»

Ş'acuma erà foarte singur şi'n puterea tinereţii .. Se simţea singur şi trist în noaptea aceia; parcă golul din juru-i se lărgeà la nesfârşit. Şi deodată icoana Mariei i se puse înainte ca'n abur, întâiu nedesluşită, — pe urmă deplină, în linii limpezi, în strălucirea tinereţii ei... Imaginea aceasta l-a

zguduit; ca un sânge de foc a prins a-i alergà prin simţuri.

Se ridică deodată cu ochii rătăciţi. Copitele calului sunau pe pietriş, înaintea scării.

«Gata? întreabă el cu grabă şi puse mână pe pălăria de pae şi pe cravaşă. E 'nchingat bine? Răspunde repede, ce te uiţi aşa la mine?

— Gata, coconaşule, gata...» răspunse vizitiul.

Dar Voinea nu-i mai aşteptase răspunsul; se zvârlise în şea; calul, lovit, porni deodată în salturi aprige. Pe când alergà pe drumul moale, îşi aduse aminte că uitase să dea porunci vătafului. «Nu-i nimic, gândi el, azi pentru mine e zi de sărbătoare...» Şi arse pe negru cu cravaşa. Calul tresări supt el în întinsoarea fugii. «Nu te supără, Negrule, iartă-mă şi tu... vorbi el încet; azi mi-am pierdut cumpăna...»

Lanurile înspicate unduiau la suflarea vântului. Voinea simţi în obraz o boare caldă; mergeà împotriva amezii. «Ce-o să fac? ce-o să spun?» se gândea el, şi îndemnà calul.

In tulburarea lui se amestecà o bucurie

Așa merse o vreme cu gândurile, și lumina zilei parcă creșteà în juru-i. Nici un ceas nu trecuse și călcase jumătatea de poștă care despărțeà Adâncata de Plopeni. Acuma zărea turnul bisericii și crestele livezilor. Negrul suflà ostenit supt el. Ii domolì fuga. Nu mai aveà mult. Inima i se înfierbântà în piept.

Dar iată că la o cotitură, unde, din drumul spre sat, se împarte un drumeag spre moară, — cineva parcă ar fi aruncat un lanț ș'ar fi înfășurat în el și cal și călăreț. Se oprì scurt. Inainte, la câteva obrațe, o trăsurică mergeà încet, spre moara veche. La tropotul calului, cei din ea întorseseră capetele, și într'o clipă lui Voinea i se arătă obrazul alb al Mariei. O broboadă ușoară de borangic îi țineà ca'ntr'o cunună părul.

Inima lui Voinea începù să se zbată grăbit.

Trăsurica se oprì. El lăsă calul la pas, să înainteze. Iși simțea ochii fierbinți plutind ca într'o ceață. Pe urmă când fu aproape, parcă se luminară toate în juru-i; glasul Mariei îl chemà.

«Domnule Voinea, dar cu ce împrejurare ai rătăcit pe-aici?

— Veneam la Adâncata, veneam să mai văd nişte prietini...» răspunse Voinea şi sângele i se sui în obraji.

Bătrânul îi întinse mâna cu prietinie.

«Foarte bine ai făcut, domnule Voinea... Aşa cum ai venit acuma, singur, ne faci plăcere...»

Şi Matei Dumbravă începù să râda cu veselie.

Plecându-se apoi pe oblânc, Voinea apucă şi mâna ce-i întindeà cu obrazul neclintit Panaite.

Apoi salută încă odată, cu pălăria, pe Maria.

«Bine, domnule Voinea vorbi ea zâmbind, cu noi nu dai mâna ?...»

Il priveà puţin pieziş, cu un zâmbet şiret.

Voinea nu răspunse, dar c'o mişcare iute descălecă, trecù frâul calului în cotul mânii stângi, şi făcând un pas întinse Mariei dreapta, caşicum ar fi vrut s'o ajute să se coboare. Ea se hotărî dintr'odată, sări uşurică, şi volanele rochiei albe fâlfâiră o clipă.

noi, ai venit? întrebă Maria fără să-l privească.

— Numai pentru asta...»

Coborîseră și bătrânul și Panaite, — ș'acuma mergeau pe jos, ei înainte, lângă trăsurică, și'n urmă Maria și Voinea, cu calul negru înspumat după ei.

Câteva căruțe așteptau în bătătura morii; între roțile uneia un om dormeà cu fața în sus, la umbră. Inlăuntru pietrele huruiau lin; în covată curgeà făina în zvâcniri ușoare; o ometiță fină, jucând în bătaia soarelui, umplea încăperea. Morarul, om tânăr, nalt, cu părul și cu mustățile ninse, stăteà gânditor într'un colț, pe-un scăunaș cu trei picioare. Lângă el așteptau tăcuți, răzămați de părete, doi gospodari.

Când își văzù stăpânul, morarul se sculă în picioare, cu un zâmbet blajin. Dumbravă înălță capul:

« Bună ziua, Ilie, ce mai faci? — Noroc bun! adăugì el, întorcându-se spre oameni.

— Mulțămim dumitale», răspunseră gospodarii. Morarul își mângâia mustățile. Apoi își vârî mânile'n chimir și vorbì:

«Bine facem, stăpâne. Mai măcinăm şi noi oleacă...»

Maria se oprise, lângă Voinea. Zgomotul lin al mori, glasurile domoale ale oamenilor, aveau ceva patriarhal, din alte vremuri parcă. O duioşie îi cuprinse inima.

«Domnule Voinea, zise ea, ca să fii fericit trebue puţin lucru...»

El se întoarse spre ea; o privì fără să răspundă.

Ea începù a râde şi adăogì: «Azi vreau să uit de multe şi să fiu fericită... Bunicule! strigă ea. Să poposim aici. In jurul morii e umbră, avem unde sta, şi dinspre Moldova vine o adiere de linişte...»

Deodată se oprì, îşi simţì privirile fierbinţi: i se păreà că a fost prea sentimentală. Dar bunicul păreà şi el câştigat de un avânt de tinereţe.

«Minunat! strigă el. Trimitem pe Neculai să dea de veste Nastasiei. La moară putem face o mămăliguţă; eu am să vă prind cu crâsnicul din pârău, de-un borş de peşte, Panaite s'a repezit până la stână, pentru oleacă de brânză... Avem să petrecem împă-

răteşte — şi în cinstea oaspetelui o să înălţăm câte-un pocal de apă rece!...»

Îndată se simţiră cu toţii împrietiniţi după voioşia bătrânului. Abia acuma-şi cerură veşti despre sănătate şi despre afaceri, şi Voinea stătù de vorbă un timp cu Dumbravă, şi se găsiră buni prietini: holdele şi ploile le-apropiau sufletele.

Maria le ascultà sfatul: se bucurà de'nţelegerea aceasta; se bucură că Voinea place bătrânului. In acelaşi timp se gândeà: erà bine încredinţată că Voinea numai pentru dânsa a venit. Parcă nu îndrăzneà să-şi lămurească deplin în cuvinte simţirea pe care o bănuià la Voinea, — dar o adiere nedesluşită de plăcere o cucereà, parcă-i umpleà fiinţa ceva din mirezmele blânde, din farmecul câmpiilor ce o împresurau. Niciodată nu se simţise astfel; câteva clipe îi trecură prin minte zilele vieţii dela Săveni, cu maiorul Stahu, — şi parcă-i venea să se scuture de ceva necurat.

Tăceà, şi se simţeà bine aşa. Iar Voinea'n ziua aceia venise cu un gând de împăcare pentru toate; bătrânul Dumbravă dădea la lumină teorii ciudate asupra ploilor în legătură

cu premenirea lunii, se arătà în potriva mijloacelor nouă în lucrarea pământului, şi Voinea nu'nţelegea de ce-l aprobă. Pentru el în ceasul acela orice-ar fi spus bătrânul erà bun: căci erà lângă femeea pe care o iubeà!

Dar clipele nu treceau numai cu un sfat puţin între tânăr şi bătrânul Dumbravă. Neculai flăcăuaşul plecase în sat. Panaite se urcase în trăsură şi se îndreptase către stână; bătrânul Matei coborîse de pe o şandrama crâsnicul. Şi pe când se coborà spre bulboana limpede, Voinea cercà să se împrietinească cu Maria, — căci iubirea vine de multe ori înaintea prietiniei.

Incepură să vorbească despre o mulţime de nimicuri, stând sus, pe mal, amândoi în picioare, alături. Bătrânul lăsa răţeaua în apă, la adânc, — apoi o scoteà încordându-se pe spate şi înălţând încet prăjina. Apa se strecurà repede ca picături de lumină, — un peşte argintiu rămânea zbătându-se câteodată, şi Maria scotea un strigăt vesel de uimire.

Incet-încet Voinea începea să-şi desvăluiască sufletul, să vorbească de viaţa lui singuratică în casa bătrânească.

«Prietini nu mi-am făcut decât puţini, zise el într'o vreme; m'am despărţit de ei după anii de şcoală, după ce-am intrat fiecare în viaţa adevărată, în luptă... Am venit la ţară, tata a murit... și am trăit aşa o viaţă singuratică...

— Câte-odată te simţești mai bine singur, grăi Maria.

— Câte-odată. Dar când se zbat în pustiu gândurile... și singurătatea nu ţi-o umple nimic: o idee, o amintire, un sentiment, — te simţeşti foarte trist...

— E adevărat... răspunse Maria, încet.

— Viaţa noastră, a plugarilor, urmă c'un fel de pornire Voinea, e plină: aer, soare, câmpii. Le simţesc toate acestea cu putere... M'am născut în mijlocul câmpurilor, am trăit o viaţă în mijlocul lor. Parcă mi s'ar păreà ciudat să lipsesc eu dintre casa mea veche și parcul nostru... M'am trezit cu ele, — am prins rădăcini... Şi cu toate acestea s'ar puteà să rămâie singurătate desăvârşită acolo; s'ar puteà să pribegesc într'o zi. Bătrânul s'a dus; mama încă din tinereţe a lasat toate... Astă noapte m'am trezit, singur şi mâhnit, şi m'am gândit la dânsa.

— A, şi mama dumitale s'a dus din tinereţe...»

Voinea dădù din cap; se simţeà înduioşat; şi cu toate acestea vorba despre viaţa lui şi despre cei duşi o adusese anume ca să mişte sufletul Mariei.

Tăcură amândoi. Apoi se întoarseră în loc şi porniră în jurul morii. La deal, pe malul pârăului, o casă veche, acoperită cu stuh, se ridicà. Înaintea casei, un păr bătrân, c'o coroană uriaşă de frunze şi de rod, se înălţà în lumina zilei. Un bătrân gârbov, slab şi palid, sta la rădăcina pomului. Priveà ţintă înainte cu ochi mici,— parcă se gândeà la ceva.

Se apropiară de el. Bătrânul înălţă fruntea.

«Ce ai, moşule? eşti bolnav?» întrebă Voinea.

Moşul făcù un semn uşor cu mâna slăbită, un semn de renunţare. Apoi vorbi încet — abia îl auziră:

«Aţi venit într'acoace la noi? Staţi pe scaunul cela, la umbra părului...»

Se apropiară. Bătrânul îndesă palmele în pământ şi se aşeză mai bine în capul oaselor.

«Dumnevoastră sunteţi nepoţii stăpânului? a lui domnu' Dumbravă? întrebă bătrânul c'un zâmbet palid.

— Numai eu i-s nepoată, răspunse Maria; dumnealui nu; dumnealui e boerul dela Plopeni...

— Aşa-aşa... grăì bătrânul. Apoi să fiţi sănătoşi... Dumneavoastră sunteţi tineri, vă bucuraţi de lumină, da' iaca, eu simţesc că mi-i frig... Şi m'am aşezat şi eu la umbra pomului istuia.... Peste vre-o trei patru zile mă duc şi eu...

— De ce, moşule? zise Voinea, — eu cred că mai ai zile de trăit...

— Numai Cel-de-sus leagă şi dezleagă toate.. răspunse moşneagul... Iaca, eu stau aici în casa asta de şaizeci de ani... Aici am fost morar. Pe urmă a rămas feciorul-meu... Ilie... Ceilanţi care i-am avut, s'au împrăştiat, au şi ei gospodăriile lor... Zic ei: Hai, tătucă, în sat, îi murì la noi... — Nu; mie aicea mi-a fost drag... Ş'apoi eu cred că supt părul ista am să mă sfârşesc...»

C'o mână cu degete slăbite îşi dădù la o parte de pe frunte câteva şuviţe albe.

«Vedeţi dumneavoastră părul ista? zise

el iar, ridicând o clipă ochii în sus. Ast' primăvară s'au împlinit patruzeci şi doi de ani... Eram însurăţel — şi morar aici... Şi m'am dus eu cu nevasta la lemne în pădure, într'un rând. Am încărcat carul. Pe urmă am stat la o margină de poiană ş'am scos o leacă de gustare... Mă uit eu: văd aşa o mlădiţă, erà o leacă mai groasă decât un chibrit... Eu zic: Aista-i păr... — Ba parcă-i măr... grăeşte nevasta — Bine, zic, l-om lua, şi l-om pune dinaintea casei... Il luăm noi: aveà două rădăcioare proaspete, pe supt frunze numai: una în colo, una în colo... L-am luat cu tot cu frunze umede, l-am pus în traistă... Ş'acasă, zic nevestei: Vină şi pune şi tu mâna; amândoi l-om răsădi, ca să facă rod în toţi anii... Ş'a pus şi ea mâna, şi l-am răsădit.. Am aşteptat noi trei ani. A rodit cinci pere... Să se coacă, zic. Dac'or fi bune, aşa îl las; dacă'or fi pădureţe, l-om hultuì... Şi nu ştiu ce soiu de pere a fost, de unde l-a trimes Dumnezeu, că tare se fac mari şi frumoase — şi parcă-s cu miere la gust... Şi'n toţi anii rodeşte...»

Bătrânul iar îşi înălţă ochii spre bolta

pomului, apoi privì pe cei doi oaspeţi cu un zâmbet blajin.

Păcat că nu-s coapte... zise el. Se coc încolo, pe după Sântilie.

— Apoi om venì şi noi pe-atunci... vorbi Maria.

— Atunci n'am să mai fiu pe lume, răspunse încet bătrânul; da' părul are să rodească, ş'or gustà din el tineri ca dumneavoastră, — şi n'or ştì că l-au sădit cu dragoste tot doi tineri, aşa cum sunteţi dumneavoastră acum, în floare...»

Bătrânul, cu zâmbet încremenit, îşi lăsă capu'n piept.

«Da' baba unde ţi-i, moşule? întrebă Voinea într'un răstimp.

— Ea s'a dus ast' primăvară, pe când erà părul înflorit...» zise bătrânul ridicând ochii.

Maria se simţì deodată mâhnită; înălţă ochii şi privì spre coroana arborelui; o umbră dulce, plină de ace de lumină, îi jucà pe faţă. Voinea o priveà de-aproape c'o înfiorare; îi jucau şuviţe de păr în jurul urechiuşelor; simţì o pornire s'o cuprindă de mână, de mijloc... Dar se stăpânì. Bătrânul parcă aţipise. Porniră cu paşi nesimţiţi

mai departe; o pajişte înflorită se ridică uşor, în susul pârăului, şi liniştea păreà a creşte.

«Mă iubeşte...» îşi zise Maria privind pe Voinea. Făcù apoi o mişcare iute, trecù pe dinaintea lui şi rupse o margaretă care se legănà deasupra erburilor.

«A fost tristă povestea bătrânului...» zise ea zâmbind şi privindu-l ţintă în ochi.

Voinea fucù o mişcare. Ea îl înţelese. Se gândì: Vra să-mi apuce mâna... Se oprì; ridică floarea şi începù să-i rupă foiţele albe. Se întoarse apoi în loc c'o mişcare graţioasă, îi cerù printr'un gest braţul, şi zise serioasă:

«Să mergem, domnule Voinea, să vedem dacă fierbe borşul bunicului...»

Voinea se simţì foarte fericit când îi luă braţul, dar avântul de îndrăzneală îi pierise; căci cochetăria e o floare care seamănă cu trandafirul: are şi spini, şi. după cum se vede, e nelipsită oricărei femei.

XXIV.

Jumătatea aceia de zi a fost frumoasă ş'au petrecut-o bine. La un ceas după amiază

stăteau încă pe pajişte, supt părul cel bătrân. Morarul vechiu se trăsese în casă la răcoare, moara stătuse, şi la lăptoc sunau cristalin numai vițe subțiri de apă; bulboana se liniştise, îşi mână neagră apele la vale şi din când în când pe luciul ei năşteau şurupuri repezi, care se săpau crescând, ş'apoi scădeau, se mistuiau.

Câtă vorbă din partea lui Voinea, câte amintiri de haz din partea bătrânului! Maria se simțeà veselă ca niciodată; prânzul acela rustic fusese o noutate pentru dânsa; petrecerea lângă un om care, ea erà încredințată, o iubeà, îi umpleà ființa de simțiri plăcute. Orice glumă a bătrânului o făceà să râdă; apoi, cu ochii umezi, cu obrajii îmbujorați, ascultà glasul lui Voinea.

Dar în umbra copacului bătrân aerul deodată începù să fie înăbuşitor şi fierbinte; apoi prin boltă trecù o înfiorare grăbită, parcă ar fi venit o veste de departe; frunzele începură a murmurà.

«Să ştii că are să ploae...» zise bătrânul Dumbravă, şi se sculă în picioare; eşì la limpeziş şi privì spre asfințit. Dincolo de Moldova, pe depărtații codri întunecoşi ai

cetăţilor de piatră, se strângeau în grabă nouri alburii.

«Da, are să ploae...» vorbì el iar, deplin încredinţat.

Se sculară cu părere de rău și ceilalţi de la locurile lor, privirá şi ei spre zare, — şi Voinea începù să se minuneze de ştiinţa bătrânului. Incă o măgulire; și Maria îi privì recunoscătoare.

«Eu, lucrul ista l-am văzut nu ştiu de câte ori... vorbì Dumbravă întorcându-se spre proprietarul Plopenilor; fac plugărie de când eram de o șchioapă... De şaizeci de ani mă uit la cer, la Moldova, la munţi, cunosc vânturile, le ştiu iuţeala şi rostul... Rar mă înşel.

— Apoi atuncea, domnilor, strigă Maria cu patos, pe cai, în trăsură, şi la goană ca o armată învinsă !..

— Fireşte... grăì Dumbravă; iaca şi vântul se întăreşte...»

Prin păr trecù o scuturătură, o suflare ca de spaimă; răchiţile dela lăptocul morii începură a se îndoì prelung. Bătrânul şi Voinea porniră înainte; din moară eşi Ilie

cu capul gol, își ridică fruntea, privì și el depărtările, și parcă trăgeà pe nări vântul.

«Dă, Doamne!» strigă el vesel, și privì cu bunătate în jurul lui.

Trăsura fù scoasă de supt șopron, fură aduși și caii, și cu toții acuma parcă erau cuprinși de un fel de înfricoșare. Un tunet vui slab, parcă s'ar fi năruit ceva în tainiți subpământene, departe. Veselia îi cuprinse pe toți; Maria se apropiè și potrivì lăvicerele în trăsurică, iar Dumbravă, Panaite și Voinea lucrau cu grabă la hamuri.

«Sus!» strigă deodată bătrânul, și puse mâna pe biciu.

Voinea dădù mâna Mariei, o ajută să se urce. Bătrânul făcù un pas mare — deadreptul la locul lui; Panaite se azvârlì și el alături, Culai flăcăuașul își îndesă cu amândouă mânile pălăria bine în cap; Voinea se aruncă în șea; și în urmă un biciu de foc înfășură zarea; caii porniră dintr'odată, ca și cum ar fi fost un semnal.

Ploaia îi prinse pe drum. Vântul contenì deodată, o neclintire desăvârșită se întinse peste câmpii; apoi în liniște începù să se audă ropotul ploii venind din urmă. Matei

Dumaravă luase el hăţurile şi îndemnà caii la galop; Voinea fugeà alăturea cu trăsura; din când în când îşi înturnà privirile spre Maria şi zâmbeà fericit. Deodată ploaia îi ajunse; întăiu câteva picături mari, rare, apoi o năvală mânioasă de apă.

Le-au trebuit câteva minute până în sat; porţile casei erau deschise. La intrarea trăsurii, o larmă se ridică în toată gospodăria. Maria râdeà, spăimântată de ploae şi totuşi veselă; bătrânul Dumbravă strigà la argaţi. Voinea sărì de pe cal şi se repezì să primească pe Maria. In graba aceia, în ropotul ploii, pe sus o cuprinse, pe sus o purtă doi paşi şi o puse în cerdac.

«Îs udă ca un şoarece...» vorbì ea, întinzând mânile, rotindu-se puţin şi privindu-se. Işi scutură apoi părul scânteetor şi dădù năvală în casă. Într'o clipă caii fură deshămaţi, trăsura pusă la adăpost şi cei trei bărbaţi intrară şi ei în cerdac.

«Acù un foc în sobă... strigă Dumbravă. şi blăniţele... ca să ne uscăm... Bună ploae, oameni buni! Anul ista dă Dumnezeu ploaia tocmai când ne trebue... Noi cerem: ploaie! — el învârte de un şurup şi ne dă ploae...»

Râzând înveseliţi, intrară în sufragerie. Acolo, pe când se dezbrăcau de surtuce, mătuşa Nastasia, aţâţând focul, se pregăteà să le dezvăluiască o taină. Zâmbeà şi-şi aţinteà asupra lor ochii, în răstimpuri.

«Ce-i, Nastasie? ce s'a mai întâmplat? ce vrai să ne spui? vorbì Dumbravă.

— A venit cineva, nânaşule... zise bătrâna, ne mai putându-se stăpânì. A zis că să nu vă spun dintr'odătă... să mai las... trăsura a trimis-o la han... şi el v'a aşteptat... Da-i un om aşa de blajin... bun ca pânea caldă... ş'aşa de detreabă... şi grăeşte tare frumos... trebue să fie omul lui Dumnezeu...

— Cine-i? Nu ţi-a spus cum îl chiamă?...

— Apoi am înţeles eu! Nu l-am văzut de mult, da' l-am cunoscut. A îmbătrânit tare. E tatăl duduii...

— Cum? ginere-meu? strigă bătrânul sărind în sus de pe scaun. Ce caută aici? Ce voeşte? ce-i trebue?...

— Săracul! zise bătrâna cu mâhnire. Tare pare năcăjit!.. Da' ce are domnişorul nostru? întrebă cu mirare, cu glas schimbat bătrâna, aţântindu-şi deodată ochii asupra lui Panaite... Parcă i-i rău...»

Cu toţii se întoarseră spre băiat. Se ghemuise lângă sobă, în colţul patului, îşi cufundase capu 'ntre umeri, un tremur uşor îi scuturà trupul; cu ochii mari, lucitori, priveà fix înaintea lui, în duşamele.

«Ce-i, Panaite dragă? ce ai? întrebă bătrânul cu grijă.

Voinea îi apucă o mână, i-o cercetà. Erà fierbinte, uscată.

«Mă doare capul...» zise încet băiatul... Apoi sărì în picioare şi privì cu mânie către Nastasia:

«De ce l-ai lăsat să intre? strigă el. De ce i-ai dat drumul? Nu vreau să-l vad! nu-mi trebue să-l văd! — şi parcă erà cuprins de un fel de spaimă. Mie mi-i rău... Mă doare capul... adăogì încet, lăsându-se la locul lui. Imi ard ochii... Parcă-mi curge foc prin vine...

— Nastasie! vorbì Dumbravă. Du-te repede şi pregăteşte patul. Fă-i o ulcică de vin fiert... Nu-l lăsa. Uite-l că tremură... — Apoi apucă pe nepot de mână. — Du-te şi te pune în pat, Panaite... Să stai liniştit, să bei ceva cald, ş'are să-ţi facă bine».

Panaite pornì supus, dar avù o privire

ciudată, piezișă, spre ușa din fund. Erà în privirea aceia, pe lângă tulburarea durerii, ceva falș, ceva din privirea furișată pe care o au unii nebuni.

«Acolo-i? șoptì el zâmbind către bătrână, și arătă cu degetul.

— Acolo, drăguță, acolo... grăì cu compătimire baba Nastasia. E tatăl dumitale doară... el te-a făcut, el te-a crescut... Și spuneà că-i sunteți dragi ca ochii din cap...»

Panaite nu răspunse, dar avù un râs înnăbușit, spasmodic, și iar își furișă spre ușă privirile.

După ce eșì, se așeză la foc pe scaun bătrânul, la locul lui, în fața lui Voinea, și grăì cu mâhnire:

«E bolnav băiatul...»

Un răstimp scurt amândoi rămaseră tăcuți privind spre focul care pâlpâia vioiu. Stăteau pe scaune de-oparte și de-alta a flacărilor, învăluiți în blăniți. Amândoi erau ca ochii plini de gânduri.

«De ce să fi venit? grăì bătrânul, parcă și-ar fi vorbit sieși.

— Cine știe! zise Voinea.

— Doar suntem în proces, frate, răspunse

răzeşul tresărind dela locul lui. Dumneata nu ştii ce-a fost între noi, dumneata nu ştii ce om e, cât rău mi-a făcut...»

Se opri. Intră Maria, deodată, ca adusă de un vânt primăvăratic. Se schimbase într'o rochie albă. Aveà un trandafir de un roş aproape negru la piept. O frăgezime mare îi umpleà faţa, — ca la o floare după ploae.

«Ce-i? strigă ea. A venit iarna? V'aţi aşezat la foc?...»

Voinea-i zâmbì, privind-o lung, cu luminile lucii, înfăşurând-o cu mărturisiri de dragoste. Dar Maria băgase de seamă căutătura neagră a bătrânului, supt sprâncenele încruntate.

«Ce este? zise ea oprindu-se. Ce s'a întâmplat?... Unde-i Panaite?...

— Lui Panaite nu i-i tocmai bine... răspunse bătrânul Dumbravă. S'a dus să se pue în pat... Ii trebue puţintică hodină...»

Maria rămase tăcută şi mâhnită în mijlocul odăii. Obrazu-i pălì.

«Mărioară, zise deodată Dumbravă înălţând fruntea şi întorcându-se cu totul spre ea; ştii cine a venit aici cât am lipsit de acasă?.. Mi-a spus Nastasia... A venit tatu-tău».

Işi înălţase sprâncenele; parcă puneà cu ele o întrebare. Obrazul palid al Mariei se umplù de roşaţa sângelui.

«A venit tata? întrebă ea cu uimire. De ce?

— Nici eu nu ştiu...» zise bătrânul.

Uşa se deschise încet şi mătuşa Nastasia intră înlăuntru. Se opri, cu căutătura ei blândă de prietinie.

«L-am pus în pat... ardeà... vorbì ea. Poate din pricina ploii... L-a udat până la piele.

— Mă duc să-l văd! zise deodată, cu pornire, Maria.

— Să n'aduc pe boerul care a venit?... pe tatăl matale?... întrebă cu blândeţe bătrâna, uitându-se la Maria.

— Spune-i să vie, pofteşte-l aici... vorbì bătrânul Dumbravă cu hotărîre. Mărioară, nu stai şi tu?...

— Nu! zise repede, cu teamă parcă, Maria. Mă duc să văd pe frate-meu... Poate a răcit... Are nevoe de îngrijire... Il ştii cât îi de slab...»

Voinea îşi simţi inima străpunsă. Maria se întoarse, eşi, fără să aibă pentru el o căutătură măcar. Rămase tăcut în lumina mohorîtă care intrà pe geamuri; privì la-

faţa întunecată a bătrânului; şi deodată îl învălui un aer de tristeţe.

Bătrâna eşise şi ea. Se auzeau glasuri. Paşi sunau în tindă, mai departe, mai aproape. Apoi se întinse tăcere. Un zgomot uşor se auzì la uşa din fund. Cineva apăsà cu fereală, cu întârziere, clampa. Mişcarea fierului se oprì. Trei bătăi uşoare sunară în uşă.

«Intră!» strigă c'o pornire de mânie bătrânul Dumbravă.

Şi bătrânul şi Voinea stăteau cu capetele întoarse. Uşa se crăpă încet, cu mare fereală, — şi prin crăpătură deodată intră în lumina scăzută a odăii capul lui cuconu' Vasilică Popazu, capul lui încreţit de zâmbet, cu barba rară căruntă, cu gâtul lung în gulerul prea larg, cu cravata dusă către umăr... Ochii capului aceluia se aţintiră deodată spre foc, — apoi priviră pe rând, pe Voinea şi pe bătrân. Asupra bătrânului Dumbravă se opriră, şi se umplură de o lumină de mare bunătate.

«Bucuroşi de oaspeţi? întrebă cuconu' Vasilică cu gingăşie, cu jumătate de glas. Nu vă supăr?...»

Bătrânul tăceà, neclintit.

Cuconu' Vasilică Popazu îşi strecură înlăuntru prin crăpătură întreaga-i făptură naltă și uscată, închise cu grijă uşa în urma lui,— făcù apoi doi paşi repezi spre bătrân şi-i apucă cu prietinie mâna.

«Am venit pentru împăcare, și pentru ertare...» zise el.

Apoi îşi întoarse zâmbetul spre Voinea, îi făcù un semn de prietinie şi lui, îşi înclină şi spre el trupul, şi iar se întoarse către bătrân.

Urmă o clipă de tăcere. Vasilică Popazu îndrăznì să se aşeze cu mare fereală pe un scaun, îşi mângâe barba, îşi aşeză zmuncit cravata la locul ei ; începù să-şi frece după aceia în toate felurile mânile osoase, pe rând, apoi îşi pocnì degetele. Bătrânul făcù o mişcare ; cuconu' Vasilică se mişcă şi el în scaunul lui și zâmbetul îi crescù pe faţă. Stà gata parcă să răspundă la orice.

Dar ca la o izbire de vânt uşa dinspre sală se deschise, Maria intră schimbată la faţă.

Cum dădù cu ochii de Vasilică Popazu se oprì scurt, avù o zmuncire îndărăt pe spate, parcă i-ar fi dat cineva o lovitură în piept.

«Tata !» murmură ea, caşicum l-ar fi uitat

pe Vasilică Popazu. Şi strigă cu pornire:

«Panaite e bolnav. Vorbeşte încet singur, are fierbinţeală».

Tăcù. Vasilică Popazu se ridică dela locul lui, întinse spre ea braţele şi-i zise cu bunătate nemărginită, cu lacrimi în glas:

«Mărioară dragă... fetiţa mea... ce mai faci?... Cât de frumoasă te-ai făcut aici, la ţară!...»

Ea stà neclintită. El o privì o clipă cu uimire, apoi o cuprinse de umeri şi îi atinse un obraz cu barba-i ţăpoasă. Maria avù o mişcare de milă:

«Sunt bine, tată... Da' mată ce mai faci?

— Eu? începù repede cuconu' Vasilică cu un accent tânguios... Eu am îmbătrânit; draga mea, eu am multe năcazuri, şi-s trist.. inima mea e tristă! — Da... tu foarte bine ai făcut... Ceia ce ai făcut, aprob... Ai făcut bine că l-ai lăsat pe Stahu... Acolo, la noi, a ajuns scandal... Vorbeşte lumea de el ca de popă tuns. S'a dat la băutură...»

Ochii Mariei se întunecară, simţeà un fior greu în suflet la vorbele tatălui său. Vorbele despre Stahu parcă aveau în ele ceva nepotrivit, ruşinos.

«Da, drăguță, s'a dat la băutură, și n'ai idee cât de mâhnit am fost eu pentru așa de nepotrivită unire... Da' acu pot să spun: bine ai făcut, dragă... Ai aprobarea mea... Ş'acuma am venit să ne împăcăm... Am venit să mă împac cu socrul, — căci inima mea e foarte tristă!...»

Cum se tânguià el cu capul pe-un umăr, cu ochii umezi, bătrânul Dumbravă se întoarse din locul lui și răsuflă odată adânc.

«Bine, grăi el, foarte bine... Să stăm de vorbă oleacă. Aşa. Şi tu, Mărioară, ia pe domnul Voinea și mai ședeți de vorbă... Roagă-l să ne erte, — că avem oleacă de afaceri...»

Voinea se sculă dela locul lui mai iute decât ar fi trebuit, deschise ușa, făcù loc Mariei, și eşì şi el în urma ei.

XXV.

Eşiră amândoi tăcuți în cerdac. Ploua acuma mărunt, cu învăluiri de vânt. Ograda erà pustie, numai gâștele albe ale gospodăriei băteau din aripi, se ciuguleau, încovoindu-și gâturile lungi în pârăiașele ploii.

Maria erà mâhnită; aveà o încreţitură deasupra ochilor; o chinuià un gând.

Făcură câţiva paşi alături; în colţul dinspre asfinţit al caselor un nuc bătrân îşi lăsà poala până pe acoperiş; ploaia şi vântul fâşâiau în frunzele lui.

«Domnule Voinea, zise deodată Maria şi-şi ridică ochii spre tovarăşul ei; s'a îmbolnăvit Panaite... Sunt mâhnită din pricina asta...»

Voinea se oprì.

«Inţeleg, zise el încet; trebue să fii mâhnită. Mâne însă are să-i fie bine...

— Nu mă 'nţelegi, domnule Voinea, răspunse ea cu un surîs trist, —şi nici n'am vorbit destul de lămurit... Frate-meu e bolnav... Şi nu-i bolnav de azi, e bolnav de multă vreme. Şi va fi şi mâni bolnav, şi poimâni... Azi numai mi-a adus aminte de datoria mea...»

El o privì uimit. N'o înţelegea.

«Dumneata îmi eşti prietin, urmă ea, ştiu că-mi eşti prietin... nu zâmbì... prietin bun... Trebue să mă înţelegi... Viaţa mea a fost foarte tristă până acum... N'a pătruns încă în viaţa mea o rază adevărată de soare,— şi când am venit aici, am venit c'o hotă-

rîre: să renunț la toate. Pentru mine viața aici trebue să aibă un singur scop: frate-meu, și bunicul... Ei sunt totul pentru mine. Ii iubesc cu toată inima pe-amândoi; unu-i bolnav azi, mâni amândoi vor fi bolnavi... Am hotărît așa: pentru că începutul vieții mele a fost fără noroc,—cel puțin în dragostea și'n jertfa asta pentru ei trebue să găsesc o mângâiere...»

Voinea voià să vorbească; îi fugise sângele din față.

«Nu vorbì, prietine, urmă Maria cu pornire... Dă-mi voe să-ți zic prietin... Lasă-mă să spun tot... Azi am avut clipe de uitare... Nu, nu vorbì,—am avut clipe de uitare... Și-mi pare grozav de rău... Am păcătuit, asta-i vorba! am păcătuit! Iartă-mă și dumneata! Viața mea e închinată aici suferinții... Și parcă mi-i milă acuma și de ce-am lăsat... Ai auzit... Stahu a căzut așa de jos,—și mi-i milă de el... Asta-i din pricina mea. Mi-i foarte tulburat sufletul. Mă gândesc că n'am dreptul să sacrific pe nimeni, nici pe el, nici pe aceștia de aici, nu, n'am dreptul... În multe dăți m'am gândit la asta. M'am hotărît cu desăvârșire...»

Voinea o priveà trist; i se umbreau ochii de negură. Il chinuià ceva lăuntric: voià să ia o hotărîre, şi stătù o clipă la îndoială; apoi încet, pe nesimţite aproape, cuprinse mâna Mariei. «Marie... şoptì el cu vocea stinsă deodată; dă-mi voe să-ţi spun aşa... Pân'acuma pentru mine n'aveai nume... Văd că ai înţeles. De multă vreme am păstrat o taină în suflet; astăzi ai înţeles tot...»

Se oprì. Maria îşi lăsà mâna. Se simţeà fericită şi o dureà inima, căci hotărîrea trebuià să-i fie nestrămutată.

«Hotărîrea trebue să-mi fi nestrămutată... zise ea. Altfel nu se poate.

— Atuncea ce înseamnă viaţa mea? întreabă el cu amărăciune.

— Hotărîrea asta trebuià s'o iau, răspunse Maria. Ceia ce-am simţit azi mă hotărăşte şi mai mult, căci azi sunt mai nenorocită decât ori când... Cu toate acestea, altfel nu se poate...»

Vorbea repede; glasul ei aveà un tremur, parcă izvorà dintr'un clocot lăuntric. Şi deodată lacrimi îi luciră în ochi. Voinea o văzù aşa de frumoasă, aşa de mâhnită; stà cu capul puţin plecat pe-un umăr, şi tranda-

firul întunecat păreà aproape negru la piept, lângă faţa-i palidă ; şi glasul ei erà aşa de hotărît și de pătimaş... Inţelese că trebuià să se oprească ; parcă i s'ar fi pus înainte zidul uriaş al poveştilor. Simţeà ceva dureros la inimă, şi deodată capul începù să-i vâjie... Două vorbe îi rătăceau parcă prin creer : Nu se poate ! nu se poate ! — Şi priveà cu ochi dureroşi către Maria. Ea îşi trase încet mâna, scoase dela piept trandafirul şi i-l întinse :

«Adă-ţi aminte de mine din când în când... şoptì ea. Să rămânem prietini.

— Nu se poate ! nu se poate ! şoptì el grăbit. Nu ştiu ce să spun, nu ştiu ce să fac, parcă mi-i gol capul... dar spune-mi că nu-i adevărat...»

Se oprì. Rămase cu trandafirul în mână. Il ridică în neştire la obraz ; îl mirosì prelung. Apoi fără voe se întoarse, după Maria : ea mergeà încet către intrarea casei. Nu mai rostiră amândoi nici-un cuvânt. Păreà că o ceaţă de mâhnire pluteà între ei.

Intrară în sală. Maria deschise o uşă. Făcù un semn uşor lui Voinea. Intrară. Panaite stà pe divanul din fund, supt pături,

culcat de spate, cu ochii închişi. Răsuflà grăbit. Aproape fără să-şi dea socoteală. Voinea se lăsă pe-un scaun, în penumbra unui colţ, şi iar mirosì prelung trandafirul.

Maria se apropié cu paşi nesimţiţi de patul bolnavului. Ii puse mâna pe frunte. Chiar în clipa aceia Panaite deschise ochii şi zâmbì. Scoase de supt pătură braţele, îi cuprinse mâna, pe frunte, o ţinù aşa puţin, apoi o coborî pe buze, o întoarse şi o sărută apăsat şi lung.

«Mă gândeam la tine... zise el încet... Ştii când îţi vorbeam de mama noastră, acù câteva seri...»

Se oprì o clipă; îi luceau ochii bolnavi.

«Chiar voiam în clipa asta să te văd... Mai stă aici? ori se duce?...

— Cine, dragul meu?

— El... şoptì Panaite, fugind cu ochii spre părete.

— Trebue să plece în astă seară... n'are de ce şedeà... A venit să se împace cu bunicul...

— Bine,» zise încet bolnavul, şi-şi aplecă genele.

După un răstimp strânse mâna Mariei, — şi ridică ochii cu stranii priviri.

«Sorioară, zise el încet, sărută-mă, poate nu ne mai vedem...»

Şi începù a râde încetinel. Maria se plecă şi-l sărută.— Bolnavul oftă, apoi rămase cu ochii aţintiţi în bagdadie: parcă urmăreà ceva, umbrele unui vis. Pe urmă pleoapele se închiseră.

«De-acù azi să nu mă mai tulbure nimeni...»

Vorbele acestea le rostì limpede. O clipită mai luciră luminile între ploape, spre Maria. Se întoarse apoi brusc cu faţa la pärete.

Se sculă dela locul lui şi Voinea. Eşiră. O lumină gălbie pluteà în sală. Din fund, din sufragerie, răzbăteà ameninţător glasul bătrânului. Contenì într'o vreme şi glasul, — şi se făcu tăcere.

«Adio! rostì deodată, cu hotărîre, Maria. Du-te...»

Voinea o privì rătăcit: parcă i-ar fi rostit cineva osânda morţii. Nimic nu mai erà viu parcă în el. Cugetul şi viaţa se opriseră.

Nu zise nici-un cuvânt; se întoarse în loc, eşì cu capul gol afară să-şi caute calul, să-i pue şaua, să plece...

O bucurie ciudată umplù toată fiinţa

Mariei, şi îi veneà să plângă; unde încropite îi pătrundeau în toate fibrele trupului. Avù întâiu gândul să-l strige, să-l cheme, — pe urmă învinse pornirea aceasta ; ridică capul şi se îndreptă grăbită spre sufragerie.

XXVI.

Intre bătrânul Dumbravă şi cuconu' Vasilică Popazu vorba pornise greu; bătrânul stà aspru în scaunul lui, la foc, şi răspundeà numai îndesat la vorbele dulci ale ginere-său.

«Tată, zicea Popazu şi-şi mlădia gâtul spre bătrân.... dă-mi voe să-ţi zic tot aşa... aşa cum îţi spun-am odată... Ce-i în cugetul meu, ştie Cel-de-Sus... câtă dragoste pentru toţi ai mei, pentru dumneata... eu totdeauna am avut aşa o tragere de inimă către dumneata... chiar de când trăià răposata Aglăiţă...

— Nu mai vorbì de copilul meu... gemù bătrânul, încruntat, cu barba'n piept.

— De ce să nu vorbesc? răspunse Popazu lăcrimos, şi-şi plecă pe-un umăr capul, dacă inima mea e aşa făcută, nu pot s'o uit... n'am s'o uit niciodată.

— Hm!...»

La mormăitul bătrânului, Popazu îşi trase mai aproape scaunul.

«De ce? de ce mă priveşti aşa, cu neîncredere?... Multe am greşit şi eu... e adevărat. Dar aşa-i omul supus greşalelor... Şi creştini suntem: trebue să ertăm... Eu pentru asta am venit, să cer ertare...»

Bătrânul tăceà, Cuconu' Vasilică îşi trase dinspre umăr cravata, apoi îşi frecă, cu ochii la bătrân, barba rară şi ţăpoasă.

Matei Dumbravă îşi întoarse privirile şi văzù cum luceau lacrimi în ochii lui Popazu, lacrimi adevărate de pocăinţă; şi obrazu-i erà încreţit, parcă aveà pe el săpături de tristeţe.

«Of! ginere, ginere... oftă el. De câte ori nu te-ai uitat aşa la mine... au trecut ani de-atuncea... de câte ori nu ţi-a stat aşa încreţit obrazul... Ştii, când a venit, în anul întâiu acasă, Aglăiţa... copii aceştia nici nu erau născuţi... Şi nu voià să se mai întoarcă la târg. Şi plângeà pe umărul maică-sa, şi se zbăteà inima într'însa... că nu mai vreà... că nu mai vreà să trăiască cu bărbatu-său, cu dumneata... Tot aşa veneai în vremea

aceia, stăteai cu capul pe-un umăr, cu obrazul încreţit, şi lăcrimai...

— Mi-a fost dragă... suspină Popazu... ş'am suferit şi eu multe... am suferit destul.

— Şi de multe ori te-am ertat... urmă Dumbravă caşicum nici n'ar fi auzit răspunsul lui cuconu' Vasilică.

— Ştiu că eşti bun... ştiu că ai suflet creştinesc... Se grăbì cu vorba ginerele. M'ai ertat de multe ori... Am greşit şi eu, nu pot să spun că n'am greşit. Aşa-i omul, supus greşalelor. Deaceia am venit: să mă mai erţi odată: de azi înainte nu-ţi voi mai greşi cu nimica; mi-a căruntţit barba, am copii mari. Tocmai acuma, când vârstele ni se apropie, să trăim în zavistie şi prigonire!... Nici n'ai idee, tată, ce rău mi-a făcut mie procesul acela... Parcă s'a dărîmat pe mine cerul... Un proces între neamuri... mâhnicios lucru, grozav lucru!... Vorbeşte lumea de noi... «Uite, se judecă!...» Şi ne arată cu degetul. Cum se poate una ca asta? Cum să se judece doi oameni cum se cade? Crede-mă, crede ce-ţi spun eu! Nu trebue să ne mai judecăm. Uită dumneata, uit şi eu, să uităm, să lăsăm toate la o parte,

să ne împăcăm... Așa fac creștinii adevărați...»

Bătrânul începù să râdă încet, din gâtlej, fără veselie.

«Aha! ha! procesul... casele... Ba ne judecăm... eu de asta nu mă feresc... fiecare cu dreptul lui...» și ochii răzeșului se întoarseră asprì cătră târgovăț.

«Să ne judecăm... să ne judecăm... scânci cuconu' Vasilică... De ce să ne judecăm? de ce nu ți-i milă de mine? Ascultă, trebue să-ți spun tot. Eu acasă, acuma, nu mai am zi de hodină, crede-mă... Nevasta asta a mea ține grzav de mult... casele și casele... Cum să dăm noi casele, cum să ne ducem noi din casele acestea?... că le-am apărat, le-am îngrijit atâta amar de vreme... și când s'a măritat Mărioara, așa a fost vorba, ca să renunțe la case... I-am spus: casele-s ale tale... Nu, tată, nu, zice, mie nu-mi trebuesc case. A spus cu gura ei... așa a spus ea... Ș'acuma cum să ne alungi dumneata?... Știu că ai să câștigi... știu, căci ai dreptate... Dar am venit să te rog, nu ne lăsà pe drumuri. Mai am două copile... Zestre n'am pentru ele, nimica n'am, căci eu sunt om sărac...

am cheltuit cu Mărioara, am cheltuit cu multe... De când s'a dus biata Aglăiţă, toate s'au părăduit, toate parcă s'au dus, luate, de o apă... — Noi le-am apărat, noi le-am îngrijit...» sfârşì suspinând cucona' Vasilică, şi-i scăzù glasul; parcă-l înfricoşà privirea neclintită a bătrânului.

Matei Dumbravă lăsă să cadă, după glăsuirea tânguioasă a ginere-său, o tăcere de ghiaţă.

«Voi le-aţi apărat, voi le-aţi îngrijit... vorbi el apoi aspru. Dar cu mânile cui au fost clădite? ce mâni bătătorite au lucrat la ele? ha? Spune! Şi'n noaptea Învierii, îţi aduci aminte?...»

Popazu plecă cu umilinţă fruntea; pieptul lui Dumbravă se umflă de mânie.

«Îţi aduci aminte... în noaptea Invierii?... Ţi-a venit copilul, din lume... copilul bătut şi horopsit de tine... A venit din pustii locuri... Stà cu făclia în mână, îţi cereà milă şi adăpost, şi tu l-ai lovit în obraz şi l-ai alungat... Şi pe noi ne-ai alungat; din casa mea, pe mine, pe copilă, ne-ai alungat!... Te-ai ridicat, ai urlat la noi; atuncea ţi-ai dat pe faţă sufletul!...

— De ce? de ce grăeşti aşa? scâncì cu umilinţă cuconu' Vasilică... Am venit să-ţi cer ertare!...»

Urmă iar o tăcere grea. Uşa se deschise şi intră Maria; faţa ei păreà mai palidă în scăderea luminii. Popazu îndreptă îndată spre ea ochii rugători; îndreptă spre ea braţele, parcă i-ar fi cerut ajutor la un înnec. Şi deodată se simţì şi Maria spăimântată, şi Popazu se făcù mic şi îşi îndesă capu 'ntre umeri, — căci bătrânul Dumbravă numai putù răbda, izbucnì într'o mânie formidabilă:

«Ertare? ai venit să ceri ertare? Ai venit să ceri ertare dela moşneagul căruia i-ai nenorocit copila, şi copiii copilei lui?... Ai venit să ceri ertare dela ţăran? Ai venit să ceri ertare dela cel de care ţi-ai bătut joc şi l-ai purtat ani pe degete?... Tu ai fost otrava care ne-a înveninat: mi-a murit un copil, mi s'au nenorocit ş'aceştilalţi doi, mi-a murit bătrâna din pricina veninului tău... Mi-ai luat copila, spurcatule, ş'ai dus-o în târgul vostru! Mi-ai vândut nepoata, ticălosule, unui alt învechit în rele! ş'acù vii să ceri ertare? Să-ţi las casele!... Te ucide lăcomia; n'ai mai vreà să laşi din

ghiare, ce-ai apucat odată... Du-te, eşi de-aici, du-te în târgul tău, — să le detune mai bine Cel-de-Sus casele celea, decât să fie ale tale!... Du-te, că destul te-am răbdat!...»

Bătrânul gâfâià şi fulgerà cu ochii; mânile lui puternice parcă se pregăteau de-o luptă.

«Nu mă zdrobì, fie-ţi milă, fie-ţi milă, scâncì cuconu' Vasilică, şi se plecă spre pământ, parcă făceà o metanie...

— Du-te, pleacă! răcnì bătrânul, du-te între cei cu cari ai înşelat, ş'ai răpit, între toţi primarii tăi, şi consilierii tăi! Să eşi din casa asta, să eşi din cealaltă, am să te urmăresc până în pânzele albe, are să-mi dea Dumnezeu putere, şi n'am să te las... A venit ziua socotelii!...»

Cuconu' Vasilică se înfricoşase peste măsură; umblà plecat din şele, parcă căutà un loc de eşire; începù să zgrepţene uşorii, găsì clampa, eşì pe uşă strecurându-se; în sală întoarse capul: se aşteptà să-l urmărească moşneagul. Dar nu-l urmăreà decât Maria.

«Tată...» chemă ea cu glas îndurerat, şi parcă i se păreà ciudată chemarea aceasta, parcă cel ce fugeà înaintea ei erà un străin.

Cuconu' Vasilică Popazu n'o auzea. Işi

îndesă pălăria în cap până la urechi; luă din cuer cu mâni tremurătoare şi cortelul, ş'un pardesiu vechiu, — şi trecù glonte prin ogradă, cu gâtul întins înainte. Mătuşa Nastasia eşise din bucătărie, şi-l priveà uimită, cu mânile subpuse. Când îl văzù eşind aşa de spăimântat pe portiţă, clătină cu milă din cap... «Săracul, tare pare om bun şi de treabă... ce-a fi având bătrânul cu el?...» şi-şi duse gânditoare mâna la gură.

Iar Maria se oprise în cerdac; privì după tatăl său până ce-l pierdù din ochi; privì înspre grajduri, îşi închipuì că şi Voinea a plecat; şi se întoarse cu paşi înceţi. Intră în odăiţa ei. Se lăsă pe patu-i moale. Ascultă o vreme vântul care fâşâia în copaci şi şuerà pe supt streşina casei, — şi o cuprinse de-odată o amărăciune nemărginită. Se întoarse cu faţa în jos, cu obrazul în palme şi începù să plângă.

XXVII.

Iar în vremea asta cuconu' Vasilică Popazu scrâşneà, galben ca fierea de mânie, şi grăbeà cătră hanul din mijlocul satului. Ploaia

contenise; un vânt încărcat de umezeală bătea tare şi-i răsfrângea în lături pulpanele pardesiului, ş'atunci parcă fâlfâiau două aripi întunecate de liliac. Incepea să scadă lumina, luciri triste se strecurau ca printr'o sită fumurie.

Când ajunse la han, clădire scundă şi veche de piatră, găsì pe Iucăl birjarul la o măsuţă, în lumina mohorîtă, c'un păhar de vin dinainte, c'o jumătate de pâne şi câteva cepe. Mânca gânditor şi trist, încovoiat din şele. Hangiul, domnul Neculai Pintilie, venetic în sat la Adâncata, stà după tejghea şi clipocea de somn. Din când în când îşi aţintea spre uşă ochii mici plini de şiretenie; părul negru îi era tuns scurt şi dumnealui îl purtà în sus ca o perie, ca la târg. Asta-l făcea să se bucure de mai multă stimă în sat, cel puţin aşa spunea dumnealui.

«Salut, cucoane, vorbì el, văzând că intră cuconu' Vasilică.

— Bună ziua, bună ziua! răspunse grăbit Popazu. Hai, Iucăl, hai să mergem că ne apucă noaptea!...

— Aţi isprăvit aşa degrabă? întrebă

cu voce tărăgănată birjarul. Eu am socotit că stăm aici pe noapte... Are să fie greu drumul după ploaia asta...

— Nu stau, am isprăvit toate cu bine, și trebue să mă duc acasă... Am afaceri; neapărat trebue să plec...»

Domnul Neculai se sprijinì în podul palmelor în tejghea şi se înnalţă încet dela locul lui.

«Da' dumneavoastră, cucoane, plecaţi aşa la drum? Nu luaţi nimica? aşa, o gustare, o leacă de vin... Avem un vin foarte bun.

— Nu, mulţămesc, răspunse cu bunătate cuconu' Vasilică Popazu. Am luat gustare, unde am fost... Acù să-mi dai şi de geaba, nu pot să mânânc. Aşa-i firea mea... Iţi mulţămesc... cum e numele dumitale?

— Neculai Pintilie, cucoane...

— Iţi mulţămesc foarte mult, domnule Pintilie, dar, cum îţi spun, nu pot luà nimic. Iucăl. adăogì cuconu' Vasilică, întorcându-se spre birjar; să nu întârziem... Pune repede caii, te rog grăbeşte-te...»

Iucăl rânjì cu prietinie încreţindu-şi buza de sus cu mustaţa roşie tuşinată, îşi strânse cepele şi pânea, băù vinul, apoi îşi trase pe mânici mantaua veche, cărămizie.

«Lasă, cucoane, n'ai grijă, vorbì el rar. Mergem noi. Dar eu socoteam să mai hodinesc caii...

— Dacă am isprăvit orice afacere, de ce să stau? vorbì cuconu' Vasilică, şi zâmbì prietinos către hangiu.

— Sigur!» răspunse foarte încredinţat domnul Neculai. Şi se vedeà bine căerà încântat că stă de vorbă c'un boer dela Săveni. «Tare de treabă... are o inimă nobilă...» se gândeà el privind pe cuçonu' Vasilică; şi-l ertà cu dragă inimă că n'a gustat din oţetul pe care dumnealui îl vindeà ca un vin de calitatea întăia.

«Da'mă rog, cu cine aţi avut afacere în comuna noastră?... întreabă el şi parcă cercà să imiteze glasul şi mişcările boerului dela Săveni. Aţi avut vreo afacere la primărie?

— Nu, n'am avut afacere la primărie, răspunse zâmbind cuconu' Vasilică.

— Atunci aţi avut afacere cu vre-o persoană din localitate...

— Da, într'adevăr, aşa este... şi Popazu dădù din cap.

— Şi cu cine mă rog?... cred că nu vă supăraţi, cucoane...

— A, nu, de ce? dinpotrivă... Am avut oafacere importantă cu bătrânul Matei Dumbravă.

— Da, da, înțeleg, vorbì hangiul dând din cap, înțeleg... Ș'ați isprăvit... Apoi dumnealui e om căruia nu-i place întârziere... Știi : ori, ori... De-aceia ați isprăvit repede... Domnu' Matei Dumbravă... da, da...»

Și hangiul, prea vesel, dădeà din cap.

«A ! e un om foarte cum se cade...» răspuse cuconu' Vasilică, și rămase gânditor.

Hangiul păstră tăcere un timp, apoi își înclină capul pe-un umăr. Incepù iar tainic :

«Are doi nepoți aici... Unul, băiatul, e bolnav... Da' fata... am auzit că se divorțează... cred c'ați văzut-o... frumoasă femee... foarte frumoasă... Cred c'ați văzut-o...

— Da... răspunse cuconu' Vasilică, am văzut-o...

— Este la mijloc ceva... îndrăznì hangiul, și mai tanic. Dumneavoastră n'aveți de unde ști... Nu se desparte ea așa de florile mărului... Este cineva la mijloc...

— Da, da, știu... grăì repede cuconu' Vasilică, știu... Gata ești, Iucăl?... Cred că n'a fi chiar așa de rău drumul după ploae Știi, ași fi mâhnit dacă ași întârzià... Gata ?

Bine... Rămâi cu bine, domnule Pintilie!... Îţi doresc prosperitate...

— Foarte mulţumim, cucoane, respectele mele! grăì Pintilie eşind după tejghea... Voiaj bun!...»

Cuconu Vasilică Popazu se grăbeà zâmbind. Se căţără repede în trăsura lui Iucăl, făcù un semn de prietinie lui Neculai hangiul, şi plecă fără să afle taina pe care voià să i-o împărtăşească noua sa cunoştinţă.

Dar cu toată graba pe care o doreà cuconu' Vasilică Popazu, când eşiră din sat, se întunecà. Cei doi cai mergeau domol, şi trăsura hârşcâia şi-şi înfundà roatele în prundişul muiat. Iucăl, învălit în mantaua lui, îşi învârtea numai iuşca pe deasupra capului şi îndemnà moale.

«Da' de ce nu mâi cum se cuvine, Iucăl? întrebă într'o vreme cuconu' Vasilică.

— Cucoane, răspunse Ovreiul încreţindu-şi obrazul ars de vânturi, mi-i milă de dânşii... Cu dânşi mă hrănesc... Dacă i-oiu bate şi i-oiu omorî, cu ce rămân? cu o casă de copii şi cu nevasta?... Cu şapte guri flămânde?... In ziua de azi nu mai sunt caii eftini ca altădată...

— Bine, dar să nu întârziem şi să rătăcim drumul...

— Cum să întârziem?... eu cunosc drumul Adâncatei de patruzeci de ani, cucoane Vasilică... Eu veneam aici când eram tânăr şi cumpăram cai... Am cumpărat odată o păreche de roibi dela domnul Dumbravă, socrul dumneavoastră... Da' cai au fost... Am dat pe ei cincizeci de galbeni, dar au făcut... Atuncea l-am cunoscut eu pe domnu, Matei: om de treabă, om de cuvânt... La dânsul vorba-i sfântă. Au venit alţii după mine şi i-au dat cincizeci şi cinci de galbeni... El: «Nu! am luat arvună dela lucăl, o vorbă am!... Aşa om, cucoane Vasilică... — Hm! Şi parcă Neculai hangiul nu ştia că bătrânu-i socru' dumitale, cucoane Vasilică?... Da, aşa, în ziua de azi au ajuns ţăranii mai şireţi decât noi... Trebue să învăţăm noi dela dânşii.»

Vasilică Popazu nu mai răspunse. Işi ridică în sus gulerul pardesiului şi-şi îndesă mai bine pălăria tare în cap. Sufletul i se umpluse de grea amărăciune, şi numele care-i tot suna la urechi nu mai voià să-l audă. Parcă prin toţi porii lui răsuflà ura:

căci el se umilise, se plecase, se târîse pe jos, şi bătrânul îl lovise cu piciorul ca pe un câne. Dela nimenea, însoţit de laude, nu mai voià să audă numele acela ; ci numai în sufletul lui voia să-l ţie, zugrăvit cu sânge şi venin parcă, până în ziua când va puteà şi el lovì. Cum? Viitorul îi apăreà neguros, caşi seara care-i împresurà ; însă ca un puls îi băteà în tâmple, în piept, simţirea aceia chinuită şi nedesluşită, nădejdea răzbunării.

Şi icoane apocaliptice, ca supt un cer roş de sânge, ca la judecata din urmă, îi apăreau: bătrânul zvârcolindu-se nevolnic la picioarele lui şi el înţepându-i ochii cu vârful cuţitului, ori o zvârcolire fără sfârşit,cu scrâşniri şi blăsteme în arsura grozavă a unui venin... Stà cu ochii aţintiţi şi visà: căci supt pielea lui palidă şi uscată curgeà un sânge aprig.

Trăsura se oprì. Birjarul întoarse capul peste umăr:

«Ce spui mata, cucoane Vasilică?... Parcă vorbeşti singur...

— Nu, nu-i nimic, răspunse Popazu tresărind. Mă uit că-i întuneric şi bate vântul, ş'acuşi începe şi pădurea...

— Acù suim la deal, cucoane Vasilică, vorbì Iucăl cu glas rugător; ar trebui să mai cruțăm caii... Ar fi bine să ne dăm pe jos... Coasta-i tare repede... Altfel trebue să stăm pe loc şi nu mai ajungem în vârf niciodată...»

Cuconu' Vasilică stătù puţin la îndoială, apoi văzù că n'are încotro. Iucăl sărise de pe capră şi aşteptà. Se dădù şi el jos, nemulțămit, — şi îndată birjarul c'un răcnet grozav îşi îndemnă tovarăşii: «Hio!...» Şi trăsura zmuncită pornì repede la deal.

Cuconu' Vasilică se dădù către marginea drumului şi începù a suì dealul. Sus pădurea se desfăceà ca două aripi negre, prin întunecimea serii. O privì o clipă, pe urmă iar căzù pe gânduri, cu fruntea aplecată. Dădù într'o vreme de un parmaclâc. Incepù să se sprijine de el. Işi aruncă şi ochii dincolo de stavila aceia de lemn: o întunecime adâncă se deschideà dedesupt, — şi undeva, în fund, o apă crescută vuià năpraznic. Cuconu' Vasilică se trase fără voe către mijlocul drumului. Apoi într'un răstimp se oprì. Pădurea erà aproape. Trăsura stătuse; clopotele dela cai nu mai sunau; Iucăl grăià cu cineva. Privì înnainte

cu luare-aminte. Cunoscù pe Iucăl; văzù şi umbra neagră a unui drumeţ. Ascultă:

«Incotro mergi?» întreba Ovreiul.

Omul răspunse slab; vîntul îi învăluia glasul: «Mă duc şi eu până la Săveni...

— Apoi şi eu tot la Săveni merg... duc pe-un boer... strigă Iucăl... Iaca sue şi el la deal... Dacă dai ceva, te duc până la târg... Da' mai întăiu du-te şi cere voie dela boer... Il chiamă cuconu' Vasilică... Cere voe să stai pe capră, lângă mine...

— Hm, poftim!» mormăi cuconu' Vasilică, cu nemulţămire.

Şi trăsura, la răcnetul lui Iucăl, pornì iar spre vârful dealului, în sunetele clopotelor, iar omul se plecă puţin, privì prin întunecime la vale, apoi se dădù la o parte, la marginea drumului. Cuconu' Vasilică grăbì puţin pasul. Se apropie. Deosebì bine pe omul care-l aşteptà: o fiinţă slabă învălită într'un sumaıı, c'o pălărie pleoştită lăsată pe ochi. Cuconu' Vasilică privì spre picioare: «E desculţ...»

«Ce vrei?» întrebă el.

Omul se apropie un pas; îşi plecă capul; îl privì cu luare-aminte. Ii luceau ochii.

«Vreai să te iau pe capră?» întrebă aspru cuconu' Vasilică.

Dar necunoscutul avù deodată o săritură de fiară. Vasilică Popazu îi auzì icnitura. Se simţi cuprins de gât ca'ntr'un cleşte. Voi să strige; nu puteà, horcăia numai. Se încordă în picioare, repezì braţele înainte, braţe cu pumni osoşi; lovì pe om în cap, în piept, odată, de două ori; simţi că a izvorît sânge cald supt loviturile lui. Incepù să se scuture cu putere. Dar deodată o spaimă supra-omenească îi îngheţă sângele în vine. Mânile care-l cuprinseseră nu se mai deslipeau, ci strângeau încet, ca o minghinea; şi cel ce strângea tăceà supt lovituri; tăceà şi se trăgeà încet, pas cu pas, spre parmaclâc... Grozava apropiere a morţii o simţì cuconu' Vasilică în toate mădularele. Mai încercă odată să se tragă înapoi, să lovească: dar mânile-l zugrumau şi-l trăgeau fără oprire, fără grabă. Puterile-i pieriră; căzù în genunchi; se prăbuşì asupra lui şi cellalt, îl cuprinse fulgerător cu braţele, şi amândoi se năruiră pe supt parmaclâc, în Râpa-lui-Vodă.

. . . .

Sus, în vârful dealului, tăcură clopotele o vreme. Birja lui Iucăl aşteptà. Vântul aduceà din când în când îngânările arămii, când caii scuturau capetele. Apoi birjarul, neliniştit, începù a-şi chemà muşteriul:

«Coane Vasilică! cucoane Vasilică!...»

Din vale nu-i răspundeà nimeni. După răcnetele lui, rămâneà stăpân freamătul pădurii. Şi glasul lui Iucăl începù a tremurà cu nelinişte, chemând, din ce în ce mai schimbat. Apoi clopotele prinseră a sunà iar; tăsura coborà la vale acum, la pas. Cum treceà pe lângă parmaclâcul de deasupra Râpei lui Vodă, birjarului îi sclipì deodată în minte bănuiala grozavă. Se ridică în picioare, dădù bice cailor şi pornì la vale ca o furtună. Se oprì o vreme, cercetând cu ochii, apoi iar pornì.

Prin sat caii alergau la goană, clopotele şi pocniturile de biciu deşteptau cânii. În faţa luminilor hanului, birja se oprì. Glasul lui Iucăl începù să cheme spăimântat:

«Domnule Neculai! eşi afară, domnule Neculai...»

Şi după schimbul grăbit de vorbe, hangiul sărì în trăsură, şi caii începură să alerge

spre primărie. Acolo nu erà decât vătăjelul. Caii întoarseră în loc şi prinseră iar a alergà. Se opriră la poarta caselor bătrânului Matei Dumbravă.

Acolo săriră cânii hămăind; eşì mătuşa Nastasia răcnind la câni şi alungându-i c'un măturoiu.

Și apărându-se cu biciul şi cu ciomagul, Iucăl și hangiul pătrunseră într'o larmă nemaipomenită până la cerdacul caselor. Lumini scăpărară prin geamuri. Umbra albă a bătrânului se arătă după un răstimp în prag. Cu lumânarea într'o mână și cu cartea în altă mână, eşì din fundul odăiţii şi Maria, îmbrăcată încă în rochia ei albă.

«Ce este, măi? ce s'a întâmplat?» răcnì bătrânul.

Şi prin lătrăturile întărîtate ale cânilor, pătrunse glasul lui Neculai Pintilie:

«Domnule Matei! pe boerul cela care a fost azi la dumneata, socrul dumitale, l-a omorît un om la marginea pădurii; l-a zvârlit în Râpa-lui-Vodă...

— Ce spui? Nu se poate!» răcnì bătrânul Dumbravă.

Iar Maria, cu lumina ei, rămase o clipă

dreaptă şi mută îndărătul bătrânului. Apoi parc'un gând ar fi cutremurat-o. Începù a clipì din ochi. Se întoarse, fără să-şi deà seama, făcù doi paşi, se izbì de uşa odăiţei lui Panaite, intră înlăuntru. — Plimbă câteva clipe lumina în juru-i. Păturile erau răvăşite; straele lipseau; fereastra care da în grădină erà deschisă. Ca într'o fulgerare îşi aduse aminte de tot ce erà neliniştе şi negură în fratele ei; parcă i se surpă năprasnic pământul de supt picioare; o bătae năvalnică îi zvîrlì în sus inima şi i-o învăluì să i-o rupă; zlobozì un ţipăt spăimântat, prelung, ascuţit, —şi căzù cu faţa în jos, cu mânile întinse înainte.

XXVIII.

Săveni, 3 August 189..

Draga mea Marie! bine că te-a învrednicit Dumnezeu să te ridici din pat şi să faci doi paşi prin odae. Aşa ai putut pune mâna pe condeiu, ş'am mai aflat două trei veşti dela tine. De câte ori am scris! — ţi-am scris şi ţie, am scris şi bătrânului...

Nu veneà de-acolo nici-un răspuns; parcă se prefăcuse retragerea ceia a ta într'un ţintirim.

In adevăr, greu ai fost bolnavă; înţeleg, după câte-mi spui, că ai fost atinsă de vântul cel de ghiaţă... A fost cumplită izbitura. Mi-a scris şi bătrânul, bunicul tău, două pagini de slove mari, în care îmi arată cum au fost găsiţi tatăl cu fiul îmbrăţişaţi, zdrobiţi şi sângeraţi, aproape de necunoscut, în fundul unei prăpăstii; cum le-a făcut el o înmormântare creştinească, şi cât îi erà lui de amărît sufletul la marginea gropii aceleia, căci se gândeà că un copil i-a mai rămas, ş'acela se zbate în patul suferinţii. Dar în sfârşit ai scăpat, umblì azi albă şi slăbită prin odăiţa ta, pe lângă cărţile tale; mâni iar îţi vor înfloii obrajii, căci tinereţea se răzbună, şi vei vedeà cât de repede ai să te înzdrăveneşti. Ba încă tinereţea ta, după suferinţă, va aveà o nouă izbucnire.

Bătrânul îmi vorbeşte de nişte doctori cari te-au cercetat din când în când în suferinţa ta. Unu-i bătrân doctor Leonte, pe care-l cunoaştem noi: are un nas mare

şi roş şi nişte ochelari cercuiţi cu aur, şi e foarte vesel şi foarte bun; păcat că tu nu puteai nici să-l vezi nici să-l auzi, cât erai toropită de boală. Al doilea doctor, nu-l cunosc bine. Zice că veneà numai să te vadă, cu mare taină, cu mare fereală. Probabil că şi el erà bolnav, şi vederea ta erà o doctorie pentru el. Il chiamă pe acesta Iorgu Voinea. Păcat că nu puteai nici să-l vezi, nici să-l auzi, cât erai toropită de boală. In scrisorica ta faci o uşoară aluzie la el: iar renunţi la toate, după cum ai mai renunţat, şi pari foarte jalnică şi foarte hotărîtă să devii o schivnică tânără şi frumoasă.

Lucrul acesta mă indignează; asta nu se poate! Intăiu mă indignez, pe urmă mă liniştesc şi iar zic: asta nu se poate. Se vor ridicà toate împotriva hotărîrii aceştia.

Draga mea, un singur bine avem şi noi în viaţa aceasta tristă: că gândul morţii nu stărueşte în noi; că sufletul poate să se bucure de viaţă după cele mai cumplite dureri. Oricât de mâhnite ar fi accentele tale, adă-ţi aminte că florile de pe mor-

minte au în ele ceva deosebit de trist și dulce, ca și amorurile de tragedie.

Ți-ași vorbì acum ceva și despre târgul nostru, dacă ași aveà ce. Nu prea sunt în curent cu cele ce s'au petrecut; abià m'am întors dela Slănic, unde am fost să fac niște băi, care, după cum se cuvenea, nu mi-au folosit. In schimb am auzit muzică, am văzut baluri și escursii; n'ai idee cât îs de sănătoși și veseli bolnavii de-acolo. Ceva spăimântător! Dacă ași fi ce eram acum douăzeci de ani, i-ași mai înțelege; acum încă simt că devin moralist. Ași fi vrut să zic pedagog; însă totdeauna la vorba asta îmi vine în minte un om urît foc, cu nasul mare.

Au fost ș'aici, firește, dureri și năcazuri ca oriunde: îți închipui.

In ceia ce privește partea gazetărească, îți dau de știre că una dintre prietinele mele (numele nu ți-l spun), a căutat să lege o mică intrigă cu domnul general Hrisanti. Obârșia acestui râușor de dragoste este în munții Slănicului; barca lor ușoară a plutit până aci în Săveni, unde, din nenorocire, s'a lovit de o stâncă, adică

de nefericita care îţi scrie aceste rânduri... Ah! draga mea, am făcut un scandal leului meu, un scandal nemaipomenit. A eşit opărit şi scăzut, şi stă acum într'un colţ, pe când îţi scriu eu aceste rânduri, stă, aşi puteà zice, cu botul pe labe. Iar pe buna mea prietină o aştept; trebue să-mi facă o vizită, şi n'ai idee ce blândă şi prietinoasă voiu fi cu dânsa — pe când generalul Hrisanti va oftà în tăcere, ca după o bătălie pierdută...

. . . .

XXIX.

Adâncata, 6 August 189...

Iubită prietină! Acuma, după ce m'am întors la lume, după ce mi-am dat seamă că mai am de suferit,—scrisoarea ta mi-a adus un zâmbet pe faţă. Mai ales partea gazetărească, începând dela înfrângerea generalului până la sfârşit, cu toate năcazurile şi bucuriile Săvenilor, m'a interesat: sunt răsunete dintr'o lume pe care aproape o uitasem.

Mă întremez mai repede decât socoteam;

oglinda începe a-mi arătà două pete rumene în obraji, mai ales după păhărelul de vin armaș, pe care búnicul mi-l dă cu o exactitate de ceasornic. «Doctoria asta e mai bună decât toate drăciile spițerilor...» zice el, și-i bucuros tare că mă vede reînviind.

A îndurat și lovitura aceasta bătrânul. Un vânt năprasnic l-a zguduit și l-a mai încovoiat odată; acuma iar s'a ridicat. I-s ochii mai adânci și fruntea mai brăzdată, — dar e același bunic. Și parcă a găsit în sufletul lui înduioșări nouă; parcă-l văd mai blajin și mai bun acuma, dacă se poate să fi fost vreodată mai puțin blajin și mai puțin bun. Așa fel se poartă cu mine, așa îmi intră în toate voile, așa mă privește așteptând un gest, o mișcare a ochilor, — parcă se teme să nu mă piardă. Eu îi sunt singurul urmaș: spre mine strânge el toată dragostea. Câteodată parcă mi-i milă de dânsul. Incepe a-mi vorbì despre vremurile de demult, pe când trăià bunicuța Magdalina; spune de planurile tinereții lor; își amintește de vorbe și întâmplări de-atunci; pe urmă rămâne cu ochii duși, gândindu-se poate la toate câte s'au petrecut din anii aceia depărtați până

acum, — stă aşa ca într'un cimitir, şi amintirile înseamnă ca nişte cruci, ici-colo, o nădejde, un vis, o fiinţă scumpă... Şi ochii i se umplù de lacrimi.

Incolo, în afară de uşoara schimbare pe care o bag eu de seamă la bunic, parcă nu s'ar fi schimbat nimic în juru-mi. Mătuşa Nastasia e tot atât de naltă, voinică şi cu privirea tare, tot aşa strigă şi tot aşa umblă cu paşi mari prin împărăţia ei. Argaţii îşi îndeplinesc muncile cu aceiaşi încetineală sigură, — parcă bat un par, ori strămută un lucru dela locul lui, pentru veşnicie. Şi paserile ogrăzii, şi grădina, şi livada şi *muştele* din ştiubee, toate merg cu linişte către destinul lor... Când văd asta, parcă mă liniştesc; parcă-mi vine s'aştept cu nepăsare zilele ce vor să vie... De altmintrelea zilele acestea ştiu că vor veni goale şi vor trece goale; lucruri neaşteptate nu-mi vor aduce.

O plăcere pe care n'am avut-o până acuma, ţi-o mărturisesc, o încerc Duminica la biserică.

La ceasurile opt, eu şi bunicul ne îmbrăcăm foarte simplu; eu nu-mi iau pe umeri decât o bertă — o frumoasă împleti-

tură pe care a purtat-o mama în tinereţele ei. Mergem încet pe marginea drumului, eu înainte, bunicul după mine. Ne întâlnim cu oameni: «Bună dimineaţă! —Mulţămim dumitale...» Unii, fini din cununie ori botez, se opresc, ne sărută mânile. Ajungem la biserică, trecem prin grămădeala de lume, sărutăm icoanele, batem mătănii, punem lumânări de ceară în sfeşnice, şi ne apropiem de uşa din stânga, ca să strecurăm părintelui Ion o liturghie. Ochii tuturora ne urmăresc cu luare-aminte şi cu mulţămire. Ne aşezăm lângă strana din dreapta. Şi cum stau neclintită, felurite gânduri încep a-mi sosi... Ca o muzică de departe îmi vine la urechi zvonul slujbei; în lumina de amurg se împrăştie şi se înalţă din cădelniță fumul de tămâe... Eu n'aud, nici nu văd, dar parcă sufletul meu prinde şi înţelege toate... Mă simt aşa ca într'o dulce toropeală... Intr'un târziu, parcă mă deştept şi oftez. Privesc în juru-mi: capete se mişcă, domol, s'aud şopote, văd feţe tinere şi vesele,—şi câteodată îmi atrage luarea-aminte un obraz de fată mare: aşa e de plin de bucurie, aşa-i lucesc ochii, încât fără voe îmi mân

privirile mai departe, căutând pe flăcăul care pândeşte din umbră şi care trebue să fie pricina acestei fericiri.

Intr'un târziu, cu glas rar şi aşezat, bunicul Matei începe a citì cazania. Ca dânsul nu citeşte nimeni, din cărţile sfinte; — cuvânt după cuvânt picură, aşa de blajin şi aşa de împăciuitor. Mă aşez într'o strană, în trup parcă mi se împrăştie o lene plăcută; şi-l aştept să isprăvească.

Pe urmă ne întorceam acasă. Şi pe drum am o simţire curioasă: simt pretutindeni, pe pământ şi în aer, că e o zi de sărbătoare, o zi de Duminică; am senzaţia Duminicii, aşa cum o aveam demult, când eram copilă, şi când, tot aşa, mă duceam la biserică şi mă întorceam acasă, între bătrân şi bunicuţa Magdalina, cu Panaite înaintea noastră.

Incolo viaţa mea e o viaţă de gânduri. căci sunt lucruri pe care nu le pot uità...

XXX.

Incet încet, în liniştea zilelor verii, în gospodăria bătrânului Matei Dumbravă viaţa

şi-a luat cursul obişnuit. Intre morţile năprasnice şi între vieţile care-şi urmau drumul lor se întinsese o ceaţă uşoară: alinarea.

Un oaspete sosea acuma destul de des şi bătea la poarta naltă, cu streşină: Iorgu Voinea. Venise regulat şi în timpul boalei Mariei, cât se zbătuse ea în fierbinţeala frigurilor,—venea ş'acuma, de două ori pe săptămână. Calul lui acù deprinsese drumul, şi se oprea fără să fie strunit. Un argăţel deschidea poarta şi calul zvâcnea deodată înlăuntru. Voinea descălecà; negrul se îndreptà singur spre sălaşul şi spre grăunţele lui.

Părea mai trist şi tras la faţă Voinea,—căci vremea care trecuse nu-i potolise suferinţa inimii. Zilele lui nu erau pline decât de dragostea aceasta. Şi cu cât Maria părea mai înstrăinată de toate, mai dusă cu gândurile spre tăcerile pe care i le deschideau ceasurile ei de singurătate, cu atât el părea mai nefericit. De îndrăznit nu mai îndrăznea să vorbească; iubirea lui nu mai era la început; patima îi sfărmase voinţa; dar îşi aducea regulat durerea în casa bătrâ-

nului Dumbravă. Acuma toată lumea îl pricepuse: şi mătuşa Nastasia, şi bunicul Matei, şi-l priveau cu un zâmbet de compătimire.

In zilele acestea în care veneà, petreceau câte odată. Intr'o zi blândă bătrânul îi duceà printre căsuţele muştelor lui; într'o zi tristă de ploaie şi vânt stăteau în odăiţa Mariei, la o măsuţă, şi jucau o *panţarolă*; pe urmă prindeau a vorbì, până ce bătrânul începeà a scoate din sacul lui fără fund întâmplări din vremea lui Mihalache Sturza, ş'a lui Grigore Ghica.

Câte odată, rare ori, când bătrânul erá chemat la o afacere importantă, la un sfat în fundul ogrăzii, unde toţi cei strânşi, împreună cu dulăii şi pasările, stăteau foarte nedumeriţi, — rămâneau singuri Voinea şi Maria. Jumătatea aceasta de ceas în doi erà aşteptată cu tot sufletul de Voinea: tot drumul dela Plopeni până la Adâncata se gândise la aşa-ceva. Ş'acuma simţeà în piept ca o încordare a durerii, şi cea mai mare îndrăzneală pe care şi-o puteà îngădui erà să privească scurt, ca în treacăt, în ochii tovarăşei lui.

«Domnule Voinea, zise într'un rând Maria, cu ce te mai îndeletniceşti în zilele când stai acasă la dumneata, singur?...

— Nu fac aproape nimica, răspunse el. Mai mult din obişnuinţă ės, ca să supraveghez arăturile. Incolo mă simt foarte singur...

— Mulţi simt singurătatea şi o doresc, domnule Voinea, căci singurătatea trebue să fie sfârşitul unor vieţi... Nu vorbesc de dumneata. Dumneata eşti tânăr, ai de trăit de-acuma înainte, te vei ridicà şi-ţi vei luà zborul».

Voinea strecură spre ea una din privirile lui fugare.

«Nu se poate! zise el dând din cap... Ştiu bine că nu-i aşa. Şi ştii şi dumneata asta. Şi iarăşi ştii că singurătatea prelungită şi dureroasă nu-i bun sfătuitor... Ce pot eu face în casele dela Adâncata? Pustiul îmi ţiue în urechi; gândurile mă poartă în altă parte. Am într'un păhărel pe o măsuţă, un trandafir. E veştezit, negru; şi uitându-mă la el, îl asemuesc cu inima mea...»

Maria îşi aplecă ochii în jos. Se simţeà mişcată.

«Cu toate acestea, domnule Voinea, ştii bine că altfel nu se poate. Zvârle trandafirul veştezit şi nu te mai gândì la unele lucruri...

— Se poate àsta? întrebă el, şi ridicând ochii întâlnì privirile Mariei. Pot eu să zic: vreau aşa! şi să fac aşa? Se poate asta? Nu pot!

— Eu cum am putut?» vorbì ea cu un zâmbet de tristeţe.

Tăcură. Ea îşi coborîse iar pleoapele şi Voinea acuma fără voe îi îmbrăţişà cu privirea trupul mlădios îmbrăcat în negru, şi obrazul de o romantică paliditate, — şi se simţeà pierdut de iubire şi nenorocit peste măsură.

Şi se gândeà, privind-o, la tot zbuciumul inimii lui cât a ştiut-o bolnavă, la alergările lui în goana cea mare dela Plopeni la Adâncata, când îi răsăreà un gând în minte: Ce face ea? — Parcă se simţeà nebun: parcă o undă ajungeà până la dânsul şi-i vibrà în suflet şi în minte: «Mă duc!» Alt gând n'aveà. Eşeà repede, strigà la argaţi, cereà calul, şi începeà apoi să se frământe nerăbdător. Pe urmă încălecà deodată, ca

într'o repezire furtunoasă și înfingeà pintenii în coastele negrului.

Cu cât se apropià de Adâncata, un fel de frică îi rătăceà prin suflet. Pe urmă intrà, descălecà palid.

Ii eșeà înainte mătușa Nastasia, îi zâmbeà.

«Duduia noastră-i mai bine azi...»

Și ca un fel de destindere îi pătrundeà în toate mădularele.

Se gândeà la toate simțirile lui din ziua când Maria a părăsit patul și când l-a primit întâia oară în odăița ei înveselită de soare, cu perdele albe din proaspăt călcate; când a văzut-o așa de albă, cu ochii mari și cu zâmbetul trist, când i-a întins mâna mică și moale, prin care se străvedeau vinele albăstrii.

Și cât de dulci au fost ceasurile care au urmat, în zilele line, când o vedeà ridicându-se din suferința ei, cu obrajii aburiți de o ușoară umbră trandafirie! Aveà atâtea nădejdi în suflet când se apropia de ea, ar fi vrut s'o audă spunându-i o vorbă care să-i curme neliniștile nopților lui; i se îngreuià sufletul când o vedeà tot tăcută și gânditoare; și se simțeà totuși nespus de fericit că poate să steà în apropierea ei.

«Simt că renasc...» Vorba asta a ei îi răsunà în minte. Se întrebà el: Ce înţeles are? —A lăsat în urma ei tot ce-a fost urît, s'a lepădat de tot ce-a fost amărăciune, ş'acuma stă în faţa vieţii, cu sufletul înoit, aşteptând poate ceeace fiecare din noi doreşte cu aprindere, ceeace clădeşte şi dărâmă lumile noastre.

Aşa s'a hrănit Voinea cu nădejdea multe săptămâni. Îşi purtà în jurul ei iubirea tăcută; uneori cercà să deà un înţeles mai desluşit unor cuvinte, unor mişcări.— Dar erà ceva între Maria şi el, ceva de care nu-şi da seamă, ceva care-l opreà: un vânt de mâhnire de pe mormintele abià astupate.

Dela o vreme însă serile cu lună, şi tăcerea şesurilor Moldovei, şi adierea buciumului dinspre munţi, pe când ei şedeau în cerdac, într'o umbră viorie, începură a-i răscoli sufletul într'un fel de pornire neînvinsă. «Trebue să mă mărturisesc!...»

A încercat; n'a îndrăznit. Îi erà sufletul plin de o vibrare înaltă, şi vorbe arzătoare stăteau gata să izbucnească, dar Maria în seara aceia priveà dusă depărtările nedesluşite prin tainica fulguire a luminii, — şi

a vorbit încet întorcând spre el privirile-i negre:

«Cât sunt de triste amintirile...»

Se simțeà slab în fața ei. Acuma vedeà că ea îl înțelege și că știà să-l oprească cu o privire, cu un cuvânt, și asta-i exasperà iubirea.

Intr'o zi bătrânul lipseà de-acasă. Voinea, după ce-și lăsă calul, intră în cerdac, și Maria îl primì destul de ceremonioasă, «ca pe un prietin bun.» Voinea erà ațâțat. La urma urmelor izbutise să ajungă la un fel de îndârjire în drumul lui către Adâncata.

Sărută în tăcere mâna Mariei, se așeză pe un scaun. Mătușa Nastasia îndată se arătă în fundul ogrăzii cu tablaua ei cu dulceți.

«Poate vă tulbur...» zise Voinea deodată cu glasul înăbușit.

Maria îl privì surprinsă; îi văzù sprincenele ușor încruntate și inima începù a-i bate.

«De ce să mă tulburi? zise ea veselă. Din potrivă, îmi faci plăcere...

— Apoi domnul Dumbravă nu-i acasă, —

și o vizită de multe ori e o tulburare, când vrei să fii singură...

— Cum vorbești dumneata, domnule Voinea, ce ciudat... Știi că te socotesc ca prietin, — și pe-un prietin nu-l pot primi decât cu plăcere...

— Așa se obișnuește cel puțin...» zise Voinea cu puțină hotărîre.

Pe urmă tăcù. Mătușa Nastasia soseà cu dulcețile.

«Poftim, prietine, vorbì râzând ușor Maria, răcorește-te... e foarte cald azi...»

Aproape fără să-și deà seamă ce face, Voinea se ridică deodată în picioare, își cuprinse strâns pălăria, se înclină și se repezì pe cele două trepte de piatră.

Bătrâna Nastasia rămăsese cu gura căscată.

«Ce are? întreabă ea privind lung la Maria. I-ai spus ceva?... Am vorbit eu cu nânașul într'un rând. I-am spus și eu că boerul cel tânăr dela Plopeni are o durere mare...»

Maria ridică încet din umeri; rămăsese cu un ușor zâmbet încremenit pe față. Iar Voinea își scosese și-și pregătise în zmunciturі calul; încălecase și pornise. Nu

pornì spre Plopeni, ci începù a rătăcì la întâmplare pe drumeaguri, prin marginea crângurilor. Ii păreà amarnic de rău de ceia ce făcuse, şi parcă ar fi vrut să urce dealul până la Râpa lui Vodă şi să-şi dea şi el drumul peste stâncile ascuţite. Işi murmurà imputări, şi gemeà ca într'o suferinţă. Pentru el lumea luase sfârşit; de-acuma înainte nu se mai puteà duce la Adâncata!

Intr'un târziu, către seară, se trezì cu calul alb de spumă la poarta curţilor din Plopeni. Pe unde rătăcise, cum umblase, nu-și mai dădeà seamă. O trudă cumplită îi îngreuiase toate mădularele. Acuma nu mai aveà decât o întrebare, care-i rătăceà necontenit prin creer: Cum să facă? cum să aducă împăcarea? Trebue să scrie? Trebue să se ducă singur să ceară ertare?

Se mai plimbă un timp prin odaia lui, cu paşi mari, cu braţele încrucişate pe piept, pe urmă în neştire se lăsă pe marginea patului; și într'un târziu, aşa îmbrăcat, adormi greu, toropit de oboseală.

A-doua-zi, pe când i se pregăteà calul, aşteptà nerăbdător sprijinit de un pilastru

al balconului, şi în disperarea care-l muncea, ajunsese la o împăcare pe care o socotea cea mai mare fericire a vieţii lui: «Dacă nu mă iubeşte, se gândeà el, cel puţin să-mi îngădue să mă duc acolo din când în când, s'o privesc... Măcar ca un prietin să mă duc...» Şi iarăşi se chinuià: «Cum am să mă duc azi acolo? Ce-am să spun? Nici n'are să iasă să mă vadă. Cu toate acestea, trebue să mă duc!...»

Tot drumul s'a războit cu gândurile. La o hotărîre: ce are să spue, ce are să facă, n'a ajuns. Şi când a intrat pe poartă ş'a descălecat, ş'a ridicat ochii, a văzut pe Maria: stà dreaptă la intrarea cerdacului, şi-i zâmbeà ca şi în alte dăţi. Parcă nimic nu se întâmplase în ajun; el nu bănuià lacrimile multe pe care le vărsase ea în singurătatea şi tăcerea nopţii; o vedeà zâmbind, puţin cam tristă, şi toate îndoelile şi mâhnirile îi pieriră.

De multă vreme nu încercase Voinea aşa bucurie. In ziua aceia a vorbit mai mult decât de obiceiu, parcă-l cuprinsese o beţie uşoară.

Şi deodată, pe când vorbeà cu bătrânul

Dumbravă despre plăcerile de care au parte oamenii dela țară la începutul toamnei, — îi venì în minte un gând și privì spre Maria c'o nouă nădejde.

«O vânătoare... zise el cu pornire. O vânătoare la începutul toamnei...»

Și bătrânul se arătă încântat și bătù din palme.

«Minunat, domnule Voinea... De mult n'am văzut un lucru frumos ca acesta...

— In pădurea mea cea veche dela Plopeni, urmă Voinea și priveà stăruitor spre Maria, — este un loc căruia îi zice *La cuibul hoțului*. Tata, Dumnezeu să-l erte, punea la cale în fiecare toamnă o vânătoare cu cânii, mai ales pentru dihăniile stricătoare. Dădeà voe să se tragă ș'așa în câte un țap, când aveà plăcere, dar nu prea voià să strice căprioarele... Ziceà că sunt o podoabă a pădurii... Acolo să mergem noi și-ți vedeà cum se face ș'o vânătoare. Acolo, în Cuibul hoțului, e foarte frumoasă pădurea...»

Maria ascultà zâmbind și Voinea simți o înfiorare de plăcere când privirea ei se

aţintì o clipă în ochii lui. Glasul ei aveà o îmlădiere de avânt.

«A, ce frumos ar fi!..»

Şi Voinea, fericit peste măsură, vedeà în cuvintele acestea o ertare desăvârşită a izbucnirii lui din ajun,—şi, aţâţat, începù chiar să pue la cale totul.

«Eu cred, grăì el însufleţit, că Duminica viitoare e cea mai potrivită. Vin şi vă iau cu trăsura. Mâncăm în pădure, la casa chihaiei... Şi pe urmă, toată ziua putem colindà pădurea...»

Pentru Mărioara lui, şi bătrânul ar fi făcut totul.

«Cum nu? mergem! zise el. Ce zici, Mărioară? Ştii ce înseamnă o zi ca asta într'o pădure, la începutul toamnei? Ceva dumnezeesc!...»

Au pus la cale petrecerea: şi Voinea a stat la Adâncata târziu în aceia zi. Iar drumul până la Plopeni l-a făcut în trap liniştit, şi ţăcănitul potcoavelor negrului parcă răspundeà unor gânduri odihnitoare.

Ah, dragii mei, cât de lină a fost ziua aceia de început de toamnă, şi cât de măreţ şi de solemn îşi desfăşurà codrul valurile! Erà o

tăcere nesfârşită pretutindeni; abia se clinteau tremurând, ici colo, în marginea poenilor, frunzele de plop pe codiţele lor lungi şi subţiri. Şi cele dintăiu brume păliseră frunzele cireşilor sălbatici, ş'ale arbuştilor, şi pete de-un dulce ruginiu răsăreau pe alocuri din apa închisă a frunzişurilor. Soarele aveà o lumină mângâetoare, aurie. Trăsura mergeà la pas. Pe rochia neagră a Mariei, pe obrazu-i gânditor, tremurau şi picăturile de lumină, şi umbrele ramurilor întinse ca nişte braţe spre drum, din marginea pădurii.

Intrară în umbra bolţilor, merseră multă vreme în tăcere, — şi poposiră la casa chihaei, într'o poeniţă. Acolo aşteptau pădurarii, cu puştile, cu torbele şi cu cornurile lor. Pregăteau, la focuri de găteje, mămăligă pentru copoi. Boerul începù a vorbì vesel cu ei, le cerù veşti despre vânat; şi oamenii prinseră să-i spue şi despre lupi şi despre nişte vulpi, cu amănunte nesfârşite, pe când Voinea se gândeà aiurea.

Maria păreà că ascultă la un zvon lin, care izvorà din tăcereà pădurii. O senzaţie de fericire nouă îi pătrunsese sufletul.

Lumina zilei, florile de umbră şi de lumină din poeni, mirosul ameţitor al codrului, toate cereau ceva sufletului ei. Şi-i picurà un zvon de poveste veche prin urechi, ceva nedesluşit care se armoniza cu gândurile şi cu simţirile năvalnice ce o cercau. Fără voe se gândeà la unele vorbe din scrisorile Anei Hrisanti, priveà cu un zâmbet vag spre Voinea... Ii întâlnì privirile, ĭi zâmbì şi nu-şi plecă ochii într'o parte

Masa a trecut repede. Abiá gustă din lăptăriile proaspete şi din puiul fript în ţiglă. Şi stând cu ochii duşi, zâmbind, se gândeà la dragostea ei, care parcă ţineà din vremuri depărtate şi o asemuià cu o lumină strecurată prin negură. Se gândeà şi la dragostea chinuită a lui Voinea. Ii venì în minte mânia lui, în faţa tablei cu dulceţi a mătuşei Nastasia, şi obrazul îi înflorì într'un râs tăcut.

O priveau şi Voinea şi bătrânul, — şi zâmbeau şi ei fără voe.

«De ce râzi? întrebă Dumbravă.

— Mă gândeam la un lucru foarte vechiu...» zise ea şi-şi încruntă uşor sprâncenele.

După masă, porniră pădurarii cu cânii pe poteci; și într'un târziu incepù să adie glas de corn în liniștea codrului.

Urcau la deal, pe supt arcade nesfârșite, pe supt goruni de veacuri. Apoi într'un târziu se opriră. Bătrânul Dumbravă se plecă din șale, intră în hățiș.

«Eu rămân aici...» șopti el și ridică un deget; parcă-i erà frică să nu tulbure adânca tăcere care stăpânea toate.

Maria și Voinea auziră țăcăniturile cucoașelor. In depărtare, jos, în adâncimi nemăsurate parcă, sună de câteva ori chefnitul unui câne.

Stătură un timp neclintiți. Tăcerea se întinse iar. Maria zise:

«Noi mergem înainte...»

Porniră încet; cărarea urcà tot mai poncișă. Maria aveà o încruntare ușoară între sprincene, umerii obrajilor îi înfloriseră și Voinea o priveà pe furiș, și i se păreà că așa de frumoasă n'a văzut-o niciodată.

Deodată se opriră. Maria dăduse drumul unui strigăt ușor de uimire. Cărarea se oprise la marginea unui povârniș re-

pede. O lumină vie se deschisese într'o clipă către sate în ceaţă, către apele împrăştiate ale Moldovei. Şi de jos, de-aproape, pădurea suia repede către ei, ca o perie. Şi poeniţa îi ocoleà de-a proape ca o cunună. O păsărică cu pieptul cărămiziu chemă de câteva ori pe o ramură, cu viers subţire, — apoi se mistuì în desişul de alun. După asta se făcù tăcere mai adâncă. Nu se mai auzeà nici glas de corn, nimica.

Stătură aşa amândoi alături, câteva clipe. Mariei îi băteà inima. Apoi deodată se întoarse c'o mişcare gingaşă şi lină, şi, după faţa ei, Voinea înţelese că a sosit ceasul în care nu mai nădăjduia. Intinse braţele, o cuprinse încet, şi ea i se lăsă la piept, îi înlănţuì grumazul pierdută de fericire.

XXXI.

Despărţirea de maiorul Stahu o făcuse bătrânul Dumbravă deplin. O nuntă simplă şi poetică între puţini se săvârşì după ce trecù iarna şi se arătară cele dintăiu sfioase viorele. Pentru Maria nunta aceasta trecu aproape nebăgată în seamă; nu erà decât o clipă din visul ei de fericire.

In iarna care trecuse, Voinea avusese de făcut multe drumuri, la Iași, la București, ba pentru afaceri politice, ba pentru o moștenire. Cum găseà vreme liberă, se repezeà spre câmpiile acum înghețate ale Moldovei. Pe la Plopeni numai în treacăt dădeà; își grăbeà fugarii cu sania către Adâncata. Acolo la sunetul zurgalăilor cunoscuți, tresăreà Maria. Ii eșeà înainte îmbujorată la față, cu ochii umezi de fericire, și el o simțea la pieptul lui tremurând așa de pătimașă, încât parcă se înfiorà gândindu-se la fericirile ce-l așteptau.

Iarna aceasta a fost cea mai mare fericire a Mariei. Cât stăteà singură, se gândeà la cel pe care-l iubeà cu atâta aprindere, se gândeà la primăvara care trebuià să-i unească desăvârșit și care, în închipuirea ei, trebuià să-i pregătească pat de flori. Unele întoarceri la trecut, atâtea planuri asupra viitorului, îi umpleau viața de un farmec nespus.

«Cât de nefericită am fost, se gândeà ea câteodată; copil fără copilărie, fără mângâieri și fără mamă... Ș'am fost batjocorită în cea mai fragedă tinerețe. Ș'am

fost aşa de crâncen izbită de nenorociri! S'au deschis gropi în jurul meu, în împrejurări aşa de crude... Nu mai nădăjduiam într'o clipă de bucurie mare. Ca nişte perdele de negură se puneau necontenit în jurul meu... Şi erà cu toate acestea în mine o dorinţă mare — o dorinţă neistovită... Dorinţa aceasta mă cutremurà, şi eram atât de nenorocită, căci îmi închipuiam că dragostea de care are parte şi cea din urmă femee, cea mai puţin făcută pentru asta, mie îmi erà oprită... Cu toate acestea, dragostea stăteà la pândă. Şi iată cum mi s'a deschis o zare nesfârşită de fericiri...»

Stăteà aşa zâmbind. Ca un fum uşor de melancolie o împresurà, o pătrundeà în suflet, — şi îi rătăceà în minte un crâmpei din scrisorile Anei Hrisanti:

«Cresc flori pe morminte...»

În visurile acestea ale ei, îl vedeà pe Voinea necontenit înainte-i. Infăţişarea lui bărbătească şi energică, pornirea lui înflăcărată când o cuprindeà în braţe după o despărţire, vorbele lui de dragoste, puţine însă pline de adâncimea patimei, îi deschi-

deau zarea viitorului într'un drum lin şi înflorit, fără sfârşit.

Viaţa ei viitoare o vedeà fără pată, fără nici una din micile şi meschinele mizerii ale vieţii. In ceiace o porneà cu atâta avânt să se zvârlă cu ochii închişi în prăpastia aceasta a dragostei ei, — erà ca un fel de răzbunare a vieţii din trecut, aşa de săracă în mângâeri, a copilăriei triste, a tinereţii sterpe. Şi se simţeà aşa de pornită, aşa dedată cu totul sìmţirilor arzătoare, încât uneori o cuprindea un fel de frică. I se păreà prea mare bucuria ce-i erà dată. Şi uneori şi un gând năprasnic o cercà; parcă o aburire de dincolo de morminte treceà peste dânsa: îşi închipuià că pierde pe Voinea într'o catastrofă neguroasă, că tot castelul fericirii ei cade în pulbere. Aveà şi nopţi de acestea triste când de mult nu-l văzuse pe Voinea, şi-l ştià pė drumuri ş'afară bubuiau furtunile ernii.

Dar trec toate; trecù şi iarna aceasta de aşteptări.

După nuntă, în zi călduţă de sfârşit de Martie, pe când se înduioşà bătrânul c'un pahar de Cotnari în mână, şi pe când oas-

peţii puţini se înveseleau, trase grabnic la scară trăsura largă a lui Voinea. Maria simţì pironindu-se asupra ei ochii dornici ai celui ce-i devenise soţ. Un val iute de sânge îi năvălì în obraji, inima începù să-i bată tare. Ochii lui pătimaşi îi vorbeau: «În sfârşit de-acuma eşti a mea... De mult te doream...»

Şi ca o înduioşare de fericire o cuprinse şi pe dânsa, căci din clipa aceia se desăvârşeà ceiace visase cu atâta foc. Îşi închipuià că din clipa aceia începe o veşnicie a fericirii.

Despărţirea de bătrânul Dumbravă a fost simplă; Maria se aşteptà la vărsări de lacrimi, căci erà o despărţire, căci erà o *schimbare* mare. Dar nu. A sărutat-o numai pe frunte, cu ochii umezi, şi a râs cu un zâmbet blajin. «Las'că ne vedem noi des... Vă calc eu în cuibul vostru»... — Intr'adevăr, se gândì şi Maria, cuibul fericirii nu erà la marginea pământului... erà destul de aproape de-acolo...

Când se suì în trăsură, Voinea îi întinse mâna, îi strânse uşor degetele, ea întoarse spre el priviri umede. Se aşezară alături, vizitiul întoarse spre ei obrazu-i cu zâmbet

prietinesc, şi aşeză cu mâna stângă, cumpănindu-se spre ei, cerga albastră de lână miţoasă.

«Să ne duci ca vântul!...» zise Voinea.

Cum eşiră din sat caii porniră la galop, în sunete de zurgalăi şi în pocnete de biciu. Câmpiile şi cele dintăiu pâlcuri de verdeaţă zarea plină de aburi, tot farmecul celei dintăiu zile line de primăvară treceau grabnic pe dinaintea ochilor Mariei. Un pâlc de nagâţi se ridică de pe marginea unui smârc. Sus, în cerul albastru, un unghiu de cocoare înaintà încet.

«Cât sunt de frumoase toate şi cât sunt de fericită...»

Se alipi strâns de Voinea, şi el îşi furişă braţul pe după mijlocul ei.

Copacii bătrâni cari împrejurau curtea dela Ploponi se arătară ca o încâlcitură nesfârşită de linii trase pe cerul curat.

In curând roţile duruiră dinaintea cerdacului, caii se opriră suflând greu, vizitiul cu aceiaşi zâmbire prietinească se plecă îndărăt şi ridică cerga albastră; Maria trecù pe dinaintea obrazurilor vesele ale oamenilor, curţii. Înlăuntru ardeau focuri mari în sobe,

erà călduţ şi bine mai ales în odaia *lor*, pe care Voinea o pregătise cu cochetărie și cu gust.

Se aşeză îmbrăcată pe un scaun, cu mânile în manşon, cu manşonul pe genunchi. Priveà în juru-i, la patul mare de lemn roş care se ridicà în fund, la tablourile familiei cari priveau din păreţi, la covoarele cu tonuri moi, la canapelele și la jilţurile leneşe. Voinea se desbrăcase repede de palton, îşi zvârlise căciula, îşi trăsese mănuşile. Se apropiase o clipă de foc, îşi frecà mânile ca într'o nelinişte. Apoi cu un zâmbet încremenit facù câţiva paşi spre Maria.

«De ce stai aşa? zise el încet. Dezbracă-te. Ești la tine acasă...»

Ea ridică spre el ochii; își puse încet manşonul alături, se dezbrăcă de paltonaș, îşi scoase pălăria,—şi c'o mişcare graţioasă se abătù la pieptul lui. Vorbeà pătimaş:

«În sfârşit sunt a ta! sunt roaba ta! fă cu mine ce vrei!...»

XXXII.

. . . .

. . . .

Dar într'o noapte, după doi ani trecuți, Maria se trezì singură, gânditoare, în casa din Plopeni.

Nu erà singură, Voinea dormeà sforăind uşor, trudit de muncile zilei, în patul cel larg, roş; dar *se simțeà* singură. Se strecurase lin din aşternutul ei, îşi aruncase pe umeri o haină uşoară şi se aşezase la fereastra deschisă.

Se gândeà. Erà singură şi tristă, grozav de singură şi grozav de tristă! Işi simțeà sufletul tot ca şi'n anul acela în care, alăturea de Stahu, străin şi bătrân, — cugetà că pentru viața ei toate s'au încheiat şi că nu-i mai este îngăduită nici o clipă de lumină pentru suflet în lumea asta.

Doi ani au trecut, aproape doi ani şi jumătate, decând părcă călătoreà în nişte ținuturi încântătoare şi fericite. Erà alăturea de un om care întrupà fericirea ei. Il priveà cu atâta patimă, — îi erà frică să

nu-l piardă. In el şi'n dragostea ei pentru dânsul — păreà că se închee o viaţă. Dorinţi arzătoare de iubire se împlineau însfârşit!

Insă viaţa nu-i aşa cum ne-o închipuim noi, şi visurile sunt aripile de ceară ale lui Icar.

Zi cu zi începù a curge lin; şi din luna dezmierdărilor de dragoste, Maria părù că se trezeşte ciudat surprinsă.

«Aceasta e totul?» păreau a întrebà ochii ei mari. Iorgu Voinea erà tânăr şi voinic, şi bun pentru dânsa, şi o iubeà cu toată tinereţa lui, — însă ceia ce se petrece pe pământ, pe pământ rămâne; şi'n visurile-i exaltate Maria se simţise purtată către atâtea lucruri nelămurite, spre simţiri aşa de înalte şi supra-omeneşti, spre stele. Voinea se îmbrăcà liniştit, îşi luà cafeaua în grabă, o sărutà pe frunte, se duceà la treburile lui.

Câteodată, la masă, erà întunecat şi neliniştit. Mâncà cu mânile pline de pulbere. Păreà că se gândeşte la ceva adânc, cu ochii aţintiţi.

«La ce te gândeşti, dragă?...» îl întreba

ea cu glas dulce. La glasul acesta toate gândurile lui ar fi trebuit să piară, ca un stol de fulgi la suflarea unui vânt cald. Şi ea se simţeà uşor înţepată la inimă când el ridicà ochii de oţel spre ea, —şi pe urmă şi-i plecà iar spre farfuria din care mâncà repede şi cu lăcomie. Se trăgeà la locul ei, i se învăluià faţa de pâclă.

Dar seara faţa lui Voinea se luminà. Se apropià de dânsa cu ochii lucitori, o cuprindeà în braţe, şi ea se lăsà la pieptul lui, ştiindu-se iubită; — însă îi stăruià în suflet un nouraş de umbră.

Cu cât se strecurau lunile cu atât însă viaţa de toate zilele, trista noastră viaţă, viaţa tuturor, deschideà un drum larg, limpede, nesfârşit, înaintea ochilor uimiţi ai Mariei.

Erà viaţa ei de singurătate, în timpul verii, când «boerul» erà pe lanuri, bătut de soare şi vânturi, cu inima toată la holda de aur, şi cu ochii întrebând nourii zărilor. Erà viaţa de singurătate în cea mai mare parte a ernii, când Voinea făceà atâtea drumuri la Iaşi şi la Bucureşti pentru atâtea afaceri. Il întovărăşeà şi ea câte-

odată, — dar viaţa în restaurante şi în oteluri i se păreà aşa de sarbădă, de străină! I se păreà o profanare parcă să lase aşa într'o cameră prin care trecuseră atâtea, să lase fărâme din viaţa ei, frânturi din vorebele ei gingaşe, zgomotul unei sărutări, clipa unei îmbrăţişări.

Erà viaţa monotonă, aceiaşi şi aceiaşi azi, mâni, şi poimâni. Erà viaţa în care micile scăderi ale celui cu care trăeşti se arată, uneori încet-încet, altedăţi ca nişte izbucniri din senin, care îţi iau vederile. Şi Voinea nu erà decât un om ca toţi oamenii. Erà un suflet bun, cu aspiraţii mici, închise în casa părinţilor lui dela Plopeni, mulţămit că-i merg bine afacerile, bucuros că are o nevastă gingaşă, cu simţiri aşa de fine, lângă care se aşezà cu un râs încetinel, şi pe care o îmbrăţişà cu un fior de patimă. Dar erau atâtea lucruri pe care el nu le bănuie! Erau atâtea vorbe pe care nu le spuneà într'o seară caldă şi liniştită — când erà o tăcere aşa de mare de nu se clinteà în parc nici o frunză... Trăim din înşelări, şi vorbele acelea, nişte sunete care ar fi răspuns unui cântec din

sufletul ei, — vorbele acelea le doreà Maria, şi nu le auzeà, şi încercà fără voe o jignire. Şi erau atâtea clipe când dintr'o atitudine a lui Voinea, dintr'o mişcare, — aveà aceiaşi înfiorare rece. Şi el, în patul căsniciei lor, o căutà cu dezmerdările obişnuite, o simţeà abătută pentru ceva, ş'o întrebà cu uşurinţă: Ce ai? Şi ea nu răspundeà, căci ar fi vrut să fie pricepută. Insă priceperile cer o ascuţime mare de înţelegere şi de simţire, — şi Voinea uneori, la început, se făceà a nu băgà în seamă nimicurile acestea, capriţiile acestea femeeşti, şi-şi cereà drepturile lui, c'o sărutare care păreà acuma o brutalitate. Mai târziu *enigmele* acestea începură a-l îndârji.

«Ce ai, frate? spune-mi şi mie ce ai?..

— N'am nimica... răspundeà cu blândeţe Maria, şi-i băteà inima.

— Cum n'ai? doar văd eu că ai ceva. Dar de ce nu-mi spui?... Eu cum îţi spun ţie când am ceva pe suflet?...

— N'am ceva care se poate spune...

— Ce însemnează, dragă, încăpăţânarea asta?...»

De-aici au născut şi oarecare vijelii.

Au urmat şi împăcări, cu păreri de împrospătare a iubirilor lor. Dar mărturisiri adânci ale sufletului ei n'a făcut Maria. A lăsat să se sape aşa încet-încet între ea şi între Voinea ca o prăpastie. Cu simţirea ei ascuţită, începù a pricepe că sunt lucruri pe care le dorim cu aprindere, — şi ne închipuim că le găsim la o răscruce de drumuri şi ne bucurăm cu grăbire, tocmai pentru că le doream mai cu aprindere.

Dar au fost şi alte multe lucruri care au ţinut-o cu cruzime pe pământ. A fost anul din urmă, an greu pentru plugari. L-a văzut pe Iorgu aşa de chinuit, aşa de înfricoşat, l-a văzut tresărind cu mânie, — l-a văzut mic, cu inima bătând în aşteptarea unor împrumuturi, — şi despărţit în răstimpul acesta în întregime de ea, trăind într'o lume deosebită. Ea căută să-l mângâe; femeile au mişcări, vorbe, mângâeri gingaşe. El aveà izbucniri amare de râs: «Cum să mă mângâi tu? Nu plouă! Am nevoe de bani!... Ce-mi poţi da tu?...»

Dar când lucrurile au intrat pe calea lor firească, când năcazurile au trecut, — omul s'a întors cătră Maria ca spre un bun al lui.

La atâtea și la atâtea lucruri se gândeà Maria în noaptea aceasta când sta trează! Doi ani au trecut. Și'n acești doi ani a învățat a cunoaște pe un om. In acești doi ani a înțeles că avânturile-i înflăcărate de odinioară, avânturile spre o lume deosebită și o iubire cum n'a mai fost, — erau niște zădărnicii. Atunci, în zbuciumatele-i zile, pe când se gândeà la moarte, a născut rodul acesta al închipuirilor ei; în spre iubirea și'n spre viața ce visase s'a zvârlit cu patimă. Ș'acum vede că în loc să se înalțe spre ceruri, a căzut într'o prăpastie, se zdrobește, căzând, de stânci ascuțite.

Ințelege acum că viața nu poate fi decât așa cum este. Ințelege că viața ei, așa cum o duce, n'ar fi pentru alții o nenorocire. Pentru Voinea este o viață care chiar s'ar puteà numi fericită. Dar durerea este în zdrobirea visurilor. S'a zbătut către ceva mai bun, mai sus. Toate au fost zadarnice. Ori s'a rupt o coardă, — atunci când nenorociri năprasnice s'au grămădit unele după altele...

«Poate la urma urmei, se gândeà ea,

toate n'au fost decât pretexte, şi aripile de la început erau rupte!»

In liniştea parcului vechiu, tremurà din când în când o adiere. Maria o simţeà pe fereastra deschisă: îi mângâià fruntea înfierbântată. Lumina lunii pline umpleà ca o apă aleile. Undeva, în neagra taină a tufişurilor, îşi înălţà spre stele fantazia melodioasă o privighetoare.

Şi Maria stând aşa singură, la fereastră, şi gândindu-se, nu-şi da seamă de ce o amărăciune fără nume o străbăteà până în fundul sufletului. Parcă o otravă ce se strecurase în ea picătură cu picătura acum începeà s'o ardă şi s'o roadă.

O chinuiau poate toate amintirile trecutului, o chinuià poate amintirea mai proaspătă a vieţii pe care o începuse, — dar mai ales o spăimântà perspectiva ce i se întindeà înainte, în ani îndelungaţi, un pustiu de o melancolie fără sfârşit.

Se întrebà încet, şi-i curgeau lacrimi pe obraz: «De ce? de ce am fost aşa de înşelată?...» Şi lacrimile aveau un gust ca de sânge. Aşa-i, nu puteà să fie decât o eşire din făgaşul acesta — în care toate

se petrec acuma așa da trist: amândoi mănâncă, se culcă, se scoală; unul simte imboldirile sălbatice ale cărnii numai, şi celalt se simte cu înşelăciunea şi cu amarul n inimă... Nu, numai erà iubire! Iubirea aprinsă pe care a simţit-o ea odată se îndreptà către ceva ce n'aveà fiinţă... erà aspiraţia sălbatică spre ideal a unei făpturi nenorocite. Icoana tristului bunic, gârbov în prisaca lui, gândindu-se cu ochii storşi şi arşi de durere, la prăpădul celei din urmă a lui odrasle — îi zguduì o clipă inima. Nu, nici icoana aceasta n'o mai puteà oprì. In căderea în care erà — trebuià să găsească la sfârşit zdrobirea scurtă, ce aveà să curme toate. — Şi lucrul tainic la care se gândià îi aduse în minte o zi când călătoreà cu trenul prin şesurile Buzăului: o câmpie nesfârşită se întindeà spre Dunăre; şi deodată în câmpia aceia se desfăcù un lac liniştit în care se oglindeau sate, crânguri, şiraguri de cărăuşi, toate întoarse; păreau o lume minunată... Mirajul acesta al depărtărilor, în bărăganuri, are un nume trist în popor: *apa morţilor*... «Ce bine

răspunde numele acesta nădejdilor vieţii mele!...» se gândeà Maria.

O îndoială tragică îi clipeà în minte; şi în fulgerul acesta, aveà halucinaţia unei prăpăstii dela marginea căreia, ca'n visurile de groază, nu se puteà trage îndărăt.

